

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indbydelseskraft

til

Roeskilde Katedralskoles
Høitidelighed,

den 31te October 1836

i Anledning af

Reformationens Indførelse

i

Danmark.

Indeholdende

Berigtigelse af Historikernes Efterretninger om de i Aarene 1543 og
1544 afholdte Religionsdisputationer i Kjøbenhavn.

ved

Steen Friis,

Adjunct ved Skolen.

Roeskilde.

Trykt hos J. D. G. Hanson.

1836.

Steen Friis

Forord.

Da det af Skolens Rector, Hr. Professor Bloch, blev mig overdraget at skrive Programmet til Reformationensfesten, valgte jeg dertil den sidste catholske Biskop i Roskilde Joachim Rønnows Historie. Med dette Arbeide var jeg allerede freudet Noget frem, da jeg erfarede, at Samme vilde udfomme fra en kyn- dig Mands Haand. Denne Omstændighed bevægede mig til at lade ovennævnte Plan fare og gjøre et nyt Valg af Emne, lempet efter den korte Tid og de for Haanden værende Hjælpeidler.

Roskilde i August 1836.

Forfatteren.

Luther havde strax efter Rigsdagen 1536 tilskrevet Kong Christian III og bedet, ikke at gjøre nogen Forandring med Domherrernes og Biskoppernes Indkomster, for at deels gamle og afkræftede Geistlige, deels Videnskabsmænd derved kunde have deres Underholdning og at der saaledes kunde være en Opmuntring for Forældrene at sætte deres Sønner til Studeringerne *). Dette Raad havde Kongen fulgt og stadfæstet Capitlerne i alle deres Privilegier, mod at Domherrerne understøttede den daglige Gudstjeneste i alle Delene efter den affattede Ordinants. Han lod dem beholde deres *Horas canonicas*, men de skulde holdes efter et nyt foreskrevet Reglement. Saa-danne Vilkaar maatte vel anses for gunstige paa en Tid, da man af Seierherren kunde have ventet et væ victis over et

---

*) See danske Magazin I Pag. 46, hvor Forfatteren (Christiern Pedersen) klager over, at strax efter Reformationens Indførelse vare Studium (Universitetet), Skoler og Klostre næsten færdige at gaae til Grunde og anfører som Grund hertil, at de fede geistlige Embeder ikke mere stod ved Magt, da Folk satte deres Børn i Skole; ikke saa meget for at lære noget godt, hvormed de kunde tjene Gud og Menneskene, men for at leve vel og blive anseelige Mænd, saasom Bisper, Prælater, Abbeder, Kanniker, Præster, Munkke &c.

Partie, der i Almindelighed hverken ved deres Lærdom eller Dyd *) indbød til Skaansel. De catholske Biskoppers Skjæbne maatte desuden affstræmme dem fra enhver Modstand eller Trods, der da vilde have været utidig. Men neppe vare disse Prælater komne sig af den første Skræk, for de ivrigen bestræbte sig for igjen at optage de gamle Kirke = Skikke. For at forhindre dette, indkaldtes Domherrerne fra Roskilde og Lund, hvor de vigtigste Capitler da fandtes, at møde i Kjøbenhavn, for at forsvare deres Meninger, eller, hvis de ikke kunde dette, da at affkaffe Misbrugene og underskrive de vedtagne Bestemmelser. Ved disse i Maren 1543 og 1544 afholdte Colloquier, der ere at betragte som Efterspil til det store Drama af 1536, gaves da det catholske Parti Leilighed til at udspille deres paa en saa overraskende Maade afbrudte Rolle. Ved at sammenligne Historieforfverne og de saavel for trykte som nu først (som Bilag til nærværende Program) udgivne Actstykker og Documenter synes det at fremlyse, at idetmindste to forskjellige Religionsdisputatser ere blevene afholdte 1543 og 1544 i Kjøbenhavn, endskjøndt den Synderlighed er indtruffen, at Historikerne, deelte i to Partier, omtale kun eet Colloquium i disse Aar saaledes, at de Eldre henføre det til 1544, de Ungre til 1543. Det er disse Colloquiers Anledning og Historie, vi her ville søge at oplyse nærmere.

---

*) See de kjøbenhavnske Theologers Svar til det roeskildske Capitel i Dänische Bibliothek, samt Zvergius i hans Sjællandske Cleresie P. 62—65, hvor det hedder i tvende Breve fra Christian III til P. Palladius og Hans Bernichow: "Efftherthii wii formerke stor Wffikkelighejt holdis iblantz Klerkeriet udi wor Røstet Roskilde, bode wdi theris Lærdom og Læffnit, tha bede och begjere, atti mett thet allerførste giiffie etther til forskæne Roskilde, och der forfare Lylygheden om forskæne Klerkeriets Lærdom og Læffnit 2. 2c.

Strax efter de catholske Bispers Fængsling og Afsættelse paa Nigsdagen 1536, var Kong Christian III betænkt paa at lade affatte en Ordinants for den nye Kirkes Forfatning, Lære og Etikke, til hvilken Ende han sammenkaldte en talrig Forsamling af lærde Geistlige, endog saadanne, om hvilke man vidste, at de vare det catholske Lærebegreb hengivne. Saaledes skulde møde to Kanniker fra hvert Capitel, for paa dets Begne at drøfte og overveie samt derpaa samtykke og underskrive Anordningen ved dens Fuldbyrkelse. Dette skete i Kjøbenhavn den 2den September 1537, da Ordinantsens latinske Original blev underskrevet blandt Andre af de roeskildske Kanniker Christopher Havenstein og Niels Hammer, samt af de lundiske Peter Fairsen og Bendt Arvidsen, som ovenfor nævnt, paa begge Capitlers Begne. Ved denne Leilighed førte D. Bugenhagen *) og P. Palladius Pennen. Den første kronede tillige Kongen den 12te August og indviiede 14 Dage derefter de 7 nye evangeliske Biskopper. Dette Aar gik forøvrigt bort med at rense Kirkerne for de papistiske Ornamente, ved hvilken Leilighed den sande Christendoms Aand just ikke overalt fremlyste, thi den raae Mængde falder gjerne fra een Yderlighed til den modsatte. Det følgende Aar beskæftigede man sig med Universitetets og Skolernes nye Organisation og Christian

---

*) D. Bugenhagen, af sit Fædreland kaldet Pomeranus, havde allerede 8 Aar tidligere været i Danmark og disputeret paa Colloquiet i Flensborg med den bekjendte Melchior Hoffmann, ved hvilken Leilighed Christian III, der dengang som Kronprinds var tilstæde ved Colloquiet, havde lært ham at kjende. Da han siden som Konge skrev til Luther og bad ham sende sig en Lærer, der kunde hjælpe til at ordne Skole- og Kirkevæsenet saaledes som det var skeet i Sachsen, kjendte Luther Ingen mere skikket dertil end Bugenhagen, en af hans kjæreste og dygtigste Disciple, som saaledes sendtes til Danmark anden Gang.

bivaanede Fyrstedagen i Brunswig, hvor han sluttede sig til det evangeliske Fyrsteforbund. Ordinantsen var, som bekendt, endnu ikke sat i Kraft. Luthers Mening skulde først indhentes, og først efter at hans Samtykke var givet og den derpaa var endvidere revideret og overveiet af Johannes Bugenhagen, blev den publiceret paa dansk, samt endelig antagen og sat i Kraft paa en almindelig Herredag i Odense den 11de Juni 1539. Med hvilken Frihed og Uforbeholdenhed der ved disse tvende Forhandlinger er talt og handlet endog af det besejrede Partie, kan sluttes af den viborgske Kannik Andreas Schowgordts Underskrift. Den lyder saaledes: *Ego Andreas Schowgordt, salvo jure cujuscunque Deum timentis, subscribo et accepto prædictos articulos, nomine Capituli Wiborgensis; donec aliquid melius, in laudem et honorem Dei, concilium generale definierit/constituerit; teste manu propria.*

Det er let at begribe, at Ordinantsen ikke vilde tilfredsstille Alle, tværtimod gav den Anledning til megen Strid og Tvistighed, og der var neppe forløbet eet Aar fra dens Publication, førend Superintendenterne selv fandt, at den fattedes mange for den nye Læres Lær og Udøvelse nødvendige Bestemmelser især med Hensyn til Ceremonierne i Kirken. For at afhjælpe dette Savn fandt Kongen det raadeligt at sammekalde Bisperne til et National Synode i Kjøbenhavn den 10 August, hvis Hovedresultat vi kjende i de vedtagne Beslutninger, som ere udgivne af Pontoppidan *) under følgende Titel: *Decreta in Synodo Hafniensi Anno MDXL. Variæ ceremoniarum observationes in usum Danicarum ecclesiarum pro majore concordia religionis ab ipsis Super-*

---

*) *S. haas Annales Ecclesiae diplomatici etc. III 248—263.*

intendentibus, unanimi consensu correctæ et emendatæ, in Synodo Hafniensi Anno Domini MDXL d. X Aug. *) Det er at formode, at dette vigtige Tillæg til Kirkeordinantsen i de fleste danske Kirker er blevet sat i Kraft og siden tildeels almindeligen overholdt, uden at det derfor er optaget i Kirkeordinantsens Udgave af 1542 (eller nogen af de følgende), hvor der dog er aftrykt en af Kongen stadfæstet, raisonnerende, og et Stridskrift lignende Anordning af Bugenhagen, tildeels vedkommende de samme Gjenstande. Derimod ere andre udeladte rimeligviis af den Årsag, at de ved hine Decreta mestendeels vare antagne til almindelig Efterlevelse. Dette Tillæg har følgende Titel: *Pia et vere catholica et consentiens veteri ecclesiæ ordinatio ceremoniarum pro canonicis et monasteriis.* Det var imidlertid langt fra, at den gamle Surdeig ved disse nye Bestemmelser strax kunde udrodes allevegne og allermindst i Domcapitlerne i Roskilde og Lund, i hvis Besiddelse, som ovenfor er sagt, de gamle Prælater og Kanniker fortsatte saavidt mueligt de gamle Skikkes og Ceremoniers Udovelse. Dette fulgte lige saa meget af Bedhængen ved gammel Sædvane, som af den politiske Grund, at Reformationen havde berøvet dem Valget til Bispedommerne og deres Medlemmer Udsigterne til selv at naae disse høie Værdigheder. Vel havde det lundiske Capitel i Aaret 1510 revideret sine gamle Love, forpligtet sine Medlemmer til Orden i Forretningerne og i Administrationen af Godserne og Capitlets Eiendomme, hvilket lader formode, at det vistnok har frygtet for

---

*) Jævnfør Münters danske Reformationshistorie II, 376—78, samt om det andet i Ribe 1542 holdte National-Concilium S. 378—81. Det blev befalet, at de der (den 1ste Mai) afatte saakaldte Ribe-Artikler skulde ansees lige saa vigtige som Ordinantsen selv.

at miste sin Uafhængighed *), men Alle vidste, at Lunds Capitel derfor ligemeget var Reformationens ibrigste Fiende og det samme var Tilfældet med Roeskilde Capitel. Begge havde vel vidst hidtil at lempe sig efter de herskende Foresattes Befalinger, men de bleve dog efterhaanden meer og meer bestemte, fordringsfulde og nærgaaende, og betragtede nu Meget som kjettersk, der tilforn af dem blev anseet som tilladeligt, saa at 7 Aar efter Kirkeordinantsens Affattelse fandtes endnu mange Levninger af papistiske Lærdomme ved ovennævnte Capitler, meest med Hensyn til de tre Artikler: Messen, Nadveren og Ordets Tjenere. Dr. P. Palladius og det kjøbenhavnske Universitets theologiske Professorer synes i Aaret 1543 at have været bestemte paa at udslette de sidste Spoer af alt dette ved at tvinge hine to mægtige Capitler til fuldkommen og formelig Underkastelse og Gjenkaldelse af de mod den nye Lære stridende Sætninger m. m. Under saadanne Omstændigheder og i Tider, da man ideligen anstillede Religionscolloquier (af hvilke det for kort Tid siden i Regensburg afholdte var gaaet af i Mindelighed), troede derfor Kongen, at en endelig Afgjorelse af Stridspunkterne vilde kunne opnaaes ved slige Samtaler. Vi see af et desværre ufuldstændigt originalt Brev fra Petrus Pauli, Sognepræst til Domkirken i Roeskilde, skrevet sammesteds den 21de Juni 1543, at Sjællands Superintendent havde affordret Roeskilde Kanniker og Klerke (canonicis, vicariis et sacrificiulis) et bestemt Svar paa en til dem fra Universitetet afgaaen Skrivelse, men at det da ikke kunde affattes formedelst nogle Capitularers Fraværelse. Smidlertid havde Brevskriveren bemærket, at Artikelen om Transsubstantiationen samt Sacramentets Løftning og Tilbedelse m. m.

---

*) Pontopp. annual. eccl. Dan. III. p. 258,

vakte blandt dem megen Modstand, hvorfor han ogsaa mener, at disse Stridspunkters Afgjorelse burde udsættes indtil Superintendenten selv personlig kunde indfinde sig paa Stedet. Documentet er aftrykt i dansk Magazin, 57de Hefte (1751, V, 272). Originalen forvares endnu i Geheimearchivet. At Superintendenten kort derpaa har været i Roskilde synes at være klart, naar man jævnfører de i Capitlets tilbageholdte Skrivelse til ovennævnte Theologer anførte Ord: "hvilket Dr. Peder sagde sig at være tilfreds med, ther hand ther om handlede med os" med Petrus Pauli Brev til Palladius, hvori det hedder: *intellexi autem ex tuis litteris, te propediem venturum Roschildiam*. Det første Citat vidner da ogsaa om, at en mindelig Overenskomst er kommen istand under hans Ophold i Roskilde mellem Superintendenten og Domcapitlet, ifølge hvilken det indrommedes dem at føre Striden skriftlig og derpaa, hvis disse Artiklers Lærdomme fandtes at være bedre end deres egne, at underskrive Artiklerne paa næste St. Mauritii Dag. Smidlertid har denne Overenskomst ikke behaget Kongen, thi kort derpaa, Tirsdagen efter St. Jhs Dag (omtrent midt i Juli Maaned) 1543*), tilskrev Kongen Dr. Palladius et Brev af følgende Hovedindhold: "Vider at os elskelige Dr. P. Palladius vor Superintendent udi Sjellands Stift har ladet berette for os, hvorledes der skal være Nogle udi Eders Capitel, som ikke ville underskrive og samtykke de Ar-

---

*) Saa vel den nu gjenfundne samtidige Afskrift (der herefter nærmere skal omtales) som Aftrykket (dog uden Tvivl efter en anden Original) i Dänische Bibliothek VII Stück, S. 140, have tydelig Karstallet MDXLIII, saa at 1545 i Münters danske Reformationshistorie 2den Deel S. 608 kan synes at beroe paa en Skriv- eller Trykfeil i et ældre Skrift, hvorved den høilærde Forfatter er bleven vilklebt.

tikler, som nu sidst var disputeret udi vor egen Nærværelse udi vort Universitet udi vor Stad Kjøbenhavn**), thi bede vi Eder og ville at I lade dennem, som ikke endnu have underskrevet fornævnte Artikler, inden 14 Dage komme hid til høilærde vor Doctores og Professorens udi fornævnte vor Universitet — — — og give dem tillkjende hvis Tvivl, som de udi vor Religion have og fiden rette dem efter at underskrive samme Artikler paa St. Mauritii Aften nu næstkommende."

Dette Kongebud syntes Capitlet ikke egentlig at have efterkommet, ikkeheller blev, efter nogle Beners Raad, den til Kongen conciperede Svarsskrivelse affendt. I dette Svar erklærede de, at de ikke kunde underskrive Artiklerne, men bad, som nylig anført, at de maatte erklære sig skriftlig paa dem. Fandtøes da, at hine Artikler indeholdt bedre og

) At nogle vare paagrebne i Afholdelsen af den private Messe, synes at have givet den nærmeste Anledning til disse Disputationer. See det Roeskilde Capitals tilbageholdte Svarsskrivelse i Dänische Bibliothek, hvor det hedder: "Patemini ipsi, vos quosdam in celebratione missæ privatæ dprehendisse, idque, postea per vos patefactum, disputationis occasionem dedisse.**" Hvad Tiden, da de ere afholdte, angaaer, da bemærkes, at Capitlets Skrivelse er stilet blandt andre til *Maccabæus*, som een af dem, der havde dirigeret Disputationerne (see Slutningen af Capitlets Brev, samt Begyndelsen af de kjøbenhavnske Theologers) og da denne Lærde først kom her ind i Landet 1543, maae de være afholdte i dette Aar før den 21de Juni (see Dato under Petrus Pauli Brev til Palladius i Danske Magazin). Det bliver da ogsaa klart heraf, at det lundiske Capitals Skrivelse i samme Anledning (see Danske Magazin l. c.) er samtidigt med det Roeskilde Capitals, da den ofte omtaler og henpeger til disse Artikler og Conclusioner og tillige nævner Midsummer som den Tid paa Aaret, da den er affattet.

stærkere Lærebegreber end deres egne, da vilde de gjerne indfinde sig St. Mauritii Dag for at komme overeens. Dette Brev blev som sagt tilbageholdt, men derimod have vi endnu i Afskrift (og Aftryk D. B. S. 100—122) det Roeskilde Capitals Skrivelse af 31te Aug. 1513 til Doctorerne Peter Palladius og Johannes Maccabæus, samt Magist. Claus Erythostomus (de to Sidste vare Professorer i Theol. ved Kjøbenhavns Universitet) med et hosfølgende vidtløftigt Stridskrift i 3 Afdelinger: 1) de Missa, 2) de coena Domini, 3) de ministerio verbi. Det indeholder Forsvar for deres Bægring ved at efterkomme de dem givne Forskrifter med Hensyn til disse Poster. De tre kjøbenhavnske Theologer svarede herpaa ved en Skrivelse af 13de September 1513 (som havestrykt paa samme Sted S. 123—128). De indlade sig ikke herpaa Drostelse af Stridspunkterne, men protestere mod Capitlets Brev og Skrift som ulovformeligt, da det ikke var underskrevet af alle Kanniker, eller forsynet med Capitlets, men kun med et enkelt Medlems private Signet. Capitlet havde i Sinde at give et skriftligt Svar herpaa, men Udkastet hertil (som havestrykt D. B. 130—138) blev dog efter noiere Overveielse ikke antaget og dette Svar saaledes tilbageholdt.

Paa samme Tid som de i Kongens Brev omtalte Artikler vare sendte Roeskilde Capitel til Underskrift, maae vi efter de givne Oplysninger antage det samme at være sfect med Hensyn til det lundiske Capitel, ligesom ogsaa dette Capitals Svar omtrent har været samtidigt med hiint Capitals. Derimod var det lundiske Capitals Svar affattet i meget haarde sarkastiske Udtryk og indeholdt en ligefrem Erklæring, ikke at

---

*) See Dänische Bibliothek Pag. 140 (ad tempus consilio amicorum suppressum).

ville underskrive de saakaldte Artikler eller Conclusioner *). Smidlertid seer man af tvende forskjellige Beretninger, at det befalede Colloquium endelig er blevet afholdt over Stridspunkterne mellem de kjøbenhavnske Theologer og de Roeskilde Domherrer, nemlig a) fra Capitlets Side i det samtidige Haandskrift og i Dänische Bibliothek, S. 142—146, hvoraf sees at det endelige Samtykke paa dets Vegne (for at forebygge al mulig Fare) er givet og Artiklerne underskrevne, dog med Forbeholdenhed, af Jacob Heye Cantor Roeskildensis, uden at Tid og Sted anmeldes og b) Memoriale Dr. P. Palladii et concionatorum (see Dän. Bibl. S. 146—148), som angiver Tiden for Disputatsen til den 10de og 11te Dec. 1513 og Capitelhuset ved Frue Kirke (domus capitularis in æde sacra D. Virginis) som Stedet, hvor den holdtes. Her bemærkes tillige, at Disputatorerne vare paa den ene Side Petrus Palladius, Johannes Maccabæus, D. Christiernus Morsien, D. Claus Chrysostomus, Johannes Synningius Magister; paa den anden Side D. Jacobus Heye Cantor, M. Johannes Laurentii, D. Nicolaus Blachius; nomine totius Capituli Roeskildensis**).

Vi have, som sagt, ikke mere de specielle Propositioner fra de kjøbenhavnske Theologer "alias Hafniæ disputatas" (see D. B. l. c.), hvilke Christian III havde befalet det roeskildske Capitel at holde sig efterretlige, dog troe vi at kunne skjonne, at de maae have været basserede deels paa Superintendenternes Decreter af 1510, deels paa Bugenhagens Tillæg til Kirkeordin. af 1512. Dette troe vi at kunne bevise ved

---

*) See danske Magazin l. c.

***) Jævnfør Biskop Münters interessante Oversigt over disse Stridigheder, for saa vidt de aftrykte Skrifter vare ham bekendte, i hans danske Reformationshistorie II. 291—293, 298, 309.

at jævnføre Capitlernes Stridskrifter med hine Anordninger, hvorfor vi tillade os at anføre enkelte Exempler. Decreterne begynde med følgende hertil hørende Bestemmelser: *Emendatio aliquot ceremoniarum in Missa; quam vocant, servandarum.*

De vestibus.

Celebraturi Missam seu coenam Domini tantum Albam succinctam et Casulam induant, omissis, ut vocant, stolis manipularibus, Danice Stoel, Hofuedlin och Handlin, atque assumentes istis in Alba discoloribus propter abusum et superstitionem. Til en saadan Bestemmelse sigte uden Tvivl disse Ord i Capitlets nu først udgivne Skrivelse til D. Palladius af 3die Marts 1541: nos omnes concordiae viæ tentantes libenter vobis in resectione sacrarum vestium concessimus.

Decreternes 11te Artikel lyder saaledes:

De Notis.

Oratio dominica et verba coenæ non canantur cum Notis præfationum, ut hæftenus, sed cum notis, quæ insunt in obsignata ordinatione, sicut nullæ danicæ cantiones debent cani notis latinis, ut cantum est in Ordinatione. Til flige Bestemmelser eller Theologernes Erindringer derom sigte disse Ord i det nyseævnte Brev: Jam vero, quod in Cantico Salve ex solitis notis, aliisque similibus rebus indifferentibus, nobis negotium exhibes, miramur.

I Bugenhagens Tillæg til Kirkeordinantsen, Artiklen de Missa, staae paa forskjellige Steder mange drøie Udtvæk og Beskyldninger mod den "papistiske Messe", som synes at have givet Capitlet Anledning til følgende Bemærkninger i Stridskriftets Afsnit de Missa: *hujus itaque Missæ causam*

fuisse efficientem quidem Satanam et voluntatem Paſſæ, *n*
formam jocularis gesticulationes, finem gloriæ Dei prophana-
tionem nimis libere et parum modeste dictum videtur.

Vi ville ikke opholde os ved flere ſaadanne Tævnførelſer, ſom vilde foranledige en alt for ſtor Bidtloſtighed, men derimod henviſe vi til Bilaget I, A, der viſtnok (ſom ovenfor an-
tydet) tilſtrækkelig viſer, at alle Stridigheder mellem Capittet i Roeskilde og Theologerne i Kjøbenhavn ikke vare blevne bragte til Ende ved Jacob Heyes Underſkrift paa dets Begne i December 1513, men omhandlede endnu ſkriftlig 1511. Dog have neppe de da, ſom det ſynes, uafgjorte Punkter kunnet anſees for at være af den Vigtighed, at et nyt høitideligt Colloquium for deres Skyld mellem Parterne ſkulde paatydes i det ſidſtmældte Aar. Derimod kunde et ſligt vel anſees for fornødent med Henſyn til det lundſke Capitel.

Som ovenfor bemærket mødte ikke det lundſke Capitel ved Religionsconferentsen i December 1513, hvilket vel er klart af et i Geheimarchivet endnu forvaret ſamtidigt Document, der indeholder en Proteſt fra Lunds Domcapitel *) mod en lignende rimeligviis af de kjøbenhavnske Theologer udfærdiget og af Kongen ſelv ſtadfæſtet Indbydelse. Det er, ſom ovenfor mældt, udgivet 1751 i Danſke Magazin, 57de Heſte (V, 260—271**) og ſynes i Slutningen at være ſtilet til Kongen, men er af-
fattet i en langt hæftigere Tone end de ovenommældte (tilbage-
holdte) Udkaſt til lignende Svarſkrivelſer fra Capittet i Roes-
kilde. Forſt efter at de vigtigſte omtviſtede Artikler vare an-

---

*) Med en Haand, ſom menes at være Grams, ſees dette Document at være med Blyant blevet ſaaledes paategnet: **Canonicorum Roeskildensium Anno 1513**, men Langebek har viiſt at dette er en Feiltagelſe.

**) Udtog deraf meddeles og af Mønter I. c. II, 593—98.

tagne og underskrevne paa det roeskildske Capitel's Begne, formode vi at det i Striden meget hæftigere Lundiske Capitel har indvilget i at møde til en saadan Conferents med de lutheriske Theologer, som da neppe kunde holdes før end i Aaret 1514. At dette virkelig er skeet, berette eenstemmig vore ældre Historiekrivere. Blandt disse anføre vi først den Hvidfeldts, nemlig den af Rigsarchivet vel underrettede Hvidfeldts Vidnesbyrd. I hans Kronike Folio Udg. 159—160 hedder det: "Til Kjøbenhaffn vaar holdeno ffentlig Disputats udi 8 Dage efter hverandre om de fornemste vor christelige Troes Artikke og det efter Kongens Befaling som oc selff var tilstede, met det første nogle Dage. Dib vaare forskrefne Lunde Prælater og Canicker saavel som af andre Capitler her udi Riget og det fordi de hemmelig endda vare Papisfen. Dff dennem vare de Fornemste: Petrus Severus, Petrus Jareus, Mester Joen Thursen, Mester Bern Arvidzen aff Lund, Abbederne af Herrizwad og Esferum og en fornem Mand af Sore-Kloster, M. Erasmus Sartorius. Samme Disputats varede fra 7 Slet om Morgenen til 12 Slet og siden om Eftermiddagen fra 2 Slet til 5 Slet udi 8 Dage paa Rod. Men de underskreffve dog paa det sidste alle vaare Religionsartikler og lode dennem bedre undervise. Efter den Disputat bleffve promoveret til doctores Theologiæ Nicolaus Kragius, Dlaus Chrysofomus oc Johannes Senningius *), hvilke der defenderede offentlig fornæffnte Themata om Religionen.

Hvidfeldts Samtidige Niels Krag giver os omtrent

---

*) Disse to sidstnævnte Mand havde og før deeltaget i Disputatsen med de roeskildske Kanniker 1543. Det er da mærkeligt, at Palladius i sin Beretning om dem ikke giver Noget af dem Doctortitelen, hvilken vi og see at de først have erholt i det næstfølgende Aar.

den samme Beretning, men han nævner kun disse samme tre nye Doctores af det lutheriske Parti som præsiderende ved Acten, derimod nævnes og de Disputanter af det modsatte Parti, som vi nyligen have opregnet, i en gammel haandskreven dansk Historie om Christian III, men dette Sted (tilsat som Anmærkning ved den danske Oversættelse af Krag's og Stephanii Bærk, S. 278) maa formodentlig betragtes som en paraphrastisk Udskrift af Hvidtfeldts Kronike. Holberg i Danmarks-historien II, 369—370 følger Hvidtfeldt endnu nøiere. Eric Pontoppidan har i sin Reformationshistorie (Lübeck 1734) ligeledes fulgt Hvidtfeldt. Ved alle disse Historieforfattere maa det bemærkes, at ingen af dem nævne Noeskilde Capitel eller nogen af dets enkelte Medlemmer som deltagende i Disputatsen 1544.

Aaret 1745, da de i D. B. trykte acta udkom, gjør Overgangen til de nyere Beretninger, som alle henføre Colloquiet til Aaret 1543. I disse acta troede da de følgende Historieforfattere Pontoppidan *), Zvergius, Langebeck, Gebhardi, Nyrup, Mintzer og Flere, at have en Berigtigelse af de Eldres Angivelser. Men der er endnu een historisk Beretning tilbage, som overhoved først bragte os paa den Mening, vi nu ville søge at udvikle. Det er nemlig et Document, som ikke har været Noget af nyseævnte Lærde bekendt, og som findes i det store kongel. Bibliotheks ældre Haandskriftsamling i Folio under Nr. 122 blandt de saakaldte Theologica. Det indeholder (som det synes skrevet med en samtidig Haand og Bogstavering): A, de ovenmældte i D. B. aftrykte Actstyf-

---

*) I hans Annales eccl. danic. diplomatiei, som udkom 1747. Sammenlign dermed hans Reformationshistorie der dänischen Kirche, der udkom 1734, hvor han som sagt har fulgt Hvidtfeldt.

ter af 1513, paa det sidste (*Memoriale D. Palladii*) nær, samt B, tvende hidindtil, saavidt vi vide, Historikerne ubekjendte Documenter af følgende Hovedindhold: Det første er dateret Roeskilde den 3die Marts 1511 og har følgende Titel: *Epistola capituli ad D. P. Palladium, Superintendentem, de missa aliisque quæ a Regia Majestate per Pomeranum nobis præscripta erant.* Det kan anses for en upaatvilelig Fortsættelse af hiin Brevverling og tillige som et Beviis for, at Sjællands Superintendent endnu ikke da var bleven tilfredsstillt med Hensyn til Udførelsen af de kirkelige Ritus m. m. fra det roeskildske Capitels Side. I Brevet omhandles, næst mindre betydelige Ceremonier i Messen, hvilke Kannikerne vedbleve at beholde i deres Gudstjeneste og søgte tillige at forsvare, en Beklagelse over forsmædelige Taler af de saa kaldte evangeliske Lærere fra Prædikestolen *) mod de anderledes Tænkende, samt en Bøn, at Superintendenten ville tage dem i Forsvar hos Kongen mod ugrundede Bagvaskelser o. s. v. Enkelte Passus af denne Skrivelse have vi ovenfor tilladt os at anføre. Det andet Brev er skrevet til Petrus Svavenius (paa Dansk sædvanlig kaldet Peter Svabe) de eadem caussa, dateret Fredagen i Paaskeugen 1511. I dette rykke de tydeligen ud med Sproget, da de henvende sig til Svavenius som deres Medbroder og forestille ham den Fare som da truede Domkirken og Capitlets Eiendomme og Indkomster, med hvilke det maaskee kunde gaae ligesom det allerede var skeet med Bispestolenes Gods. De udbede sig (besyn- derlig nok) hans Forbøn i denne Henseende hos Bugenhagen. Dog er dette Brev, som ovenberørt, især mærkeligt for

---

*) See Zwergius Pag. 61, hvor det hedder om Biskop Peder Palladius, at han lod holde visse Ugeprædikener i vor Frue Kirke imod Papisternes Lærdom.

os derved, at Forsvaret bedes udført paa et da tilstundende tal-
 rigt Kirkemøde; hvor Superintendenterne skulde indfinde sig.
 (celebrem Superintendentum conventum). Vi ere nemlig
 af den Mening, at dette Bispe- eller Kirkemøde er det
 samme som det, hvilket vore ældre Historiekrivere eenstemmigen
 ommælde som holdt i Kjøbenhavn 1544, og paa hvilket de
 lundiske Kanniker (ligesom de Noeskildske i Aaret forhen) di-
 sputerede med de kjøbenhavnske Theologer. Det forekommer os
 aldeles tydeligt ved Sevnførelsen af de samtidige Beretninger
 fra 1543 og de fra vore ældre Historiekrivere om Aaret 1544:

1543.

Disputationssted:

Disputatorer af
det lutheranske Parti:

Disputatorer af
det catholske Parti:

Disputationstiden:

Capitelhuset ved Frue
Kirke.

D. Petrus Palladius.
D. Joh. Maccabæus.
M. Olavus Chrysostomus.

Dr. Jacobus Heye Cantor.
M. Johannes Laurentii.
Dr. Nicolaus Blachius *).

Alle af det Roeskilde Capitel.

10de og 11te December.

1te Dag Kl. 8—11 f. M.

1—6 e. M.

2^{den} Dag Kl. 8—11 f. M.

1—6 e. M.

1544.

Universitetets store Au-
ditorium.

Dr. Niels Kragh (Hofpræst).
Dr. Olaus Chrysostomus.
Dr. Johannes Semningius.

Alle tre promoverede til **Doc-
tores** ved denne Heilighed.

Petrus Severus.

Petrus Jareus.

M. Joen Thurssen.

M. Bernt Arvidsen **).

Alle af det lundske Capitel.

Abbeden af **Herredswad.**

Abbeden af **Esserun.**

M. Erasmus Sartorius fra
Sorøe.

---

8 Dage efter hinanden i Slut-
ningen af **April** og Begyndelsen
af **Mai.**

Kl. 7—12 f. M.

2—5 e. M.

*) See Bilag III.

***) See Bilag III.

Det er ikke muligt at sammensmelte disse forskjellige Beretninger til en eneste, eller at anvende dem paa den selv-samme Desputats, hvilket dog f. Ex. E. Pontoppidan har forsøgt l. c. III 281—83, hvorved han alligevel ikke kan andet end forledes til Selvmodsigelse og urigtige Citater. Sfr. Münters Danske Reformationshistorie II, 605.

Vi have forstaaet Hvidtfeldt saaledes, at de 4 førstnævnte catholfsfindede Disputatorer vare af Lunds Capitel. Dog siger Münter i samme Anledning (l. c. S. 606.) "Om der er kommet Kanniker fra Lund, er ikke bekjendt, medmindre nogle af de Anførte have været af dette Capitel". Vi kunne ikke tvivle om, at den fornævnte Petrus Jaræus er den ene af dem, som underskrev Kirkeordinantsen 1537 paa det lundiske Capitel's Begne. Desuden nævnes i en, kort efter Reformationen (men uden Aarstal) skreven, Fortegnelse over samtlige Kannikegaarde i Lund (forvaret paa Geheimes-Archivet) en "Mester Pæder Jarssen og paa samme Maade en Mester Joen og Mester Bentt, som kaldes Kanniker og siges at have hver sin Kannikegaard sammesteds i Besiddelse. Da ingen latinske Navne forekomme i denne Fortegnelse, findes der ikke nogen Petrus Severus, derimod en Mester Peder Hanssøn Cantor udi Lundh og ingen flere Kanniker af det Navn, saa at han formodentlig er hiin Severus (et selvskabt Tilnavn, ligesom de Samtidige Maccabæus Chrysostomus o. Fl.). Saaledes findes da vel alle de af Hvidtfeldt nævnte Disputatorer fra Lunds Capitel i hiint gamle Kannikeregister.

Al Umage uagtet have vi ingen samtidige Actstykker kunnet finde, hvori dette Møde omhandles, uden det ovenommældte, hidindtil uudgivne Brev fra Roskilde Capitel til Peter Svabe. Udtrykket "hunc" foran Ordene celebrem superintendentum conventum tilkjendegiver vistnok, at det da enten var blevet

beramt, eller ret snart skulde holdes. Brevet er skrevet Fredagen i Ugen efter Paaske (feria 6ta pasche), som i det Aar 1544 har været den 18de Apr., da Paaske dag indtraf den 13de. Efterspore vi det Sted, hvor den berømte Peter Svabe, Christian III Fortroelige, tit brugt af ham til vigtige Gesandtsskabsposter, da opholdt sig, saa har det vel enten været paa Gjørdsløv, eller et andet af de ham af Kongen forærede Godser i Sjælland, om ikke i selve Kjøbenhavn. I alt Fald har han da forberedt sig til de vigtige Underhandlinger i Speyer*), som tildeels sluttedes fra dansk Side den 23de Mai næstefter. Capitlet i Roeskilde har vidst eller formodet, at Svabe skulde reise til Udlandet, da det forudsatte, at han mueligen ikke kunde komme til Kirkemødet, som saaledes rimeligviis er blevet holdt sidst i April eller først i Mai. Mærkeligt er det, at Capitlet udbeder sig hans mundtlige eller skriftlige Mægling hos Bugenhagen (hans Landsmand qua Pomerinke), hvem det saaledes har ventet til Mødet. Vi vide vel ikke, at Bugenhagen i dette Aar har været i Danmark, endskiøndt vi see af en Skrivelse til ham fra Kong Christian III, at han 1543 havde indbudet ham hertil (see Pontoppidan l. c. III). Det kan vel og være at Bugenhagen har gjort en kort Reise til hiint 8 Dages Møde i Kjøbenhavn, uden at det nu findes nogetsteds optegnet, at han i al Fald (skjøndt fraværende) havde en stor Indflydelse hos Kongen vide vi af deres Brevverling. Kan-

---

*) Her vilagdes de langvarige Tvistigheder, som havde fundet Sted mellem Keiser Carl og Christian III og et Forlig bragtes istand, som er bekjendt under Navn af den Speierske Tractat eller Nederlandske Arv-Fordrag. See derom Hvidtfeldt Pag. 1535 og Cragii hist. Christ. III Pag. 262.

nikerne havde iøvrigt Grund nok til at frygte den, som allerede 1512 i Tillægget til den Danske Kirkeordinants havde sagt (om dette dreiede sig især de omhandlede Stridigheder): *Canonici nulli jam sunt usui ecclesie Christi.*

Recapitulation af det Foregaaende.

Foreløbige disputatoriske Møder ved Københavns Universitet, som dirigeredes af Palladius, Maccahus og Chrysostomus. Som Anledning til disse anføres i det Roeskilde Capitels tilbageholdte Svar til ovennævnte Theologer*), at man havde grebet Nogle i Afholdelsen af den private Messe. Nogle Artikler opfattes og sendtes Capitelne til Underskrift. De maae, efter hvad tidligere ere anført, være afholdte mellem Februar og Juni 1543.

Petrus Pauli Svarskrivelse af 21de Juni 1543 til Peter Palladius, hvori Biskoppen underrettes om, at han havde opsat at æffe Capitlets Svar paa de det tilsendte Artikler, forat Biskoppen, der i sit Brev havde lovet snart (*propediem*) at komme til Roeskilde, da selv kunde underhandle med det (see Danske Magazin V. 57).

Dr. P. Palladius har da inden medio Juli 1543 været i Roeskilde og afgjort Striden i Mindelighed med Capitlet. Dette slutte vi deels af de Ord i Petrus Pauli Brev**): *intellexi ex tuis litteris, te propediem venturum Roeschildiam*, sammenholdt med Capitlets tilbageholdte Svar til Kongen***), hvori det hedder: *hvilkid Doethor Peder sagde sig ath vere tiifredß met ther hand ther om handlede met osß.*

*) Dänische Bibl. VII Stück 133.

***) Danske Magazin V, 57.

***) Dänische Bibl. VII Stück 141.

Uf Kongens Skrivelse Tirsdagen efter St. Jhs (medio Juli 1543) til Palladius sees, at Palladii Dverenskønst med Capitlet (at behandle Sagen skriftlig) ikke behagede Kongen, der vilde have Stridspuncterne mundtlig discuterede og derpaa Artiklerne underskrevne næste St. Mauritii Dag (see Dän. Bibl. VII Stük 139).

Capitlets tilbageholdte Svarskrivelse til Kongen, conciperet strax derpaa. Det hedder deri, at de vilde underskrive Artiklerne paa ovennævnte Dag, hvis Striden maatte føres skriftlig og de i denne bleve overbeviste om, at disse Artiklers Læresætninger vare bedre end deres egne (see Dän. Bibl. VII. 141).

Det Køeskilde Capitlets Skrivelse til de kjøbenhavnske Theologer, der havde dirigeret Disputatserne, ved hvilke Artiklerne vare affattede (see Dänische Bibliothek l. c.). Skrivelsen er dateret 31 August 1543.

Det lundiske Capitlets Protestationskrivelse til de samme Theologer (Slutningen er stilet til Kongen, saa at man deraf maa formode, at ogsaa den skaanske Biskop Franciscus Wormordus *) har erholdt en Skrivelse fra Kongen af samme Indhold, som den til Palladius, og omtrent paa samme Tid). Dette Brev har ingen Underskrift, men Langebeck (see Danske Magazin V. Pag. 271)

---

*) At Wormordus heri kaldes Lector (see l. c. Pag. 268, "som Lector Frandh sagde y Prestemøde her y Lundt nu Medsømmet") og ikke Biskop eller Superintendent, hidrører fra Capitlets Forbittrelse mod denne Reformatør, der tidligere under Frederik I var bleven ansat som Lector Theol. ved det i Malmø da oprettede Gymnasium, men allerede paa det store national Synode i Kjøbenhavn, 2den Sept. 1537, af Bugenhagen ordineret som Biskop i Lund.

har godtgjort, at det er affattet af de lundske Ranniker og vi have tidligere viist *), at det maa være skrevet omtrent paa samme Tid, som det Roeskilde Capitel's Brev af 31te August 1543.

• De kjøbenhavnske Theologers (qui tribus his publicis Disputationibus præsidebant etc., see Dänische Bibl. VII Pag. 123) Svar til Capitlet i Roeskilde af 13de September 1543.

Roeskilde Capitel's tilbageholdte Gjen svar til de kjøbenhavnske Theologer, skrevet kort efter i September 1543 (see Dän. Bibl. VII 130).

Colloquiet mellem det Roeskilde Capitel og de kjøbenhavnske Theologer (see dänische Bibl. VII Pag. 142) den 10de og 11te December 1543 (omtalt af alle de nyere Historieffrivere efter 1745.)

Memoriale D. Petri Palladii et concionatorum de Colloquio Theologico inter Professores etc. (see Dän. Bibl. VII Pag. 146). Dette Memoriale, som formodentlig er affattet til Underretning for Biskoppens og Professorernes Benner, findes ikke i det Haandskrift, som vi have benyttet, men da der i Samme findes nogle Sider in blanco (omtrent saa megen Plads som Memorialet vilde optage), saa er det sandsynligt, at denne Plads har været bestemt til Memorialet. Lovrigt differerer Capitlets Beretning om Colloquiet med dette Biskoppens Memoriale deri, at i hiin berettes, at de underskrev "ne cathedralis ecclesiae Roschil-densis bona, redditus, privilegia, literæ, statuta aliaque plurima, quæ adhuc ex tanta calamitate salva supererant, prielitarentur et dissiparentur", samt "ita ne hæc

---

*) See Anm. Pag. 8.

subscriptio catholicæ ecclesiæ / generalisque concilii de his articulis sententiæ præjudicaret; hvorimod det i Memorialet hedder: "Interim multi egregii loci / ex scriptura et Patribus sumti, in hoc colloquio declarati, quibus iisque sanis sermonibus Canonici rectius / informati et convicti, tandem addita gratiarum actione, nostris Propositionibus libere, sua sponte et bona conscientia, quantum nos intelligere potuimus, propria manu subscripserunt.

Roeskilde Capitel's Brev til P. Palladius om Messen og andre Ting, som Kongen ved Pomeranus befalede det at underskrive. Brevet er af 3die Marts 1544. (See Bilag I A).

Samme Capitel's Skrivelse til Peter Svabe om at staae det bi og indlægge et godt Ord for sig hos Kongen og Bugenhagen. I dette omtales "celebrem hunc Superintendentum conventum som meget nær ("hunc") for Haanden. Brevet er af 12te April 1544. (See Bilag I, B).

Colloqviet (celeber Superintendentum conventus) mellem det lundiske Capitel og de kjøbenhavnske Theologer i Slutningen af April og Begyndelsen af Mai 1544 (anført af de ældre Historiefri-vere for 1745).

Bilag I.

Tvende forhen uudgivne Skrivelser fra det
Roeskildske Dom-Capitel af Aaret 1544.

Efter et samtidigt Haandskrift.

A.

„Epistola Capituli ad Doctorem Petrum
Palladium, Superintendentem, de Missa
aliisque, quæ a Regia Majestate per Po-
meranum nobis pascrpta erant.

Salutem per Christum. Propter absentiam Prælato-
rum aliorumque quorum imprimis interest *negotia Ca-*
pituli inspicere responsum ad ea, quæ nobiscum, exi-
mie Domine Doctor, alias egisti, distulimus. Te
itaque non ignorare volumus nos omnia, quæ a Sere-
nissima Regia Maiestate per insignem virum, D. Doc-
torem Pomeranum, in causa religionis nobis superiori-
bus annis præscripta fuerunt, religiose (ut par est)
servare, nec licere nobis ab illa regia constitutione,
tam solenniter in præsentia Regiæ Maiestatis facta,

quicunque discedere. Cæterum parochiale ministerium in hanc cathedralis ecclesiam admittendum a serenissima Regia Maiestate rogati, eatenus (ut ipse nosti) consensimus, quatenus in nostris iam præscriptis ritibus et officiis ecclesiasticis peragendis nec nobis impedimento, nec cathedrali huic ecclesiæ detrimento foret, neve discordiæ seminarium fieret, quod tum (nec temere quidem ut res ipsa docet) futurum suspicabamur. Unde nulla hic parochialis ecclesiæ annexio eiusmodi urgeri potest, cui cathedralis ecclesiæ ius cederet. Quando igitur Regia ordinatio de iis Canonicis agit, qui parochiam annexam habent, non est quod nos eo teneri putes, sed ut Missa iuxta præscriptum nobis ritum fiat, vel sæpissime, modo adsint communicantes, quandoquidem in eodem ritu et sacramenti usu, nulla potest esse offendiculi occasio, si illud fortasse caussatur, quispiam iniquior potius quam infirmior.

¶ Jam vero quod in canticum Salve ex solitis notis aliisque rebus indifferentibus nobis negotium exhibes, miramur, quando hoc ipsum canticum, iam in Christi laudem ab ipsis etiam concionatoribus transmutatum ac nobis traditum canimus.

Nos profecto manifestos abusus et ne quid hic impium aut canatur aut legatur, æque fugere volumus ac tu prohiberes. Tantum abest ut in talibus huius mundi elementis (ut apostolus vocat) fidei anchoram figeremus

consummatamque justitiam collocaremus. Nec est quod quispiam adeo stupidos nos et sacrarum literarum rudes existimet, ut inter pium et impium discernere non possimus, si in his, quæ nihil neque periculi neque offendiculi habent, omnia ad christianam charitatem veluti ad lydium lapidem dijudicare expenderentur. Unde et nos omnes concordiae vias tentantes, libenter vobis in resectione sacrarum vestium, in candelabris e templo submovendis, et in aliis item multis non ægre concessimus. Nec in ipso quidem Canticò Salve retinendo admodum laborabimus, si tuo iudicio intollerabile videtur, nihil nobis vicissim donari cupientes, nisi ut quæ a *Sc̄enissima Regia Maiestate* constituta sunt servare licet.

Sunt multo graviora in quibus a nonnullis concionatoribus (quos evangelicos vocant) maxime contra christianam charitatem, quæ est concordiae vinculum in ecclesia, peccatur. Audiuntur sæpe ex suggestu diræ execrationes in adversarios evangelii Christi, et in diabolicam impiorum ecclesiam. Quod si in capita nostra (ut ex multis scripturæ accommodationibus, sæpe ad calumnias inique detortis, videri possit) hæc tela vibrantur, atrocior sane est hæc iniuria, quam ut eam aut dissimulare aut diutius ferre possimus. Nam hæc atrocissima convicia ad privatos (ut videtur) affectus ulciscendos publice in nos iacere, ut christiana eharitas ac modestia eos prohibet, ita nos tandem propul-

sare, christiana religio ac pietas hortatur. Nihil enim æque contra pietatem est ac impietatis calumniam agnoscere, quam qui æquo animo fert, illum certe leviter christianum arbitramur. Nos, licet peccatores ac sceleribus operti, fidem tamen in unicum mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, per spiritus sancti gratiam, constanti et cordis fiducia et vitæ (quoad fieri possit) professione tenentes, Christi, capituli nostri, membra, per ipsius gratiam, et esse et haberi volumus, non impii ac deploratæ cæcitatæ Judæi, qui in Deum blasphemi Christum et Christi doctrinam persequebantur. Generalem viciorum taxationem, ex charitate profectam, cum Hieronymo libenter sustinemus, cæterum quum in nos, tanquam gloriæ Christi adversarios, gravissimis calumniis velitantur, quibus et fama nostra atrocissime impetitur, defensionem moliri necessum est, si aut Christiani aut boni viri prohiberi velimus.

Quare te magnopere per Christianam charitatem rogamus et in Domino obtestamur, ne quid offendaris, quando quod a Serenissima Regia Maiestate præscriptum est facimus, et ut ab odiosis istiusmodi calumniis, quibus ecclesia, per Regiam ordinationem iam composita, maxime perturbatur et ad tumultum ac dissidium, concitatur, temperari posset. Ita futurum confidimus, ut religioni et reipublicæ christianæ apud nos, brevi

per gratiam Dei melius consultum erit, quando evangelicæ doctrinæ propagandæ et fraternæ charitati ex æquo studemus omnes, ed Dei gloriam et ecclesiæ utilitatem. Interim nos ad omnia, quibus vera pietas augeri et christiana concordia ali possit, paratissimos offerentes. Dominus te conservet et pro sua voluntate vias tuas diriget in omnem veritatem. In Christo vale et has nostras literas ex synceris animis profectas in bonam partem pro tuo candore interpretare. *E/Roschildia 3io X Martii anno MDXLIII.*

B.

Alia Capituli Epistola ad Petrum Suaenicium, Decanum „de eadem causa.

Quamquam omnia, quæ a Serenissima Regia Maestate per eximium virum, Dominum Doctorem Pomeranum, in causa religionis nobis præscripta sunt, summa fide servamus, vir ornatissime! sunt tamen qui undique occasione arrepta, libidine magis quam ratione, nobis in his negotium facessunt. Et quoniam parochiale ministerium in cathedralem ecclesiam, rogati a Rege, admisimus, nullam eius iam aliam, quam parochiæ per se rationem haberi volunt. Quin etiam ius et immunitatem cathedralis ecclesiæ ac nos postremo omnes parochiæ concessuros arbitrantur. Quæ quorsum sint eva-

sura, ipse, qui es vir iuxta prudens atque æquus, facile per te intellexeris. Prætendere quidem possunt causas formandæ religionis, sed, si rem propius inspexerimus, nimirum longe alia tela textitur. Certe quemadmodum nec magistratus sine Republica nec consules sine civibus, ita, nec tu Decanus, nec alii Prælati, denique nec nos Canonici sine iure cathedralis ecclesiæ aut esse aut dici queamus. Unde æquum est nos impensius consulere, atque omnes fortunæ expendere casus, ne talium rerum securi ius cathedralis ecclesiæ magno et nostro et religionis ditrimeto amittamus / præsertim cum, quantum ad privilegia ac ordinationem Regis attinet, plane salvi sumus, nisi forte causam adversariis ultro tradere maluerimus. Et quamquam, donec vixerimus nos, nostræ fortassis rationes in tuto esse possent, longins tamen prospicere oportet, ne posteritas ac religio etiam ipsa habeant, quod de nobis merito conqueri possint. Neque enim minori nobis curæ esse debet qualis post mortem nostram futurus sit bonorum ecclesiæ status ac conservatio, quam qualis est, cum ipsi vivimus. Oramus igitur, quando in eadem nobiscum es navi, ut si ipse ad celebrem hunc Superintendentum conventum non veneris, per literas nostram causam apud D. Pomeranum agere ne graveris. Nos, quantum ad observa-

tionem Régiaë ordinationis et ad retinendum ius cathedralis ecclesiæ attinet, nostris partibus, ut par est, non decrimus. Vale. Salutant te quotquot nostri sunt ordinis. Ex Roschildia, feria 6ta pascæ, Anno MDXLIII.

B i l a g II.

Berigtigelser og andre Variant-Bemærkninger til de i Dånische Bibliothek VIItes Stück (Copenhagen 1745, 8) under Benævnelſe af Acta inter Theologos Hafnienses et Capitulum Roschildense 1543 indførte Actstykker

efter det ovenommeldte ſamtidige Haandskrift.

I det Roeskilde Capitels 1^{ſte} Brev til de Kjøbenhavnſke Theologer af 31te August 1543.

S. 100, L. 25 efter Palladio tilføies: Superintendenti.

S. 102, L. 13 efter Ordene: concordiaë in ecclesia læs redintegrandæ for redintegrandæ.

S. 103, L. 4 for qvæſtionibus læs rationibus.

Den i Aftrykket anførte Titel for Kapitlets Stridsſkrift (Scriptum Capituli Roschildensis contra Theologorum Hafniensium tres publicas Disputationes de Missa, de coena Domini

et de Ministerio verbi) er aldeles ubelagt i Manuscriptet. I dens Sted følger, efter en halv blank Side, som efter en Fortale, Overskriften: De Missa.

§. 106, L. 6 for Wiclefitis læs Wicclefistis.

§. — L. 22 for effunditur læs effundetur.

§. — L. 30 mangler det lille, men her vigtige, Ord in foran de gjentagne Ord: hoc est corpus meum.

§. 107, L. 9 efter meum tilføies hoc.

§. 109, L. 20 o. f. efter Ordene Eusebius de consecratione distinct. 2 Cap. istedenfor Quia corpus, inquit: Sacerdos læs quia corpus. Nam invisibilis (inquit) sacerdos.

§. 112, L. 14 for percellit læs pessumdat.

§. — L. 32 for imperscrutabilia læs inscrutabilia.

§. 117, L. 7 for unus læs idem.

§. — L. 9 efter omnibus tilføies item.

§. 118, Lin. 22 efter sed tilføies et.

§. — L. 24 for credita læs concredata.

§. — L. 26 for miæ har Manuscriptet her, næsten ligesaa uforstaaelig miæ; — skal vel være misericordiæ.

I de Kjøbenhavnste Theologers Svarskrivelse:

§. 126, L. 19 efter literas vestras tilføies: per nos offerri.

§. 128, §. 23 for opiniones læs suspiciones.

§. 129, §. 12 efter ipsis tilføies alios.

§. — §. 14 for ac læs ut.

§ Kongens Brev til Capitlet:

§ 139, §. 11 for elffe læs elffelige.

Bilag III.

Blandt de Roeskilde Ranniker, som have underskrevet de ofte omtalte Artikler, nævnes Dr. Nicolaus Blachius. Da denne Mand paa et andet Sted ogsaa anføres som Skolens Rector under Reformationen, saa synes han at have et dobbelt Krav paa vor Dpmærksomhed. Af denne Grund tilføie vi som Bilag III, hvad der om ham er kommet til vor Kundskab. Det Roeskilde Capitel, til hvilket han horte, og for hvilket han stred tilligemed Heye og Laurentii, udmærkede sig unægtelig ved en sjelden Moderation og Sindighed under hele den førte Strid. Den roelige og anstændige Tone, der gaaer gjennem dets Breve, staaer i skarp Modsatning til den Hæftighed, Bitterhed og Spot, der har ført Pennen baade for det lundske Capitel og for de kjøbenhavnske Theologer. Vel har Frygten for at miste de indbringende Præbender bidraget Noget til at nedstemme dets Tone og gjøre det føieligt, men selv af Brevene fremlyser saa meget godt og ædelt, saa megen Erkiendelse af og Ugtelse for dets Modstanderes Lærdom, saa megen Fromhed og Uengstelse i dets farefulde Stilling, at Læsningen af disse Breve ikke kan andet end afnøde os Ugtelse for Forfatterne. Vor lærde M u n t e r i sin Reformationshistorie troer i disse Breve at gjenkende Paul Eliasens Stil, men lige saa troeligt er det, at Dr. Nicolaus Blach som lærd Mand

og Skribent har taget virksom Deel i Forhandlingerne. Hvad vi vide om ham indskrænker sig til følgende Data:

Blandt de Historieffrivere, der anfører Dr. Blach som Rector scholæ, er E. Pontoppidan (see hans *Annales hist. eccl. diplom.* Tom. II Pag. 306) den vigtigste. Her hedder det: "Nicolaus Blachius, vor und in den Zeiten der Reformation Rector der Schule in Roeskild und ein Præceptor des grossen Nicolaus Hemmingius, welcher ihn seine Catechismus-Fragen dediciret und ihn herzlich danket, hat geschrieben odas sacras, welche nach seinem Tod 1550 zu Paris herausgegeben sind". Hvorfra E. Pontoppidan har denne Efterretning have vi ikke kunnet opspore, med mindre det, at han har været N. Hemmingiens Lærer, har ledet ham til at gjøre denne Slutning. Albert Thura i sin *Series Rectorum scholæ Roeskildensis* *) kalder den første Rector efter Reformationen Mag. Johannes Blaccius eller Blach og fortæller, at denne har udgivet *odas sacras seu Paraphrases in locos gravissimos V. et N. Testamenti i Paris 1550*. Denne Efterretning kan maaskee have vildledt E. Pontoppidan til at antage, at han dengang var død, hvilket Gjesing i sin *Tubellære* imodbeviser. Det er imidlertid vist, at han har været N. Hemmingiens Lærer, thi denne Lærde dedicerer ham sin *Catechesis* eller *Quæstiones catechismi* i følgende Udtryk: *Tibi, venerande Præceptor, hanc meam catechesin dicare volui, ut exstaret meæ erga te gratitudinis testimonium. Tua enim institutione et ope ita me, dum sub tua ferula fui, adjutum fuisse agnosco et profiteor, ut progressus qualescunque*

---

*) See hans *Idea hist. lit. Dan.*

secuti sunt tibi haud immerito acceptos feram: nam me non solum in Religionis rudimentis fideliter instituisti verum etiam, cum fortunæ meæ essent plus satis tennes, benigne me tuis facultatibus sublevasti. Hemming sen er født i Laaland 1513, gik i Nysted Skole til sit tiende Aar *), frequenterede derpaa Naakstov Skole i 3 Aar, Nykjøbing Skole i 3 Aar, Nestved Skole i 3 Aar, drog derfra til Roeskilde (altsaa i Aaringerne 1532 eller 1533), opholdt sig her i 2 Aar, i hvilken Tid (1532—1534 eller 1535) han nød vor Blaches Underviisning i Religionens rudimentis **). Paa denne Tid maa altsaa M. Blache have været Canonicus i Roeskilde og, hvis vi tør troe E. Pontoppidan, Rector ved Skolen. Det bliver da sandsynligt, at han i denne Post har succederet den i Aaret 1530 ved Døden bortgangne Rector og Mag. Johannes Hermann van Ham ***).

Det lader til, at M. Blache ikke har været nogen Heremester i det græske Sprog, thi det hedder siden i Hem-

*) See Historisk Calendar, hvor den lærde J. Müller i Hemming sens vita baade gjør opmærksom paa den feilagtige Angivelse af Aaret 1511 som hans Fødselsaar, samt den curieuse Feil ved alle Boretninger om Hemming sens Skoletid, at de lade ham gaae 10 Aar i Nysted Skole, istedetfor at han i sit 10de Aar forlod denne Skole.

***) Rudimenta maae vel her betyde Skoleunderviisning og ikke som J. Müller mener Grundbegreberne i den evangeliske Christendom. Heraf slutter denne Lærde, at Blache paa den Tid har været stemt for Reformationen, men siden er bleven omstemt, en Mening, som vi ikke kunne tiltræde.

***) I den nordre Gang i Domkirken, i Nærheden af den nordvestlige Kirkebor har ligget en Steen med en Inscription over denne Mand, som endnu haves.

nings vita: "Endnu havde Hemmingsen ei nok ved denne (N. Blache's) Information og befandt sig' synderlig, at han i det græske, den Tid her tillands fast rare og lidet excolerede, Eprog, ingen tilstrækkelig Fremgang havde, besluttede derfor at reise herfra (Roeskilde) for til Lund i Skone at profitere af den til samme Tid saa habile Græker Rector Mag. Bente *)" Hemmingsens **) toaarige Dphold i Roeskilde under Blache's Veiledning, hans før anførte Dedication til ham, samt Blache's paraphrases (som dog nu ikke mere høves) ere imidlertid lige saa mange Vidnesbyrd om, at han hær været en lærd og agtet Mand. Hans Paraphrases ere ikke, som E. Pontoppidan mener, udkomne efter hans Død, thi af et gammelt Skjode ***) , udstedt fra Cleresiet og menige Capitel i Roeskilde til Kong Frederik II og som "er giffuet og skreffuet wd y Roefki S. Marci Evangelistæ Dag, Aar 1562 finde vi Niels Blache inter cleros.

Det er tidligere omtalt, at N. Hemmingsen ded. D. N. B. sine Quæstiones Cat.; nu siger Bartholm i sin Bog de scriptis Dan. Pag. 105, at Hemmingsens Quæstiones er først trykt "Hassniæ 1560", altsaa maa D. Blache vel

*) See det lundiske Capitel's Underskrifter til de ofte omtalte Artikler.

**) Det er ellers mærkeligt, at N. Hemmingsen i sin epistola dedicatoria til sin Bog: *Demonstratio veritatis indubitatae de Domino Christo etc.*, udkommen 1571, hvori han omtaler sine lærde Omgangsvener i Roeskilde for 30 Aar siden (altsaa 1541), da han var Professor ved Universitetet, ikke med eet Ord omtaler D. N. Blache. Mueligen har Blache's Stemning mod Reformationen bidraget til, at de ikke mere søgte hinandens Selskab.

***) See Gjesfings Jubellære.

have levet paa den Tid, hvis han ellers skulde læse *Hemmingsens* Dedication og følgelig var han til 10 Aar efter hans Paraphrases tryktes i Paris. Det er derfor besynderligt, at han ikke har udgivet sin Bog selv, men ladet den udgive ved M. Johannes Blache (hvis ellers *Thuras* Beretning er rigtig).

Da vi altsaa tør antage for sikkert, at D. N. Blache var endnu levet og været Medlem af Domcapitlet i Aaret 1562 *) og, da paa en Maade Capitlets Historie, saalænge han har været dets Medlem, maa være et Bidrag til hans

*) Hans Liigsteen sees i Domkirken's nordre Gang, men Inscriptionen er for største Delen ulæselig. Da dens Rudera imidlertid bekræfte vore Domme om hans Liv og Wandel og da, saavidt vides, de ikke ere optegnede noget andet Sted, saa henses de her: _

Confec
Blackius
Castus, pius
Is Primarius
studia atque
sacer justus
Canon.
Curam piam
Discentium
Larga Deo
15 Die Maji

Ogsaa M. Johannes Laurentii Liigsteen sees sammesteds, men da dens Inscription er at læse i E. Pontoppidans *Marmora Danica* Pag. 24, saa henvises til dette Sted, hvor tillige anføres en Inscription over Cantor Jacob Heja, hvis Liigsteen er forsvunden.

egen Historie, om hvilken vi intet Specielt mere vide, saa troe vi følgende endnu at høre herhen.

Vi have seet af Bilaget I, at Roskilde Domcapitel endnu efter Colloqviet 1543 hængte ivrig ved Catholicismen. Det satte sin Lid til det forventede almindelige Concilium, men bedrog sig. Conciliet i Trident aabnedes vel 1545, men det viste sig strax i Begyndelsen af Conciliets Forhandlinger, at Protestanterne ikke kunde forenes med Kirken. Skun enkelte protestantiske Hoffers Gesandter indfandt sig. Fra Danmark kom Ingen. Capitlets Bedhængen ved den gamle Lære og især dets Sagttagelse af Coelibatets mere end af Rydsfhedens Lov foranledigede endelig tvende Skrivelser *) fra Kongen, den ene til Hans Barnekou og Dr. P. Palladius Løverdagen post ad vincula Petri 1543, den anden til P. Palladius **) alene om at visitere Roskilde Cleresie, i hvis Lærdom og Levnet han havde hørt stor Uffikselighed skulde gaae i Evang. Hvilket Resultat denne Visitats har havt vide vi ikke, men endnu i Maret 1555 sendte Biskoppen det Roskilde Capitel en saakaldt Nytaarsgave, i hvilken han søger at gjøre deres fortsatte Bedhængen ved Catholicismen latterlig. Herpaa svarede det i en Skrivelse ***) dateret ex Roschildia postridie Epiphaniæ Dni 1555. Det hedder heri, at Palladius domte vrangt, naar han antog dem for afgudiske Billednyrkere og at han ubilligt anvendte Propheten Baruchs Ord om disses Gaalenskab paa dem. De havde hidindtil med Taalmod hørt paa, hvorledes man fra Prædikestolen og i Skamskrifter udpegede og udstjældte dem; men de kunde ikke taale, at deres Taus-

*) See Zwergii Sjællandske Cleresie Pag. 62 og 63.

**) Palladius havde angrebet Capitlet s. A. i en Bog St. Peders Skib.

***) See Pontoppidans Annales H. E. D. III Pag. 336.

hed mueligen skulde foranledige at denne falske Besskyldning slog dybere Rødder. Som Kong Ezechias fordm, da han modtog den assyriske Konges hovmodige Skrivelse, gik ind i Templet og aabnede hiint Brev for Herrens Ansigt, saaledes vilde ogsaa de, der tilfulde følte deres Uskyldighed, kalde den Herre, for hvis Domstol ene de stod og faldt, til Vidne. De nægtede høitidelig at have beskyttet Billeddyrkelsen og anførte herfor som Beviis, at de havde ladet bortskaffe det Kors paa Bidstrup, af hvilket Almuen fortalte at der var flydt Blod, men paa den anden Side stod det ikke i deres Magt at forhindre Folk at samles paa det Sted, hvor det havde staaet. De betragtede iøvrigt Billederne paa samme Maade, som de hellige Fædre og selve Luther, som Minder og Prydselser. Hvad deres Kannikdragt angik, da ansaae de denne for uskyldig og formanede endelig Walladius ikke at forlade den første Kjærlighed. Brevet er affattet i samme roelige Tone, som gaaer igjennem de forrige og, da Paul Eliassen maa antages da at være død, er det formodentlig skrevet af den i Capitlet, hvis Lærdom er omtalt med Ngtelse af den store N. Hemming sen, af Dr. N. Blache. Forsvaret for Kannikdragten hjalp imidlertid ikke. Haret derpaa befalede Kongen dem at aflægge den og bære en anden foreskreven. De adløde ugerne.

Efter at have fulgt Capitlet i dets Stræben mod den nye Lære gjennem tvende Decennier (1536—56), staae vi ved Maalet for disse Linier. Aflæggelsen af Domherrernes Chor dragt og Tførelsen af den hvide Messesskjorte kan betragtes som et betydningsfuldt Symbol paa at Catholicismen stedtes til Hvile og en Anden indtog dens Plads. Fra den Tid af heres eiheller mere tale om Capitlets Modstand. De gamle Kanniker kortdøde efterhaanden og andre, som vare opdragne i Protestantismen, bleve udvalgte i deres Sted.

Den allernaadigst befalede Jubelfest til Minde om den for trehundredrede Aar siden i Danmark indførte Reformation af Kirken vil af Roskilde Cathedralsskole bliva høitideligholdt paa Festens anden Dag, den 31te October 1836, i Domkirken's Chor ved en danst Tale, hvori Skolens Rector, Dr. og Professor S. N. S. Bloch, Ridder af Dannebrog, vil stræbe at udvikle, "hvoreledes den evangeliske Troes- og Lærefrihed er grundet i Protestantisken's Væsen og derved allene Reformationen kan fremmes og naae den ønskede Fuldkommenhed". For og efter Talen opføres en Cantate. Denne Høitidelighed, som begyndes bemeldte Dags Formiddag Kl. 11, indbydes herved Byens og Omegnen's Embedsmænd og andre agtede Medborgere, som ville forene deres Tak til Forsynet med Skolens, til behageligen at bivaane.

Det meldes tillige, at da Choret kun rummer et vist Antal, vil der til at indlades i samme behøves et Afgangskort, som de Indbudne, der agte at være nærværende, til den Ende anmodes for deres Person at lade afhente i Rectorboligen Lørdag Eftermiddag, den 29de Octbr., fra Kl. 2 af. For dem, som først senere maatte komme til Byen, ville nogle Billetter blive opbevarede.

De nyere Forslag

om Oprettelse af høiere Realskoler og deraf følgende Reformen i det lærde Skolevæsen,

drøftede af

Dr. S. N. S. Bloch,
Professor og Rector, N. af Dbr.

Indbydelseskrift

til den offentlige Examen i Roskilde Kathedralskole Aar 1836.

Roeskilde.

Trykt hos S. D. E. Hanson.

1836,

10

Det for nogle Aar siden i et lidet Skrift af daværende Handelskommis Hr. Gad i Helsingør opkastede Spørgsmaal, hvordan Fader, der ikke havde bestemt sin Søn til Studeringerne, skulde sætte denne i Skole, for at han kunde erholde den ham paa sin Plads i det borgerlige Liv alligevel fornødne eller vigtige Dannelsen, har siden den Tid sat flere Skribenters Penne i Bevægelse. Det ellers saa ofte ringeagtede attende Aarhundredes Ideer om en saakaldet Reallunderviisnings Vigtighed ere, skjønt med mindre Grund end den Tid, vaagnede med fornyet Liv, og de af Opdragelsesvæsenets daværende Reformatorer fremsatte, men siden af selve Erfaringen ofte gjendrevne, Forslag om at gjøre de for det daglige Liv umiddelbar brugbare og nyttige Kundskabers Erhvervelse til Hovedgjensstanden for Ungdomsunderviisningen, ere hos os igjen bragte paa Bane, dog med den Færffiel, at det nu ikke er det til de høiere Stillinger fornødne videnskabelige Studium, man vil have grundet paa disse blotte Realkundskaber, men Middelstanden eller den næringsdrivende Klasse, man derved vil skaffe en høiere Dannelsen. De lærde Skoler, som have denne til Diemed, synes ved de Læregjensstande, hvorpaa deres Virksomhed til den Ende gaaer ud, at virke for lidet og uhenigtsmæssigt til denne Middelstands Underviisning: Ingen lærer her, hvad han til sin Profession, Kunst

eller Næringsvei nærmest behøver eller kunde have umiddelbar Nytte af; Fabrikanten og Haandverkeren lærer ikke Mechanik, Chemie, eller nogen Art af Technologie, Kjøbmanden faaer ingen Varekundskab, ingen Veiledning i Handelsgeographie, Bogholderie eller Færdighed i at fore udenlandsk Correspondence, Landmanden, Søemanden o. N. ingen Kundskab om det, der til deres Næringsvei skulde være dem det Allervigtigste; thi Lærdomsskolerne*), mener man, beskæftige sig allene med de gamle Sprog eller dog kun med hvad der forbereder til Studierne ved Akademiet, og Borger-skolerne gaae i Almindelighed ikke videre, end til det, som den simpleste Mand nu omstunder, for ei at være ganske raa, behøver at lære. Disse Betragtninger er det, som først have vakt Ønsket om, at hine for saa mange Mennesker vigtige Kundskaber maatte kunne erholdes i Skolerne, og at det altsaa maatte fra det Offentliges Side gøres nogen Foranstaltning i den Henseende. Et Trængen hertil er stor og Ønsket derom meget almindeligt, forsikre de af vore Skribenter, som ibrigst andrage paa Realskolars Dyrrelse, uagtet dog Fabrikflid, Haandverksarbeide, Handelsduelighed, Agerdyrkning, Søvæsen o. s. fl. i vore Dage uden Realskoler have gjort betydelige Fremskridt, og det heller ikke er godtgjort, at disse Fremskridt derved maatte blive større, end de nu blive i disse Professioner selv. Ja de Dybereseende af disse Skribenter have endog indseet, ikke blot at en Omfatning

---

*) Jeg skal her tillade mig imellem at bruge dette fra Svensken laante Ord, som bestemtere udtrykker den meente Ting, end vort tvetydige Epitheton „lærde“ eller af to Ord bestaaende Udtryk „lærde Skole“ Lydskerne have saaledes forlængst forvandet Navnet „gelehrte Schule“ til det sammensatte Ord „Gelehrtenschule“ (Skole til Lærdes Dannelse). Det forekommer mig at det svenske er nok saa passende.

af saa mange og tilmed saa forskjelligartede Læregjenstande i een Skole vilde være en Umulighed, men endog, at selv den største Fremgang og praktiske Færdighed deri, om den end lod sig ved Skoleunderviisning erholde, dog endnu ikke vilde medføre den Landsdannelse, der egentlig skulde være Skolens Sag, men at dertil vilde fordres noget Høiere, netop ikke Materielt, og som laa udenfor det Sag. til hvis tænksomme, indsigtsfulde og fordomsfri Behandling Lærlingen ved Skoleunderviisningen burde være vel forberedt. Saaledes blev nu strax den første Grundidee af Realunderviisning opgivet; det for de specielle Livsstillinger umiddelbar Anvendelige passede sig for alt for Faa til at Noget deraf kunde gjøres til almindelig Underviisningsgjenstand, ligesom og hvert af disse enkelte Kundskabsfag forudsatte, naar det skulde behandles videnskabeligen, Kyndighed i een eller flere Videnskaber, hvoraf de vare en Anvendelse, og som udgjorde deres Theorie. En saadan Grundvidenskab syntes Mathematiken at være, der, om den end ikke alle vegne fandt nogen Anvendelse i det praktiske Livs System, dog havde den almindelige Fordeel, at den stærkede Forstanden, og saaledes kunde udgjøre et særdeles passende Middel til at bevirke den Landsdannelse, som nu var funden at maatte være Skoleunderviisningens Hiemeed. Men dertil vilde ved den allene, i formal Henseende endnu virkes alt for eensidigt, kun vækkes og udvikles eet Slags af Landens Kræfter, og af den Sagskundskab, som og fordres af det dannede Menneske, slet Intet tilveiebringes. I sidste Henseende vilde derimod Historie og Geographie være nødvendige, hvortil da og kunde føies Naturvidenskaberne; thi skjønt disse Lærefag, som alt hvad der beskæftiger Manden, naturligviis blive en Øvelse for sammes Kræfter, samt kunne frembyde Materialier til saadanne Øvelser, saa kunne de som historiske eller empiriske dog ikke egentlig hen-

regnes til de formelle Discipliner, hvis Tendents maa være Øvelse i Tænkning, ei over blot sandfælige og materielle Gjenstande eller deres Egenskaber og Anvendelser, men over det Abstracte, hvortil der, da man vel ikke vil indføre Philosophie blandt Realgjenstandene, ikke i de fornævnte Discipliner gives nogen Veiledning; og Religionslæren, som vist nok, især naar den behandles rationalistisk, kunde blive en saadan Tænkningsovelse, tør man vel ikke i den Henseende gjøre megen Regning paa, saavel fordi dens Niemeed mere er det moralske end det intellectuelle, mere Hjertets end Forstandens Dannelses, som og fordi den maaskee oftere vilde blive behandlet som positiv historisk end som philosophisk Videnskab. I denne Cyclus af reale Discipliner mangler altsaa det meest aandsdannede Element, det philosophiske, ligesom og det Smagen dannende eller humanistiske, hvilke begge i vore Lærdomsskoler erstattes ved Grammatik og Sprogunderviisning, fornemmelig ved de gamle Sprog og deres Literatur. Thi vel vil man i deres Sted sætte en større Fremgang i de nyere Sprog, men dog egentlig kun til et praktisk Niemeed, for at Lærlingen skal opnaae den Færdighed i at forstaae, skrive og tale disse Sprog, som kan være nyttig i Samkvem og Handelsforhold med Udlændinge, maaskee og fordi dette giver et Udseende af Dannelses, men ei til det formelle Niemeed, virkelig at uddanne Sjæleevnerne saavel ved det Philosophiske af Grammatiken der gjør den til en praktisk Logik, som ved Fortolkning af fortrinlige Skrifter, som baade i Indhold ere lærerige og passende for Ungdommen, og i Form og Foredrag skikkede til at blive dens Mønstre. I begge disse Henseender have de gamle Sprog og deres Literatur et saadant Fortrin *), at det er umuligt, at

---

*) At udvikle og bevise dette tilstrækkeligt, især for dem, der ikke kjende de gamle Sprog og deres Literatur, tillader Rummet

en Underviisning, som udelukker dem, kan i Almindelighed bringe Ungdommen til den Grad af Landsdannelse, til en saadan Udvikling af Tænkeevne og Forødling af Smagen, eller til en saadan Duelighed i at tale og skrive, hvortil den lærde Un-

---

ikke. Jeg maa derfor nøies med at henvise ikke blot til de mange latinske Taler og Afhandlinger, man om denne Gjenstand har af de ældre, Muretus, Rhunkenius, Ernesti, Plattner o. A. men af de Nyere især til Thiersch über gelehrte Schulen mit besonderer Rücksicht auf Bayern, München 1826, til Friedemann's Beiträge zur Vermittelung widerstrebbender Ansichten üb. Verfass. u. Verwalt. deutscher Gymnasien, Hademar 1832, til Leguer's Tale i Sønkjöpings Skole 1827, i hans Tale vid försäitta tilällen, Stockholm 1831 p. 200, hvortil og kan søies Hjort's Bemærkninger over ovennævnte No. af Stændertidenden i Köhavnsposten No. 78 samt siden i No. 197 d. A. og nogle Steder af Rector Bugges Program fra Trondhjems lærde Skole for 1835, hvori blandt Andet bemærkes (S. 8): „Som det sikkerste Middel til at naae denne Hensigt (at lede til Humanitet, ved at vække og udfolde Landens Kræfter for at gjøre denne flikket til i modnere Aar med mere Selvstændighed at tilegne sig de Erkjendelser, som oplyse Forstanden, forædle Hjertet og gjøre Mennesket brugbart for Livets Fordringer) har til alle Tider stadfæstet sig den Dannelse, der har det classiske Studium til Grundvold, — fordi der intet Dannelsesmiddel er, som paa en for den yngre Alder saa hensigtsmæssig Maade udvikler og skærper de tvende Landsyttringer, der danne Grundvolden for vor hele Intellectualitet, Abstraction og Combination.“ Deræft vil jeg blot endnu tilføie mig nogle Linier for at angive de Hovedpunkter, hvori denne Underviisnings Nytte synes mig fornemmeligen at bestaae. Saaledes er 1) Grammatiken den bedste og for Skoleungdommen meest passende Dvælse i Abstraction og Tænkning, fordi den rigtige Udtryksmaade og Ordforvinding ikke

berviisning, hvis Grundvold er de gamle Sprogs og den classiske Literaturs Studium i Forbindelse med de fleste nylynævnte Videnskaber og nyere Sprog, der ingenlunde ere Realskolens ubelukkende Eiendom, kan hæve Videnskabsmanden.

---

kan indsees og læres uden tillige at faae rigtig Indsigt i Begrebet og dets forskjellige Nuanceringer; men til den Ende egner sig de gamle Sprogs Grammatik langt mere end de nyere og levende Sprogs, fordi den deels er eengang affluttet og ingen Forandringer mere er underkastet; deels er den Grundvold, hvorpaa al nyere Grammatik er bygget, der uden Befjendtskab med denne Grundvold langt fra ikke lader sig saa klart og grundigt fatte; deels endelig lader sig mere philosophisk d. e. som Tænkningssgjensstand behandle, og derved bliver mere formativ Disciplin, end de nyere Sprogs, der meest kun positiv til Opfatning af Hufommelsen fremstiller disse Egenheder i Sammenligning med Modersmaalet, eller om den endog kunde gjøres mere philosophisk og aandsdannende, dog sjelden vil blive det, fordi det praktiske Niemedes Opnaaelse, Færdighed i disse Sprog derved vilde forsinkes, og ikke saaledes nøder dertil som Niemedet, hvorfor man lærer de gamle Sprog, og Maaden, hvorpaa de maae læres. 2) Bevirkes en mangesidig Aandsdannelse ved det rige og lærerige og for hver Alder, eftersom de succesfulde læses, fattelige og interessante Indhold af Classikerne, der i Talens forskjellige Arter, i Historie, Afhandlinger, Dialoger, Breve, Taler og Poesie, fremstille en Mangfoldighed af de herligste Tanker og vidværdigste Ting, alt som om det var skrevet for Ungdommen, for hvilken de tillige ved deres klare, naturlige, usminket skønne Fremstillingsmaade og Formens Fuldkommenhed frembyde de ypperste Mønstre til Smagens Dannelse, der uden disses Styrelse let geraader paa Afveje og i Forkunstling. „Den dannende Kraft hos en Literatur,“ siger Tegner, „beroer paa dens Gehalt, dens Omfang, dens Mærkværdighed. Er den, som den

Herfor kan en noget videre breven Underviisning i Mathematik og levende Sprog, samt Tilføielsen af Naturvidenskaberne ikke blive noget fuldkomment Æquivalent, fordi Virkningen deraf kun bliver den ene, som disse Lærefags Natur nu eengang have,

---

classiske, udmærket ved Ibeernes Klarhed, Foredragets ukunstlede Skjønhed, ved den Rolighed, som er Styrkens og Sikkerhedens sædvanlige ledsager, ved en storartet Simpelt ved forsængelig Pynt; fører den Unglingen ind i en Verden fuld af Klarhed og Kraft, blandt Menneskeheds største og herligste, skulde da ikke en saadan Dmgang være dannende for den unge Sjæl? skulde Intet af den classiske Fortids friskefindebe Mand, af dens Rigtighed, Bestemthed og Tydelighed, af dens Skjønhedsfølelse og Sjælstyrke, gaae over paa den beundrende Lærling? — Vi leve under andre Forhold, end de Gamle; Religion, Statsforfatning, Tænkemaade, Sæder ere forandrede: men saa fast ere mange af deres Værker anlagte, saa simpelt og let udførte, saa skjønt afrundede, at Menneskeheden endnu efter Kartusinder affpeiler i dem sit ædleste og sandeste Billede." Og længere hen: „Skal Dannelsen blive virkelig almindelig og fuldstændig, da kan intet af de Sprog udelukkes, hvori Menneskeslægten, forðum eller nu, har nedlagt Videnskabens og Kunstens Skatte. Gjælder nu dette ikke især om Grækenlands og Roms Sprog? Mægter man, at disse Folk stode høit, i mange Tilfælde høiere end vi i Kultur, at deres Minder udgjøre Verdenshistoriens ene, maaskee bedre Halvdeel, at de ere endog vor nuværende Dannelses Stamfædre? Den som er fremmed i deres Verden, er idetmindste ufuldstændig dannet, hans Dannelse er eenoiet: men fremmed bliver deri enhver, som ei kjender deres Sprog, ei kan omgaaes med de store Døde." (En Dmgang, der ingenlunde vindes ved Læsning af Oversættelser, om man maaskee vilde antage dem som Surrogat.) Om hvilken nyere Literatur kan nu vel alt dette med nogen Føie siges? hvilken kan vel saaledes danne til Pu-

og saaledes kun erholdes i forstørret Grad, ikke den andenartede (philosophiske og humanistiske), som de gamle Sprogs og Classikernes Studium have til Folge. Skal altsaa Skoleunderviisningens Hovedgjenstande være det Sande, Gode og Skjonne,

---

manitet, til det reent Menneffelige, som vel først og fremmest bør være Skolens Diemed? hvilken saaledes lede til at kjende og føle Horatses verum & decens eller det *quod æque neglectum pueris senibusque nocebit?* eller hvad Erstatning derfor kan Dannelsen til Brugbarhed for Borgerlivet give? Dertil kommer 3) Fortolkningen af disse Forfattere, som især er det, der over Mandskrifterne, i det den ved Ordets Forklaring og Udvikling tillige vækker og udvikler Begreberne, og bringer Discipelen til at følge og studere sig ind i Skribentens Tanker og Tankegang, ved den nøiagtigere Fremgangsmaade lærer ham at kjende og føle det Fuldkomnere, Træsfende, Velvalgte og Smagfulde i Udtrykket, og hvorledes Tanken ved dette nuanceres og modificeres paa mange Maader, samt leder til den mangfoldige Sagkundskab, baade historisk og filosofisk, som til en rigtig Fortolkning er fornøden; til hvilket alt de nyere Sprog ikke give den Leilighed, deels fordi de med al deres rige Literatur ikke frembyde en saadan Cylus af Skrifter, som kunde være passende for Ungdommen lige fra den nederste til den øverste Klasse i Skolen, da de fleste enten vilde blive saa lette af Indhold at de, naar Ordene blot oversattes, ingen videre Fortolkning vilde kræve, eller saa vanskelige og tørre, at de slet ikke passede eller kunde faae Interesse for den Alder, og deels fordi de i Underviisningen ikke vel lede sig behandle paa den Maade, hvorpaa de gamle Skrifter behandles, hvorved den Fremgang i dem, som man til det blot praktiske Diemed forlanger, ikkun vilde forhales, da det her kun er Færdighed i at forstaae og bruge Sproget, man tilsigter, ikke Mandbannelse ved Sprogstudiet og den langsomme fremgaaende Grundighed, som derimod er Diemedet af Underviisningen i de

hvorved Manden hæves til noget Høiere, end det udvortes Livs Fornødenheder og Bekvemmeligheder, og dens videnskabelige Diemeed være den almindelige Mandsbannelse, hvorved Lærlingen skal forberedes og gøres fliffet til at studere hvad Sag han

---

gamle Sprog, men med hvilken de fleste vel i de nyere Sprog, kun vilde være lidet fornøiede. Overhovedet jo vanskeligere Gjenstanden er, naar den kun ikke overgaaer den Alfers Fattesevne, og jo mere Tænkningaanstrængelse den kræver, desto mere øver og udvikler den Mandskræfterne og desto bedre et Dannelsesmiddel bliver den; og dette er netop Tilfældet med de gamle Sprog og den classiske Litteratur, hvorimod de nyere Sprog i deres Bygning, og deres Litteratur i Indhold og Mand, have en Overensstemmelse med Modersmaalet og dets Litteratur, som gjør, at de langt lettere læres, og en Færdighed i at læse deres Forfattere opnaaes, som i de gamle Sprog ikke den tredobbelte Tid er i Stand til at forskaffe. En Schillersk Tragedie kan enhver af mine Disciple allerede det første Aar i øverste Klasse læse uden Anstød og forstaae ligesaa hurtigt som de kunne læse den op; en lignende af Sophokles kan jeg hverken byde dem saa strax eller vente tilstrækkelig forstaaet, uden efter en nøiagtig Fortølfning eller ved en fortløbende Commentars Hjælp. — Og vil man nu endelig 4) see paa den directe Nytte, da kan selv ved den blotte Realunderviisning nogen Kundskab i Latinen idetmindste være tjenlig til at kunne forstaae, samt i Skrivning rigtig stave, de mangfoldige Udtryk, som fra samme ere hentede, selv i vort Modersmaal, og endmere i Fransk og Engelsk, hvilke Sprog den, der kan Latin, har et stort Hjælpemiddel til at lære (en Grund, hvorfor man heller ikke i de lærde Skoler burde begynde med disse Sprog førend Disciplen var rykket lidt frem i Latin, men detimod nok med Tytsk, som har saa megen Overensstemmelse med Dansk). For ikke at tale om, at den videnskabelige Grundighed, hvormed man forlanger at de levende Sprog, for deri at have et

siden maatte vælge sig, ei endnu specielt studere dette, da maa jo den lærde Underviisning give denne Landsforædling og almindelige Dannelse langt fuldstændigere, fleersidigere og grundigere, end det ved en i hine Realvidenskaber allene nok saa vidt breven Underviisning kan være muligt. Og da nu Udgangen til disse vore Lærdoms-skoler staaer aaben selv for dem, der ikke ville gaae til Akademiet eller fortsætte de saakaldte lærde Studier, men allene erhverve sig en Dannelse, hvorved de kom til at staae høiere end Borgerne i Almindelighed, hvilken Leilighed virkelig ogsaa Mange af disse have benyttet og endnu stedse benytte, saa synes man ikke at have saa megen Grund til at klage over, at de til det blot praktiske Borgerliv bestemte unge Mennesker ikke kunne faae den ønskelige almindelige Landsdannelse. Disse Klager grunde sig nemlig deels paa en Mis kjendelse af de gamle Sprog og den classiske Literaturs Studium, fordi man deraf ikke siner nogen direct Indflydelse paa det borgerlige Livs Forretninger, hvad man heller ikke engang kan see det have paa ethvert Videnskabsfag eller paa Embedslivets Forretninger, men dets Indflydelse og Nytte kun bestaaer i den dy-

---

ellers savnet Middel til Landsdannelse, i Realskolen skulle studeres (ei blot praktisk læres), ikke engang kan finde Sted uden Kundskab i Latinen; eller at Classikerne ere Grundvolden for den gamle Histories Studium, hvilken Overlærer Hage selv fortrækker som den for Ungdommen endog i Realskolen meest passende Deel. Hvor Meget af samme vilde der ikke være, som Ungdommen ikke opfatter rigtig, naar den er ubekjendt med de gamle Sprog eller Oldtidens Land, Sæder og Skikke, hvori de Unge ved Læsning af de Gamles egne Skrifter efterhaanden indføres. Det turde af disse Aarsager end ikke være umuligt, at man vilde finde det nødvendigt, selv i Realskolen at lade de Unge lære noget Latin.

bere Intelligents eller mere øvede Forstand, hvormed den, der har faaet classisk Dannelselse, kan behandle Livets Forretninger, og den mere dannede Gyne, hvorved han kan studere sig ind i hvad Videnskabeligt ethvert Fag eller enhver Livsstilling maatte kræve; de els paa den ugrundede Formening, at der i vore Lærdomsskoler ikke skulde læres noget Synderligt af hine Nealunderviisningen formeentlig allene tilhørende Fag, men kun lutter Latin, Græsk og Hebraisk (efter Hr. Ussings Foregivende endog Syrisk, og intet levende Sprog!), uagtet dog neppe engang Halvdelen af Skoletimerne anvendes paa disse Sprog, eller andre Videnskaber derover forsømmes; og de els endelig paa en uklar Idee om det, man fordrer, der snart er høiere Landsdannelse, snart er Kundskaber som kunde være brugbare for enkelte Næringsveie, eller den urigtige Forudsætning, at Veiledningen til „de nyttige og brugbare Kundskaber“, som maatte være tjenlige for saadanne Næringsveie, (f. Ex. Fabrikvæsen, Handel o. s. v.) ogsaa skulde saaledes, som den lærde Underviisning, udvikle og danne Landskræfterne, befordre Dplysning og Cultur, paa hvilken tvertimod den i sit Fag dygtigste Mechaniker, Handelsmand, Fabrikant o. s. v. ligevel gjerne kunde have stor Mangel. Naar derfor nu endog velstuderede Mænd ivre imod de gamle Sprogs Studium i Skolen og blot ansee dem for et partielt Fag for Philologerne, da ligger Marsagen udentvivl deri, at de ikke kunne fra deres egen Dannelselse affondre, Hvad og hvor Meget de ihenseende til samme skulde dette Studium, og glemme, at det var derved, de — selv om Underviisningen deri havde indskrænket sig til blot Oversættelse og den simpleste grammatikalske Analyse — især havde lært at tænke, domme, tale og skrive saaledes, som de nu kunne, og at det var ved det Bekjendtskab, de stiftede med de ypperste Mønstre, at deres Smag dannedes, foruden hvad andre for deres senere Studier vigtige Grundkundskaber de til-

lige derved erholdt, samt at de, hvis de maaskee ikke have ved Skoleunderviisningen opnaaet Fuldkommenhed nok i hiin Humanitetsvidenskab, da overseer, at det ikke var Midlet der var utjensligt, men kun den for tidlig afbrudte og ringere Benyttelse deraf, der hindrede Niemedets fulde Opnaaelse. Kunde og skulde de afgive, hvad de skyldte dette Skolestudium, eller var Virkningen deraf ikke i deres hele Dannelse bleven saaledes amalgameret med Virkningen af den øvrige Underviisning, at en Afsondring nu er en Umulighed, da vilde de snart føle, hvilke Savn Bortkastelsen af de gamle Sprogs Studium vilde forvolde dem, og da vilde vi maaskee ikke have faaet fra nogen deri Underviist en eneste Opposition mod samme. Det gaaer hermed, som naar Epiktet raader Philosophen, ikke at fremvise sine Læresætninger, men de af deres Fordoielse udsprungne Gjæringer, ligesom Faarene ikke udspyttede Foderet for at vise, hvor Meget de have ædt, men vise det ved den Uld, de bære, og den Melk, de give. Marsagen kan forsvinde, men Virkningen vedvarer; man kan have glemt Meget af Sproget, som saadant, men de derigjennem' erhvervede Kundskaber og den ved Fortolkningsøvelserne erholdte Landsdannelse er et Udbytte, som beholdes for hele Livet og er af Bigtighed for ethvert Forstandsarbeide, man siden foretager sig.

Jeg har maattet være lidt udførlig i at omhandle Bigtigheden af de gamle Sprogs Studium, ikke for Theologen Juristen, Medicineren eller overhovedet den egentlige Videnskabsmand, hvad her ikke vedkommer os at vise, men til Landsdannelse i Almindelighed for den, der heri vil staae paa lige Trin med de videnskabelig Dannede, fordi det især er Forudsætningen om disse Sprogs Unyttighed til dette Niemeed, som har foranlediget Forslaget om høiere Realskolars Oprettelse og Meningen om den store Trang til samme. Denne vil sees at være betydelig mindre, naar man agter deels paa den Lei-

lighed, de lærde Skoler frembyde til Opnaaelsen af endog en høiere Landsdannelse, end den man forlanger, uden Forsømmelse af hvad der anses for mere nødvendigt til den borgerlige Virksomhed; deels paa, hvor ubeviisligt det er, at Mathematik og Naturhistorie skulde være mere eller endog ligesaa dannende som Sprogstudium, og især de gamle Sprog, ifølge saavel den Underviisningsmaade, disses Natur gjør nødvendig, som de classiske Skrifters Indhold og Foredrag; hvad selv Pastor Gad rigtig bemærker, naar han S. 28 yttre, at „den reale Underviisning lettelig vil faae et alt for eensidigt Præg, en alt for calculerende Retning, naar ikke en nøiagtig Sprogunderviisning tilføies, tildeels som gavnlig Modvægt i den Henseende.“ (Han forlanger de nyere Sprog altsaa ikke indførte for den praktiske Nyttens Skyld, men som Dannelsesmiddel). En anden Sag er det, hvis Talen kun var om Skoler, som directe forberedede til de practiske borgerlige Bestemmelser og forsynede Ungdommen med den theoretiske Kundskab, som for visse Kunster og Næringsveie kunde være nyttig, eller hvad man paa Tydsk kalder Kunst- und Gewerbschulen og hvis Hovedbestemmelse vi maaskee kunde udtrykke ved Navnet Handels- og Fabrikkoler. Men dette var da ikke længer, hvad man tænker sig ved de foreslagne høiere Realskoler, for ikke at tale om, hvad praktisk Veiledning saadanne Skoler maatte give, eller hvor vanskeligt, ja vel endog umuligt det vilde være, her at forene hvad Kundskab og Færdighed enhver af de mangfoldige forskjellige Kunst- og Næringsveie vilde udfordre, saa at Klagerne over hvad der lærtes og ikke lærtes endnu stedse vilde blive de samme, da enhver kun vilde for sin Søn ønske, hvad denne til sin Bestemmelse kunde bruge. Men selv ved høiere Realskoler vilde lignende Klager ikke hæves eller Spørgsmaalet, hvor man skulde sætte sin Søn i Skole, være afgjort. Handelsmanden vilde spørge, hvorfor der skulde læres Chemie,

Landmanden hvad han skulde med Navigation, Seemanden hvortil Botanik o. s. fl. Kort, man vilde maaskee neppe finde en eneste Videnskab, som, naar man seer bort fra blot almindelig Landsdannelse, vilde kunne være passende for alle, og selve Mathematik og Naturhistorie vilde ikke findes at være enten passende eller tilstrækkelig til at være Basis uden for Underviisningen til enkelte Livsbestemmelser. Allerede i Sagens Natur ligger altsaa vigtige Grunde for Staten til stor Betænkelse ved at opofre store Summer paa en saadan Indretning, hvis Niemeed var saa ubestemt, eller ved at bygge den paa en andens Ruin, hvis Nytte til sit Niemeed igjennem Aarhundreder er erkjendt, om den end ikke endnu har naaet den største Fuldkommenhed eller kan være i alle Dele passende for dem, den ikke var bestemt for.

Men antaget endog, at de lærde Skoler ikke kunne være til noget Gavn for deres Landsdannelse, som ei ere bestemte til Studeringer, og at derfor en egen Realunderviisning kunde for disse være ønskelig, saa bliver det alligevel et Spørgsmaal, om der da virkelig og er saadan Mangel paa det Slags Underviisning, og saadan Umulighed paa anden Maade at tilveiebringe samme, at Staten nødvendig maa med store Bekostninger tage sig af Sagen. Vi ville her ikke undersøge, om der, enten fra den moralske eller fra den statsøkonomiske Side betragtet, paahviler Staten samme Forpligtelse eller ligesaa stor Nødvendighed, at sørge for Borgernes Uddannelse til deres Livslyst, som at sørge for Embedsmændenes videnskabelige Uddannelse til deres Kald, for hvilke sidste der kan bestemmes et vist Kundskabs og Dueligheds Maal, som maa være opnaaet af enhver der vil kunne antages i Statens Tjeneste, hvad derimod ikke saa lige kan gøres til Betingelse for Kjøbmanden, Fabrikanten, Haandverkeren, Landmanden, den Søfarende o. U. hvis egen Sag det fordetmeste maa blive, hvor stor Kundskab og Duelighed de ville eller

kunne erhverve sig til deres Kalb. Ogsaa tilstaaer en af Forslagets Proponenter, Etatsraad Stenfeldt selv (St. Tid. p. 862), at „Man ei kan antage det som almindelig Regel, at det paa ligger Staten som Pligt at sørge directe for Næringsbrugernes høiere Dannelse, og at det Offentlige skal bære de dermed forbundne Omkostninger“; med hvilken Grundfætning Forslaget om saa kostbare Anstalters Anlæggelse, inden deres Nødvendighed er fuldkommen afgjort, kunde synes at komme i Strid, og især maa blive paafaldende, naar det kommer fra en Forsamling, som i andre Henseender raader til de muligste Besparelser, og fra Paalæg af sværere Byrder, end de, som Statsborgerne nu allerede bære. Men, som sagt, disse Ting ville vi her ikke engang bringe i Anslag, men alene med Hensyn til overansførte Spørgsmaal om Trangen til slige Realskoler holde os til Data, som ere visse og uimodsigelige. Det skulde jo, som man mener, især være Hovedstaden og de større Kjøbstæder, hvor Realskoleers Oprettelse var nødvendig og kunde paatænkes. Men nu veed man, at i Kjøbenhavn er der ingen Mangel paa private Indretninger af den Art, ikke blot i de Lærdomsskoler, som tillige have egne saakaldte Handelsklasser, saasom begge Borgerdyds-skolerne og v. Vestens Institut, men at der endog gives ikke saa blot til, hvad man kalder Realunderviisning, allene bestemte Anstalter, saasom Efterslægtsskolen, Prof. Mariboës *), Hr. Ingemans og maaskee flere Instituter, om hvilke alle man for det første ikke med Fædrelandets Udgiver (S. 574) kan sige, at de ei ere „tilstrækkelige,“ da det er bekjendt, at de alle baade kunne og ville optage flere

---

*) Hr. Professorens har endog nylig bekjendtgjort, at der i hans Skole forberedes til alle tre Instituter, den militaire Højskole, den polytechniske Læreanstalt og Landcadet-Academiet.

Elever, end de have, hvis Antal ei i Kjøbenhavn behøver at være indskrænket, da vedkommende Bestyrere stedse have det i deres Magt, ved den vorende Mængde af Disciple at faae flere Lærere og oprette flere Classer, som altsaa ei vilde blive overfyldte. Eller menes der, at Underviisningen i disse Instituter ikke er tilstrækkelig til Tiemedets Opnaaelse, da vil der let kunne raades God paa hvad heri maatte mangle, da det endog vil være i disse Instituters egen Interesse at sørge herfor, og Regjeringen, hvis den fandt det fornødent at tage sig af Sagen, jo meget lettere og uden alle Bekostninger kunde underhandle med Privatinstitutersnes Foresatte om Opfyldelsen af de høiere Fordringer, den muligen maatte gjøre, end med store Bekostninger, hvortil det endog vilde være vanskeligt at finde, idetmindste billige, Resourcer, selv at anlægge saadanne Skoler, med hvilke desuden Privatanstalterne snart vilde søge at cettere, ligesom de gjøre det med de lærde Skoler. Og saa kunde man spørge, hvis Trangen til flere eller bedre Instituter i Hovedstaden, end de, man allerede har, var saa stor, og Dnsket derom saa almindeligt, hvorfor da ikke det af Pastor Gad tilligemed flere agtede Mænd for et Par Aarstid siden paatænkte Realinstitut kom i Stand? eller hvorfor den af Selskabet for Efterlægten (Abhposten No. 67) med betydelig Opofrelse indrettede Forberedelsesklasse for den høiere Realunderviisning, hvilken Klasse danner en Overgang til Høiskolerne, (formodentlig den polytechniske og den militaire), ikke har faaet større Frequent? (for kort Tid siden sagdes den endnu kun at have 6 Elever) eller hvorfor i alt Fald Ingen da tænker paa at oprette nye Realskoler? hvad der, hvis Trangen til Andre, end de hidtilværende, var stor, nødvendig maatte betale sig, og saaledes vel ligesaa lidt vilde savne Stiftere, som det i Hovedstaden kunde mangle paa duelige Lærere. Og see vi nu hen til de specielle Forberedelser til visse Fag, da gives den

jo for Kjøbmanden i de ovenomtalte Handelsklasser, dersom de ellers svare til deres Navn, for Søemanden i egne Navigationskoler, for Fabrikanten og Haandværkeren i den polytechniske Læreanstalt, foruden i de utallige Verksteder, hvor de fleste Professioner nødvendig maae læres praktisk, ligesom ogsaa kun Realskolerne til en høistubetydelig Deel af disse kunde give nogen Veiledning. Thi Landmanden endelig søger vel neppe Veiledning til sit Fag indenfor Hovedstadens Mure, men i selve Landvæsenet og under duelige Landmænds praktiske Veiledning. Utsaa i Hovedstaden sees det ikke at der føles den paaberaabte Trang til høiere, paa offentlig Bekostning oprettede, Realskoler*). Det maatte da være i de øvrige større Kjøbsteder, at de saa høilig behøvedes, og hvor ogsaa Hr. Hage (Fædrenel. S. 574) forsikkrer, at der „aldeles ingen Udgang er“ til høiere Dannelse for alle dem, der ei ville studere de gamle Sprog (hvorfor de jo dog i de lærde Skoler godt kunne befries) samt Hr. Ussing (St. Td. S. 852) paastaar, at „der ikke gives private Instituter“, endskjøndt der dog i selve Stændertidenden (S. 882) berettes, at der i Odense, foruden en Realclassse ved Borgerkolen, findes to private Realskoler, som besøges af et Antal af 140 Disciple“. Her synes det altsaa ligesaa lidt, som i Kjøbenhavn, at være nødvendigt, at Regjeringen paatager sig at besørge, hvad private Folk uden Bekostning for Staten allerede besørge, og at altsaa hvad Stænderforsamlingens Committee anfører som Grund for at en of-

---

*) Secretair Ussing selv synes at erkjende dette, naar han (St. Td. S. 845) nævner „de private Instituter i Hovedstaden“, som det Middel til den høiere Dannelse, enhver Fader ikke har Formue eller Leilighed til at lade sin Søn benytte. Skulde han da have det mere til at benytte en offentlig Realskole?

kan blive et lærd Pedanteri, eller de Gjenstande, som nu læs-
fentlig Realskoles Drettelse der vilde være ønskelig, snarere
kunde være Grund for at den just der ikke syntes nødvendig.*)
Maaskee er det samme Tilfældet, eller vil snart og let blive
det i andre større Stæder. I detmindste existerer der jo baade i
Helsingør en saadan privat Realskole, som, ifald Begjerligheden
derefter skulde være saa stor, lettelig maatte kunne udvides, og til
en lignende har man nylig seet en Indbydelse fra Aarhus,
hvis Drettelse allene er afhængig af, om et tilstrækkeligt An-
tal Disciple melder sig; for ikke at tale om, at overalt Ikke-
studerende og have Udgang til de lærde Skoler, uden Forplig-
telse til derfor at skulle lære de gamle Sprog, ifald Noget
skulde finde, at deres Børn derved kom til (som Hr. U. siger)
at lære for Meget. Og saaledes er det altsaa langt fra
at være godtgjort, at Trangen til offentlige høiere Realskoler
er saa stor eller Ønsket om samme saa almindeligt, som de,
der derpaa grunde deres Forslag om directe Foranstaltninger af
Regjeringen, forudsætte.

Tilbage staaer altsaa nu 'at undersøge, om der ikke af
de Forfattere, der have skrevet om Sagen, skulde være anført
andre Grunde, som kunde fortjene at komme i Betragtning,
hvorved vi da og ville faae Lielighed til at berøre een eller an-
den Punct, som vi hidtil have maattet forbigaae, af hvad der
af disse Forfattere er bemærket om Realunderviisningen og
de Foranstaltninger, som denne anses for at gjøre nødvendige.

De formeentlige Grunde for Nødvendigheden af høiere
Realskoles Drettelse ere stærkest udtalte af Hr. Cancelliesecre-
tair Ussing i hans Proposition desangaaende i den roeskildske
Stændersforsamling (Std. Tid. No. 53 og 54), hvorimod de an-

---

*) Det maatte da være at man kunde bevise, at disse Skoler ikke
gav noget, hvorom i det mindste intet Beviis er fremført.

dre Forff. mere befatte sig med disse Skolers Indretning, Hr. Hage endog er saa vis paa at de ville komme i Stand, at han end ikke vil indlade sig paa at anføre Grunde for deres Drettelse, hvilken Sag imidlertid meget beroer paa, hvilken Omfang de skulle have. Som Udvidelser af de sædvanlige Borger-skoler ville de være baade overkommelige og gavnlige; men skulle de anlægges efter en saa stor Maalestok, som Professor Schouw, eller være saadanne Gymnasier, som Overlærer Hage foreslaaer, da er det sandsynligt, at Nytten og Benyttelsen deraf aldrig ville svare til de store Bekostninger, der paa dem maatte anvendes, da de fleste, som i dem skulde drive Studeringerne saa vidt, dog hellere vilde vælge den lærde Wei, som dog altid vilde aabne flere Udsigter, om endog den anden virkelig skulde paa sin mathematiske og practiske Wei kunne føre til en ligesaa stor Grad af Intelligents og Landsdannelse. Dog vi gaae tilbage til Hr. Ussings Grunde. For at bevise, hvor stor Trangen er til høiere Realskoler, henfører denne Taler alle vore hidtilværende Skoler til tvende Yderligheder, som begge skulle være høist mangelfulde, i det Lærlingen skal „af den latinske Skole som oftest gaae ud som en lærd Pedant, og af Almueskolen som en uvidende Bonde, men Skolen for de nyttige Kundskaber i Livet (altsaa ikke for Landsdannelsen) endnu mangle.“ Var det saa, da vare selv disse to Arter af Skoler saa u hensigtsmæssige og flette, at de selv trængte til en Hovedreform, og enten maatte da de af Regjeringen i nyere Tider anordnede Planer for disse være aldeles hensigtstribige eller vedkommende Skolebestyrere og Lærere høist uforsvarlig udføre, hvad der i disse Planer var dem paalagt. At vise det Overdrevne og Falske i en saadan Paastand, og at hverken Tendentsen og Følgen af de gamle Sprogs Studium, naar dette ikke drives aldeles forkeert (hvorfor man savner Beviset) kan blive et lærd Pedanteri, eller de Gjenstande, som nu læ-

res i Borger- og Almueskolerne, naar de ikke reent forsvømmes, (hvorimod jo er truffet de muligste Foranstaltninger) kunne lade Børnene forblive i grov Uvidenhed, vilde her blive for vidtloftigt og, da det er iøinefaldende, unødvendigt. Det maae derfor være nok at blive staaende ved et argumentum ad hominem og blot erindre Forfatteren om, at han jo selv, saavel som saa mange andre indsigtsfulde og dygtige Mænd, er udgaaet fra en lærd Skole, men dog vel neppe vil have fundet, at dens Underviisning kun havde gjort dem til lærde Pedanter, d. e. til Folk; som kun havde lært at kjende unyttige Subtiliteter af de gamle Sprogs Grammatik og derimod Intet, som var dem nyttigt eller tjente til god Grundvold for de Fremstredt, de siden have gjort i Kundskaber og Forretningsduelighed i Livet, eller at de kunde have naaet en høiere eller blot lige Grad af Landsdannelse, hvis de istedetfor de gamle Sprog havde i Skolen lært Naturhistorie og mere Mathematik. Og med ligesaa liben Føie kan det vel paastaas, at den, der er vel underviist i Religion, Læsning (især hvis dertil er valgt nyttige Bøger, saaledes som f. E. Birchs Læsebog), Skrivning, Regning, Fædrelandets Geographie og Historie, hvilke efter Hr. U's egen Beretning ere Gjenstandene for Borger-skolerne, ei skulde være mere end en uvidende Bønde; endstjøndt der vistnok hører mere til den høiere Dannelse, man nu ønsker Middelstanden; hvorfor vi heller ikke ville regne det saa noie med et Par hyperboliske Udtryk, som for at faae en ret skarp Antithese kunne være undfaldne Taleren i hans Iver, men vende os til Sagen selv. Hvad Hr. U. her stedse fordrer, er snart „Intelligents“, snart Besiddelse af „Kundskaber som ere nyttige og brugbare for Livet“, to Udtryk, der, om jeg ellers forstaaer dem ret, aldeles ikke ere synonyme, men tilkjendegive to forskellige Ting hvoraf den ene gjerne kan finde Sted uden den anden. Ved Intelligents maa her uden tvivl menes en i Almindelighed ud-

dannet Forstand, hvorved Mennesket er i Stand til at tænke og dømmе rigtigt over det borgerlige Livs almindelige Anliggender, og godt forberedt til at kunne studere den Kunsts eller Næringsveis Theorie, han maatte vælge sig; ikke endnu Indsigt i dette Fag selv, men allene en Forberedelse til samme, hvad og kun synes at være Skolernes Diemed, og ifølge Læregjenstandenes Natur nødvendig maa kunne, under forresten lige Omstændigheder, i de lærde Skoler bevirkes i høiere Grad, end i nogen blot Realskole, medmindre det skulde kunne bevises, at Realgjenstandene og det praktiske Brugbare skulde være mere skikkede til at øve, udvikle og danne Forstandskræfterne, end de Abstractioner, som det lærdere Sprogstudium i Forbindelse med de øvrige Læregjenstande, i Lærdomsskolerne medfører. En anden Sag er det derimod med de for Livet, d. e. ikke Livsphilosophie, men for det praktiske borgerlige Liv, i dets forskjellige Syssler, — saasom i Kjobmandens, Fabricantens, Haandverkerens, Kunstnerens, Soemandens, Landmandens, Forstmandens*) og Fleres Kald — nødvendige Kundskaber: paa deres Meddelelse kan hverken Lærdoms- eller Borgerkolen, forsaavidt begge efter deres naturlige Diemed kun skulle være Forberedelsesskoler i Almindelighed, indlade sig. Den Realskole, der skulde gjøre det, vilde altsaa, om det end vilde være muligt i samme at virke til saa mange aldeles forskjellige Diemed, ikke staae midt imellem begge, saaledes som en dattet Middeltand staaer imellem Almuen og Videnskabsmændene,

---

*) Denne sidste nævner Hr. U. (Std. Tid. S. 845) med, endstjont dette Studium i de nyere Tider regnes blandt de videnskabelige, og Udgangen til samme, saavidt vides, kun staaer aaben for Studenter eller saadanne som have underkastet sig en lignende Præliminairexamen.

hvor Forskjellen allene ligger i Graden af Dannelsen; ikke hel-
 ler kunde den coordineres med de lærde Skoler, som om de
 begge vare lige høie Dannelsesaanstalter, der begge lige godt ud-
 dannede deres Elevers Aand, men kun i forskellige Retninger
 og ved forskellige Midler, saasom der ved hine for Livet brug-
 bare (praktiske) Kundskaber ikke kunde være Tanke om fælleds
 almindelig Aandsdannelse. Ivertimod vilde en saadan Han-
 dels- Fabrik- Haandverks- Kunst- Navigations- Agerdyrknings- og
 Forsvæfens-Skole blive en ganske særegen Indretning for Mid-
 delstanden allene, hvortil de andre to Stænder, hvilke dog si-
 ges at være fortrinlig begunstigede, ikke have Magen at op-
 vise, da Almue- og Landskyskolen ikke veileder Almuesmanden
 til de for hans Liv brugbare Kundskaber i Haandwerker og Land-
 væsen, den lærde Skole ikke danner Theologer, Jurister, Medi-
 cinere, d. e. ingen af dem har til Diemeed at forsyne Ung-
 dommen med de til deres tilkommende Bestemmelse eller et
 vist Fag nyttige eller nødvendige Kundskaber. Hvorfor skulle
 da Middelstanden ene have en saadan praktisk Specialunder-
 viisning, og det endydermere paa den lærde Underviisnings Be-
 kostning? Eller hvorledes kan det med nogen Sandhed siges,
 at „medens der i Danmark er gjort meget for det lærde Sko-
 levæsen og meget for Almuekolevæsenet, er Middelstanden og
 de høiere Borgerclasser meget stedmoderligt behandlede hvad
 den offentlige Underviisning angaaer“? Tænkes der herved paa
 Skoler, som skulle forsyne med de til et vist Kald i Livet
 umiddelbar nødvendige Kundskaber, da ere de andre Stænder
 jo ligesaa stedmoderligt behandlede, ifald det kan kaldes saa; og
 tænkes der derimod paa almindelig Aandsdannelse, da er der
 jo imellem Borgerkolerne, naar de ere hvad de bør være,
 og de lærde Skoler intet Spring eller Hul, men de sidste,
 hvortil Middelstanden jo og, naar den vil have høiere Dan-
 nelse, har Udgang, flutte sig tet til de første og begynde hvor

disse Slippe. Der er altsaa for Middelstanden i Danmark gjort det samme, ihenseende til almindelig Landsdannelse, som for de andre Stænder, og det uden den Adskillelse, som Prof. Hjort paa anf. Sted viser at være endog skadelig. Fremdeles at der ikke gives saadanne høiere Realskoler, som den ærede Forf. tænker sig, grunder sig paa tvende i Sagens Natur liggende Omstændigheder, som udentviul altid ville gjøre, deels at de ikke lettelig kunne oprettes, og deels „at de, om de end bleve oprettede, ingen Frequentz vilde faae: den ene, at de vilde blive af en alt for uhyre Omfang, samt maatte forene en Mængde Læregjenstande som vare uforenelige, Navigation og Agerdyrkning, Handelsvidenskab og Polytechnik, Fabrik- og Forst- væsen, af hvilke den ene Elev ikke kunde bruge hvad der var den anden vigtigt, der altsaa maatte blive ligesaa mange forskjellige Lærere og forskjellige Discipelafdelinger d. e. Skoler, som der vare forskjellige Stillinger i det borgerlige Liv, og hvis der ikke sørgedes for alle, Klagen endnu vilde lyde: hvor skal jeg sætte min Søn i Skole, naar han ikke er bestemt til noget af de Fag, der læres? Den anden Omstændighed er at den rette Skole for de fleste af de ovennævnte Fag eller Livslysler er disse Stillinger selv, hvor Praxis er saa nødvendig forenet med Underviisningen og for største Delen udgjør samme: for Landmanden paa Marken, for Sømanden paa Seen, for Haandværkeren i de forskjellige Verkssteder, hvor Haandelaget endog tidlig maa erhverves, for Kunstneren paa Kunst-academiet, for Kjøbmanden paa Contoiret, tildeels endog i Boutiken o. s. v. hvortil altsaa Vedkommende gjerne saa tidligt, som muligt, mestendeels strax efter Confirmationen, søge at faae deres Sønner anbragte. Sa den Frygt er endog hverken ualmindelig eller ugrundet, at unge Mennesker ved længe at beskæftiges med det Videnskabelige skulle faae mere Lyst til Stueliv og Læsning og derved tabe Interessesen for og Due-

ligheden til det praktiske Liv med dets Besværligheder; hvorfor det endog er tvivlsomt, om det for dem, der til deres 18de Aar forbleve i den høiere Realskole, end sigt hvis de derefter endnu skulde gjøre et Cursus ved Universitetet eller den polytechniske Skole, vilde være saa let, som for den yngre, at blive antagne i saadanne Stillinger. I en Realskole maa man altsaa af disse Aarsager slaae en Streg over de fleste af disse for det praktiske Liv i specielle Stillinger nyttige Kundskaber, og holde sig alene til det, der kan give almindelig Dannelse og blot forberede til tænkfom Behandling af alle det praktiske Livs Syner. At dette nu vel for en Deel kan skee ved Underviisning i Mathematik, ville vi ingenlunde negte. Men deels er dette ikke en Videnskab, hvorpaa der kan begyndes meget tidlig. Hr. Gad og Hr. Hage selv mene, først i det 11de Aar, saa at Skoleaarene derefter ikke kunne være ret mange, idetmindste ei for dem, der forlade Skolen strax efter deres Confirmation, og altsaa i dem neppe vil kunne læres stort Mere af Mathematiken, end der nu omstunder læres i de 3 à 4 sidste Aar i de lærde Skoler; og deels, om der end kunde begyndes tidligere dermed og det bringes videre deri, end her skeer, vilde Realskolen dog altid i Henseende til sine Virkninger til Landsdannelsen blive et betydeligt Trin under den lærde Skole, fordi den da intet havde, hvormed den kunde gjengjelde Manglen af de gamle Sprog og deres Literatur; thi Naturhistorien kan, som Prof. Hjort har viist, ikke egentlig regnes blandt de dannende Skolevidenskaber. Realskolen bliver saaledes intet mere, end en høiere Grad af Borger-skolen, med hvilken den derfor bedst og naturligt sættes i Forbindelse, som een eller flere høiere Klasser af samme, saa at Realskolen, ligesom de lærde Skoler, begynder hvor Borger-skolen ophører og forudsætter de Forkundskaber, der i denne skal meddeles, hvad enten Drengen har erholdt dem der eller ved privat Underviis-

ning, ifald nogen maaskee skulde have havt Betænkkeligheder ved at sætte sin Son i Borgerkolen, hvilke dog for det meste ville bortfalde, naar Borgerkolerne ved at skilles fra Almue- og Fattigskolerne bleve mere for den hæderligere og mere velhavende Borgerclassens Born, og deres Ufbenyttelse altsaa med Hensyn til Sædeligheden mindre betænkkelig. Endelig vilde det ogsaa have den Fordeel, at Realskolerne som mindre bekostelige, end de af alle vore Forfattere og af selve Stænderforsamlingen paatænkte høiere Realskoler, kunde vaade udstrækkes til flere Byer og faae Førre Søgning, og saaledes just det Niemed langt fuldstændigere opnaaes, hvortil Hr. U. sigter, at vort Fædreland kunde faae en mere dannet Middelstand, thi hvad hjælper det, om denne kun erholdes i de faa større Stæder, Danmark har?

Kortere kunne vi her være ved de Enkeltheder, Hr. Secretairen S. 816 udhæver af Underviisningen i de gamle Sprog for at sætte dem i en skjærende Contrast mod den nyttige Realunderviisning, da enhver veed, at, skjønt rigtig Declination af et enkelt Ord, som gjør Undtagelse fra Reglen, hører med til Sprogrigtigheden, og Scansion af et Hexameter (hvorfor just af Virgils *Georgica*, som sjelden læses?) ogsaa er fornøden til Kundskab om det episke Digts Natur og mangen Gang til rigtig at forstaae Meningen af Verset, saa ligger dog ingenlunde deri det Væsentlige og Gavnlige af de gl. Sprog og den classiske Literaturs Studium. Dysaa af Realkundskaberne og de nyere Sprogs Grammatik kunde man jo udhæve mangfoldige Smaating, som høre med til deres Elementer, men isoleret nævnte vilde give dem et latterligt Udseende. Og ligeledes, naar det hedder, at for de benævnte Borgerclasser „er der langt nyttigere Ting at gjøre, end at commentere over Xenophons *Anakasis* og Platos *Apologia Socratis*“, da behøve vi blot at forandre disse Udtryk til:

„langt nyttigere Ting at gjøre, end at danne sin Aand, sin Smag, sin Forstand og selv sit Hjerte ved at studere to af Oldtidens skjønneste og meest classiske Producter, (for ikke at omtale de mange andre) samt i det sidstnævnte ret lære at kjende den maaskee største og ædleste Charakter, der næst Kristus har levet paa Jorden, og saa spørge, om „den Ting (at et praktisk Realstudium var langt nyttigere) i sig selv er klar nok“. Saadanne Argumenter vil det neppe kunne formodes, at de Kyndige i Stænderforsamlingen, som sætte det aandelige Liv noget høiere end det borgerlige Hverdagsliv, have taget i nogen Betragtning, om end de Dvrige kunne have taget dem for gode Varer, og, naar de hørte Lyden me mi mu mistroet heri at have Beviis nok paa, at et latterligt Pedanterie maatte være Frugten af den lærde Skoleunderviisning.

At H a n d e l e n i Provindskjøbstederne maa „faae et betydeligt Opsving ved at komme i Hænderne paa dygtige Handelsmænd“, ligesaavelsom jo enhver Forretning i Livet bedst udføres ved dem, som ere dygtige dertil, er en Sandhed, som der ikke behøves megen Skarpsindighed til at indsee: men hvorledes deraf følger, at der til at frembringe disse dygtige Handelsmænd nødvendigens behøves høiere Realskoler, er enbeel mindre klart, allerhelst da Forfatteren selv tilstaaer, at enbeel af disse Mænd (maaskee de alle) ikke ere dannede i flige Skoler, der jo endnu ikke have existeret hos os, men enten ere oplærte paa et større Handelscontoir i Hovedstaden (hvad jo da er den sande Skole dertil, eller i et Handelsinstitut i Udlandet (om hvor Mange kan det vel bevises? eller hvor ofte vil det ikke alligevel skee?) eller i alt Fald i tidlig Alder ere fra den studerende Bane gaaede over til Handelsveiene“ (Man troer neppe sine egne Dine, naar man læser dette Argument hos en Forfatter, der vil bestride Studeringernes Nytte for Livet, og nu ligefrem beviser sig selv imod. Kan Stude-

ringerne, selv i den tidlige Alder, hvor blot deres Elementer kunne være lærte, allerede danne den dygtige Handelsmand eller forsyne med de dertil fornødne Forkundskaber, hvad maae de da ikke kunne udrette, naar Een som Student eller endog Candidat er gaaet over til Handelsvæsenet, af hvilket Slags selv Stændersforsamlingen kunde opvise nogle, og blandt dem endog en udmærket Mand?) De, der af Naturen ere oplagte til Handelsfaget, kunne vist blive dygtige Handelsmænd uden Kundskab i Mathematisk og Naturhistorie, saasom de uden disse Videnskaber meget godt kunne have erhvervet sig den dem nødvendige praktiske Regningsfærdighed og Varekundskab m. m., ligesom omvendt Andre kunne have de dybeste Indsigter i hine Videnskaber, uden derfor at kunne blive dygtige Kjøbmænd. Til den øvrige Dannelse vil en god Borger-skole, især naar der med samme er forenet en Realklasse, hvor der idetmindste læres Tydsk og en mere udbredt Geographie m. m. ikke lade dem savne Leilighed; og ønske de da endnu høiere Dannelse, er jo Udgangen til Lærdoms-skolerne dem ikke formeent. Men Hovedsagen bliver dog altid Handelsgeniet; dette see vi ofte opvoxe fra Detailhandelens Boutiker. Her faae de Unge Smag paa Handelsvæsenet, og praktisk Kundskab og Øvelse i alt hvad dertil henhører; de begynde med det Smaa og ende da, hvis de have gode Evner, med det Store, istedetfor at Skolen med Eet vil sætte dem ind deri og springe den praktiske Dannelse over, hvad maaskee i Hovedstaden lader sig gjøre med dem, der bestemme sig til at være Grosferere, men neppe i vore mindre Kjøbsteder, hvor vi see at de dygtigste Kjøbmænd ere fremkommen paa hiin Maade. Og lignende er nok Tilfældet med Landvæsenet, hvor Proprietairens Børn fra Børnsbeen have lært at kjende dette og faaet Interesse for dets forskjellige Sysler. Vil Faderen nu, at de skulle tillige have nogen Landsdannelse, da holder han derfor, men ikke

for at de skulle lære Landvæsenet, enten en Huuslærer til dem eller sender dem til en lærd Skole, hvorfra de endog ofte blive Studenter, og den Dannelse, de herved have faaet, har da, skjont deres Fag ikke vedkommende, forsynet dem med en Intelligents, Fleersidighed, Fordomsfrihed og Evne til at studere sig ind i de Videnskabsgrene, de maatte behove, hvorved de baade kunne staae ved Siden af deres andre videnskabelig dannede Medborgere, og bestyre deres Næringsvei med større Indsigt og Forstand, end om deres Dannelse havde været begrændset inden dens Enemærker eller indskrænket til de blot for samme nyttige Kundskaber. Af det Slags have vi heller ikke faa dygtige Proprietairer.

At „den ved Jernbanerne og Dampskibene lettede Communication imellem Nationerne“ skulde gjøre Kundskaben i fremmede Sprog mere nødvendig end før, kunde vel trænge til Beviis, saavel som og at „den dygtige Kunstner, Fabrikant, og Haandværker i vore Dage ligesaa lidt kan savne mathematiske, physiske og naturhistoriske Kundskaber“. Tvertimod vilde det være let at vise, at der for disse Videnskaber i de allerfleste Kunster, Fabriker og Haandværker, ligesaaavel som i Handelsfaget, ingen Anvendelse er, i det mindste kun en saare liden og det kun praktisk, og at Mange kunne være udmærkede i disse Fag uden at besidde det Mindste af hine Kundskaber. I alt Fald har man jo den polytechniske Skole, som forbinder theoretisk Underviisning med Verksleder, og overhovedet giver en Veiledning, der neppe ved nogen Realskole kunde blive mulig. Er den ikke mere besøgt, end Prof. siger, hvor meget mindre vil da kunne ventes Frequentis i mindre fuldkomne Instituter? Og hvad Sprogene angaar, da har det til alle Tider været fornødent, at de, der ville reise udenlands, maa være lidt bekendte med de Landes Sprog, som de ville besøge, hvor da daglig Omgang med de Indfødte snart vil skaffe den Talefær-

dighed, som Skolen alligevel ikke kan tilveiebringe, og for dem, der blive hjemme, ere de fremmede Sprog ikke absolut nødvendige, undtagen forsaavidt vi lempe os efter de Fremmede, som komme hertil, hvad i Tydskland, England og Frankerig ikke er Tilfældet. Den Sprogkundskab, der hører til at kunne læse en eller anden Bog i et fremmed Sprog, lod sig i Borgerskolen eller dens Realclasse let opnaae ved nogle Timers Underviisning om Ugen deri. Videre Kundskab i disse Sprog og Videnskaber ere saaledes mere til Prydelse end til praktisk Nytte eller egentligen nødvendig for de her anførte Haandteringer. Kun Kjøbmanden kan til udenlandsk Correspondence behøve nogen Færdighed i at skrive nogle fremmede Sprog, dog meest kun Tydsk og Engelsk; men deels er den hertil nødvendige Kundskab af saa liden Omfang, at den snart vil være erholdet, og deels vil det i Hovedstaden og de større Stæder, hvor det kun er, man vil have høiere Realskoler oprettede, ikke lettelig kunne mangle paa den fornødne Veiledning dertil.

Men vi komme tilbage til en Grund, hvorpaa alle tre Forfattere især bygge deres Forslag, at nemlig den polytechniske Læreanstalt (hvortil Hr. Gad endnu føier den militaire Høiskole) ikke har nogen Stamme, hvorfra den kan rekruteret, saaledes som Universitetet har i de lærde Skoler. En saadan Stamme skulde nu Realskolerne være, og Mangelen paa disse altsaa være Hovedårsagen, hvorfor hiint Institut ikke har den Tilgang og Frequentz, som det fortjener. Vi ville for det første lade det staae uafgjort, om dette virkelig er nogen Årsag til den manglende Frequentz, og denne ikke snarere ligger deels i Mangelen paa gode Udsigter til Ansættelser eller Udkomme for polytechniske Candidater, og deels i den tilstrækkelige Leilighed for Haandverksstanden til hos sig selv endog til en temmelig Grad af Fuldkommenhed at lære hvad den behøver. Men noget forunderlig klinger den Tale,

at der, for at den pol. Skole kan faae Tilgang, bør oprettes dertil forberedende Skoler, som om den var et til en vis Tjeneste i Staten bestemt Corps, der til den Ende nødvendig maatte holdes fuldtalligt, eller hvortil der maatte gjøres Anstalt for at faae Aspiranter eller skaffe Lærerne Disciple, og ikke meget mere en Indretning, hvorved Regjeringen har villet komme dem til Hjælp, som ønskede en Underviisning, der ellers ikke var at faae; ligesom der og ved Universitetet er oprettet Lærestole i forskjellige Fag, til deres Bedste, som ville studere disse, ja hele Universitetet endog er oprettet i dette Døie med, men ikke omvendt Studerende skulle søges tilveiebragte for Universitetets Skyld eller for at Professorerne kunne faae Tilhørere. Skal en Skole være om sig for at faae Disciple, eller dertil behøve andet Middel, end Underviisningens Værd og Nytte eller sin egen hensigtsmæssige Indretning, da er det ikke noget Beviis paa, at den er synderlig nødvendig; hvilket Secr. Ussing og paa en Maade yttret om den pol. Skole, naar han tilstaaer, at „det neppe heller kan negtes, at den noget for tidligt er kaldet til Live“; hvorhos han dog paa staaer, at „dette opfordrer kun desto stærkere til snarest muligt at tænke paa Realskolens Opprettelse, som det eneste Middel til at give hiint Institut dets fulde Betydning.“ Men hvad vilde dette Middel alligevel hjælpe, dersom der ikke er Motiver nok for unge Mennesker til at lægge sig efter dette Studium? naar f. Ex. de, der have lagt sig derefter, ikke ligesaa vel som Theologerne, Jurister, Medicinere, Philologer, have Udfigter nok til enten at erholde Ansættelse i Statens Tjeneste eller ved Anvendelsen af de erhvervede Kundskaber at finde Udkomme? mangler det paa disse Motiver til at søge Lærestalten, da ville de og mangle til at søge de dertil forberedende Skoler, og de sidste vilde ligesaa vel staae tomme, som den første. Gives de derimod i tilstrækkelig Grad, da vil det

ikke kunne fattes Læreanstalten, naar den iøvrigt svarer til sit Niemeed (hvad man vel ikke kan tvivle om) paa Studerende, om der end ingen dertil i Særdeleshed forberedende Skoler gives, fordi Forberedelsen, som Erfaring viser, alligevel kan faaes paa andre Maader, fornemmelig gjennem de lærde Skoler og de paa disses Underviisning følgende Studier til examen philosophicum. Saaledes mangler Institutet ikke Tilgang af Studenter. Jeg kunde blot af mine fra Roeskilde Skole dimitterede Disciple nævne tre, hvoraf de to allerede forlængst have med Ære taget den polytechniske Examen, samt faaet Reise-stipendium eller Ansættelse, og de Akademiske Tidenders sidst udkomne Hefte nævner blandt de sidst optagne Elever 7 Candidati philosophiæ, 1 Cand. Pharmaciæ og dernæst ogsaa 14 andre, som altsaa ikke have savnet Leilighed til fornøden Forberedelse. Hr. Gad anfører, at det er nødvendigt for den polyt. Læreanstalt at have en Stamme til at faae sine Elever fra, ligesom Universitetet har en saadan Stamme i de lærde Skoler. Men herimod kan bemærkes, først at Universitetet har Frequentis, ikke fordi der ere offentlige Lærdomsskoler, som berebe dertil, undtagen forsaavidt de Fattige angaaer, som uden den derved erholdte Hjælp ei kunde overvinde Bekostningerne, men fordi der ere saamange Grunde, som opfordre Folk til at lade deres Sønner studere; manglede disse Grunde, da vilde Skolerne ligesaa lidt blive besøgte som Universitetet; hvorimod dette, fordi der gives saadanne Grunde nok, aldrig kan mangle Studerende, om end Staten ikke tog sig af deres Forberedelse, hvilken vi see selv ad den private Bei saa hyppig tilveiebringes. Dernæst ere Skolerne ikke blevne til for Universitetets, men omvendt dette for disses Skyld, for at de unge Mennesker, som der have begyndt deres Studeringer, ved Universitetet kunde bringe dem til større Fuldkommenhed og naae Kundskaber, som Skolerne ei kunde meddele. Saaledes vare

f. Er. Lunds= Koeskilde= Viborg= og Ribe Kathedralskoler allerede til i Midten af det 13de Aarhundrede, hvorimod Kjøbenhavns Universitet først stiftedes et Par hundrede Aar senere. Er nu den polytechniske=Skole ligeledes anlagt for at bringe de tekniske Kundskaber til hoiere Fuldkommenhed, da forudsætter dette jo, at Forberedelsen dertil ei heller mangler, hvad vi jo have seet at Erfaringen og beviser. I andet Fald vilde det jo have været et bagvendt Foretagende at anlægge en Høiskole, til hvis Underviisning Ingen endnu kunde ventes at være eller blive moden. Endelig maa den polytechniske Læreanstalt jo betragtes som en Branche eller Afdeling af Universitetet, og kan altsaa ligesaa lidt fordr sine egne specielle Forberedelsesskoler, som nogen anden af Universitetets Discipliner eller Anstalter, hvortil de lærde Skoler give fælleds almindelig Forberedelse, have samme. Det maatte ellers blive en status in statu, ja endog snarere forhindre at Mange forberedede sig til det polyt. Studium, fordi en saadan Skole da kun forberedede til dette Studium allene, Forældre altsaa, som ikke saa tidlig kunne forudsee deres Sønners tilkommende Evner og Tilbøieligheder, hellere vilde vælge den almindelige eller lærde Skole, som aabnede dem flere Veie, hvortil de da efter eget Behag kunde bestemme sig, uden at de dog derfor udelukkedes fra den polytechniske, isald den i Tiden skulde for dem være den meest tillokkende, og altsaa siden ikke, som det saa ofte gaaer, skulde have Grund til at beklage sig over deres Forældres tidligere Valg for dem, hvorved de vare blevne udelukte fra den Levevei, der i modnere Alder vilde blevet dem selv den ønskeligste. Ja hvor ofte vækker ikke Forelæserne til examen philosophicum netop en Interesse for disse Videnskaber, og hendirage dertil den Studerende, som ellers ikke vilde have befattet sig dermed; for ikke at tale om Philosophiens Studium, som i alle Videnskabssag er saa vig-

tigt, men vilde gaae tabt for dem, der klot igjennem en Realskole skulde gaae over til den polytechniske Lærestalt, ligesom man og skulde troe, at den fleersidigste Dannelse ogsaa til dette Studium vilde være at foretrække for den der, kun egentlig virkede til Forberedelse for samme. Og saaledes indsees nu aldeles ikke, hvad der vilde være vundet for det polytechniske Studium ved hoiere Realskole's Oprettelse*.

Vi gaae nu til Hr. U's sidste Grund for Nødvendigheden af hoiere Realskole's Oprettelse, at der nemlig ved dem kunde dannes buelige Medlemmer af *Stænders Forsamlingen*, der her siges at være næsten udelukkende baseret paa Kjøbstædborgerne og de større Landeieendomsbesiddere. Jeg skulde dog mene, at de mindre Landeieendommers Besiddere, samt de af Kongen udnævnte, og endelig de for Kjøbstæderne ofte valgte Embedsmænd og andre Studerede tilsammen ikke udgjorde nogen Liden, maaskee endog den større Deel, af hvilke dog, saavel som af de større Landeieendommers Besiddere nok ikke ret Mange vilde søge deres Dannelse i Realskolerne; ja vel ikke stort andre Kjøbstædborgere, end de fra den Bye, hvori den hoiere Realskole befandtes, og det vilde da kun blive faare faa. Men alligevel mener nu Hr. Secretairen, at „for denne trede Stands intellektuelle Dannelse“, hvilken samme skal mangle**), vilde det være nødvendigt, at der anlagdes hoiere Realskoler (end de, der kan forbindes med Borger-skolerne), d. e. „Skoler, som ere be-

*) Med flere og betydelige Grunde er samme Mening beviist af den mig ubekjendte Rec. af Pastor Gads Skrift i Maanedsskr. for Literat. 7de Hefte d. A. hvor jeg overhovedet glæder mig ved at have fundet Stadfæstelse af meget Andet, som her af mig er bemærket. Selv Hr. Etatsr. Høsteds Tillæg sammesteds modsiget det ikke.

**) En Modsigelse synes at ligge deri, at der paa eengang tillægges denne Stand „Dygtighed“, og fratjendes den „intellektuelle Dannelse og Kundskaber“, uden hvilke det ikke indsees hvorledes Dygtighed kan finde Sted.

regnede paa Livet, hvori de levende Sprog, det mathematiske Studium og Naturvidenskaberne maae træde istedetfor (de lærde Skolers) Latin, Græsk og Hebraisk, og hvori Ungdommen i de mere velhavende Borgerklasser kan uddanne sig for den høiere Virksomhed, som det praktiske Liv fordrer, og som (? Forfatteren mener vel Savnet af Uddannelsen dertil) enhver — maa erkjende for at være den stærste Mangel i Danmarks Underviisningsvæsen." Af saadanne Skoler lover nu Forfatteren Middelstanden (hvorefter da maa forudsættes det, som er urist, at Mange, og det fra mange andre Byer, ville frequentere dem) en Oplysning, hvorefter „den inden faa Decennier vil udvikle en saadan Kraft, som man nu ikke tænker sig mulig" (hvorefter kan da Forfatteren vide det?), og derved „blive af høi politisk Betydning og have Danmark op til en Grad af Velstand og Frihed, som vil bære velsignede Frugter for de nærmeste Slægter." Om disse Forhaabninger ikke ere lidt vel sangviniske eller Talem mere oratorisk end grundet, ville vi lade staae derhen, og allene spørge, først om de angivne Lærestilstande ifølge deres Natur kunne bevirke saa store Ting, og frembringe ikke blot duelige Stænderdeputerede, men endog en saa kraftig Middelstand. At al Landsdannelse har Indflydelse til enhver Stands Forædling og folgelig ogsaa til dens Duellighed i alle de Forretninger, som fordrer Forstand og Tænkksomhed, er naturligvis ingen Tvivl underkastet. Men en anden Sag er det, om denne Landsdannelse ikke lader sig deels tilstrækkelig vinde ved de Anstalter, vi allerede have, eller idetmindste, ved mindre kostbare Anstalter, end de foreslaagne høiere Realskoler (saasom ved Realklasser ved Borgerskolerne) deels endog i høiere Grad ved de lærde Skoler, hvortil Udgangen staaer enhver aaben saa meget og saa længe de ønske Underviisning i samme, og som ogsaa ofte benyttes af den mere velhavende Borgerklasse, dog vel ikke altid fordi de savne en for deres Børn mere

passende Underviisningsanstalt, men fordi de virkelig erkjende Bigtigheden og Nyttten af denne Underviisning til høiere Dannelselse; af hvilket alt der altsaa følger, at det er meget tvivlsomt, om engang de foreslaagne høiere Realskoler, hvis de komme istand, nogensinde ville faae nogen synderlig Frequentz, hvilket selv nogle af dem, der foreslaae disses Oprettelse (f. Ex. Schouw og Hage), forudsæe og derfor tillige tilraade nogle kunstige Midler, saasom at der maatte gives Realskolernes Dimisssi Udgang til visse Embeder i Staten, eller at Skolepengene i de lærde Skoler skulde forhøies til det samme, som der i Realskolerne vilde til Befestningernes Bestridelse blive fornødent. Men hvad er det vel andet, end en Tilstaaelse, at man maae søge Disciple til de Skoler, man vil oprette, og at følgelig samme ikke ere nødvendige for de Sogendes Skyld, eller at der gives, som Hr. U. i Tankerne seer, mange blaasiede Drengede tørste efter den Kundskab, som her allene vilde være at faae? Spørgsmaalet er nemlig her ikke om, hvilke Kundskaber der til visse Haandteringer og borgerlige Forretninger kunde være fornødne (og selv til ikke ret mange af disse vil der behøves Mathematik, Naturhistorie og levende Sprog); men hvilke Discipliner der kunde give den betydelig høiere almindelige Landsdannelse, man ønsker Middelstanden, og som vi ovenfor have seet mere erhverves ved de Sprog og Videnskaber, der doceres i vore lærde Skoler, end ved de blotte Realgienstande, eller dem, som man vil sætte istedetfor de gamle Sprog*).

---

*) I Engelland, hvor dog baade Handel og Industrie have naaet saa høi en Spidse, samt Opmuntringen til at erhverve sig parlamentarisk Dygtighed er saa stor, er dog ingen af Delene nogen Følge af Realskoler eller Realkundskabers Dyrkelse, da tværtimod de gamle Sprog spille Hovedrollen, ja næsten eneste Rolle i Borgernes offentlige høiere Dannelse.

Hvis det modsatte var Tilfældet, da maatte jo Mathematikere og Naturkyndige staae ihenseende til intellectuelt Dannelsse og det practiske Livs høiere Virksomhed høiere end de, der ere dannede paa den sædvanlige Wei, hvor de lærde Sprogs Studium var Grundlægget og Handsevnerne derved fornemmeligen udvikledes, og til hvilke jo netop Forfatteren selv saavel som de andre Mænd, der i Stændersforsamlingen have viist den største Indsigt og Dygtighed, høre, af hvem man altsaa ikke skulde vente, at de vilde foragte Grundlægget for deres egen Dannelsse eller ikke rigtig forstaae at vurdere dette. Thi af dem have vel kun faa, eller rettere slet Ingen, som maatte besidde nogen Kyndighed i Mathematik og Naturhistorie, denne fornemmeligen at takke for den Indsigt og Duellighed, her omhandles, eller ere ved Underviisningen heri satte i Stand til at studere de Videnskaber, der have skaffet dem samme; ligesom heller ikke de Gjenstande, der ved Stændersforsamlingerne meest ville komme under Ventilation eller hvorom Kongen fornemmelig vil høre Stændernes Raad (saafom „hvad der angaaer Undersaatternes personlige eller Eiendomsrettigheder, Skatterne og de offentlige Byrder“), idetmindste kun yderst sjelden, ville udkræve Indsigter i hine to Videnskaber, eller i de levende Sprog Mere end saa megen Kundskab, som behøvedes til at læse en eller anden deri skreven vigtig Bog om disse Gjenstande. I det mindste er der i den gjennem fem Månedes her i Noeskilde med utrættelig Flid foresatte Stændersforsamling neppe forekommet en eneste Quæstion, hvis Omhandling kunde ved nok saa megen Indsigt i Mathematik, Mechanik, Physik, Chemie, Naturhistorie, eller levende Sprog have vundet det Allermindste, og det var vel neppe den agtede Præsidents udmærkede Indsigter i Naturvidenskaberne, der enten have skaffet ham sin Duellighed til dette Kald eller erhvervet ham den almindelige Tillid, han nød, hvilke to Ting han vel ligesaa fuldt havde besiddet, om

han havde været Professor i hvilket som helst andet Fag. Det, her behøves, er meget mere kun, foruden det meest ved Erfaring erhvervede Bekjendtskab med Forholdene i det borgerlige Liv og Lovene desangaaende, som jo ikke kan blive Gjenstand for nogen Skoleunderviisning, en oplyst Forstand og sund Domme kraft, samt Gaver til godt at kunne udvikle sine Tanker, men hvilke Egenskaber jo ikke ved Realvidenskaber kunne frembringes i den Grad, end lige bedre, end ved den Underviisning og de Dvælseser, som den lærde Skole giver. Og ligesaa lidet udfordres disse Realvidenskaber som saadanne til de offentlige Forretninger, der i Borgerlivet kunne blive Noget paa- lagt, s. Ex. som eligeret Borger, Fattigvæsenbestyrer, Skoleforstander, Overformynder o. d. Den hertil udforderlige praktiske Duelighed er altsaa i Forslaget viensynligen blandet eller forvekslet med den, der tænkes fornøden for visse private Systemer, Næringsveie og Haandteringer, hvoraf selv dog kun saa til en endog fuldkommen god Udøvelse behøve den videnskabelige Indsigt i Theorien, hvilken altsaa, naar den ikke skal bruges som Middelt til almindelig Manddannelse, ikke er saa vigtig for Borgerstanden, at den skulde udfordre en egen høiere Lærestanstalt. Grundvoldene deraf kunne tilstrækkelig meddeles i en til Borgerkolerne føiet høiere Realeklasse, eller om Antallet og Fremgangen skulde fordre dette, et Par saadanne, hvor tillige et eller to af de levende Sprog kunde drives saavidt, at en almindelig Profaiist deri kunde læses og forstaaes uden Ansjød, samt maaffee for de til Handelen Bestemtes Skyld og anstilles Skriveøvelser deri, og endelig, om man fandt det fornødent, Naturkundskab medtages; de almindelige Færdigheder derimod i Skrivning, Regning, o. d. samt Forkundskaberne i Historie, Geographic, Religion, Modersmaalet, kunne i Borgerkolen, især naar samme, som af mange Grunde er tilraadeligt, blev adskilt fra den simplere Almuekole, og berøved hæ-

vedes paa et høiere Trin, tilstrækkeligen erhverves og saaledes de Bekostninger spares, som uden Nødvendighed vilde anvendes til i et særskilt Instituts (den høiere Realskoles) Begynderklasser at give den selvsamme Underviisning. Og saaledes kunde da det Kongebud, og endydermere i flere Byer, opfyldes, hvorpaa Hr. U. til Slutning beraaber sig (Etd. Tid. S. 850), uden at blive en trykkende Byrde for Communerne istedetfor en Velgjerning for Borgerstanden, eller endydermere at gjøre Skaar i en anden Indretnings (de lærde Skolers) Formue, der ikke engang kan lonne sine Lærere tilstrækkelig eller faae de nødvendige Forbedringer, hvad der vilde blive saameget sørgeligere, dersom Realskolerne, efterat alle disse Bekostninger vare gjorte, skulde staae tomme, eller, som Forfatteren beklager ved det polytechniske Institut, kun faae sparsomt besatte Bænke. Dgsaa maa her bemærkes, at Kongen i Anordn. af 29 Juli 1814 kun har befalet borgerlige Realskolars Dpretelse under den Betingelse, „hvor et tilstrækkeligt Antal af Drengbørn findes, hvis Forældre have Evne og Villie at bidrage dertil“, og at Omkostningerne derved skulde bestrides af Skolekassens (o: Borger skolens Kasses) Indtægter, de offentlige Midler og Børnenes Skolepenge (Etd. Tid. S. 855), altsaa ikke ved nye Paalæg eller paa de lærde Skolers Bekostning; ligesom og at det i samme Anordning er befalet, at der i de Kjøbenhavnske elementære Borger skolars 3die eller øverste Drengeskasse skal bibringes Børnene omtrent de samme Kundskaber, som ere foreskrevne for Realskolerne i Kjøbstederne (Udsig i Etd. Tid. S. 852), hvilken Analogie da taler for, at der heller ikke i disse Kjøbsteder behøver at være nogen særskilt Realskole, men denne ligeledes kan være en 3die Klasse af Borger skolen; især naar denne bliver adskilt fra Almueskolen, med hvilken Forordningen slaaer den sammen, saa at der alligevel ikke er meent, at der skulde være i Kjøbstederne mere end to

Slags Skoler, hvilket der efter vort Forslag ogsaa kun blev, kun at Combinationen skeede af Borger- og Realskolen, ikke af Almue- og Borgerkolen, og Realclassens Existens kom til at beroe paa, om et tilstrækkeligt Antal dertil meldte sig og Forældrene havde Evne og Villie til at bidrage det Fornødne.

At en Faders Stilling skulde være saa høist „ulykkelig“ (Stb. Tid. S. 853), naar der ikke havde høiere Realskoler, hvor han kunde skaffe sine Sønner den til Tidens Fordringer svarende Underviisning, han ønskede dem, fordi han da maatte „sende dem til Kjøbenhavn, Hamborg eller Lybek, og holde dem der med stor Bekostning i et fremmed Huus“ samt „stille sig ved dem i den Alder, hvori de meest trænge til den faderlige Omsorg“, er ogsaa et Argument, som seer sørgeligere ud, end det virkelig er. Thi paa ret mange Steder kunde jo alligevel disse høiere Realskoler ikke oprettes; kun de Forældre altsaa, som boede der, hvor den fandtes, kunde have den Lykke at beholde deres Sønner hos sig; alle de andre vilde jo dog have den samme Bekostning og være ligesaa ulykkelige, hvad enten de skulde sende dem til Odense eller til Kjøbenhavn. Og rammer den samme Ulykke ikke alle de Forældre, der boe paa Landet eller i en Bye, hvor der ingen lærd Skole er, naar de ønske at deres Sønner skulle studere, hvorover man dog ikke enten hører dem beklage sig eller blive beklagede; for ikke at tale om, at den høiere Dannelses jo dog altid kan erholdes i de lærde Skoler, naar man ikke vil miskjende dem eller berøve dem Evnen til at naae større Forbedring, samt at disse ere omspredte allevegne i Riget, saa at man ved at benytte dem ei behøver at sende sine Børn saa faare langt fra sig, at de jo i Ferierne altid kunne vedligeholde Forbindelsen med Fædrenehuset; for Mange er endog den Skilsmisse gavnlig. Endelig blive de saa unge Mennesker, der af enkelte Forældre maaskee blive sendte til Hamborg eller Lybek, vel kun sendte dæhen, ei for at lære

Mathematik og Naturhistorie, men for at oves i Handelsforretninger paa et Contoir, hvilket alligevel ikke vilde blive Skolens Sag eller ophøre at skee, da Skolen ikke kan give dem den Dvælselse, de her søge.

Er nu saaledes saadanne høiere Realskoler, som baade de omtalte Forfattere, og efter Hr. Seer. Ubsings Forslag Stænderforsamlingen har tænkt sig, ikke nødvendige; er der endog megen Grund til at befrægte, at de ikke ville blive meget besøgte, uden i det høieste indtil Confirmationsalderen, efter hvilken de fleste uden tvivl ville søge at faae deres Børn anbragte i den Vei, hvortil de vare bestemte; og paaligger det endelig, som selv en Proponent af Sagen (Etd. Tid. S. 862) bemærker, „ikke Staten som Pligt at sørge directe for Næringsbrugernes høiere Dannelse“, hvorfor den dog alligevel har foraget ved at forunde disse Udgang til de lærde Skoler, hvis Diemeed netop er denne høiere Dannelse, da fremlyser saa meget mere Ubilligheden af det Forslag, at Regjeringen, for at skaffe Borgerne de Kundskaber, der tænkes at kunne være dem nyttige til deres Næringsvei (der desuden er saa mange Slags, at det, der er nyttigt for den ene, ikke er det for den anden, samt bedst læres i disse Næringsveie selv), at Regjeringen, siger jeg, for den Sags Skyld skulde „nedlægge nogle latinske Skoler,“ og altsaa paa den ene Stands Bekostning, og endydermere dens, for hvis Dannelse det er Staten vigtigt at sørge, at skaffe en anden Stand et Gode, som det endog er uvisst hvorvidt den vil benytte eller behøver i høiere Grad, end det allerede er givet eller kan gives. Sa det bliver saa meget mere ubilligt, som det lærde Skolevæsen er saa langt fra at have Overtflood, at det meget mere jævnlig er i betydelig Underballance, og derved hindres fra at gjøre de Forbedringer i sin egen Indretning, for hvis Mangel Hr. Hage endog kalder alle vore lærde Skoler middelmaadige, saa at det lærde Skolevæsen maa-

fler allerede til sit eget Bedste, men ikke for at anvende det derved Bundne til fremmede Niemede, maas gribe til det tunge Middell at neblægge nogle Skoler. Det er altsaa ikke sandsynligt, at Regjeringen vil til andet Niemed bruge dette Middell, om der endog kunde gjøres den Slutning, at „da den har gjort saa Meget for det lærde Underviisningsvæsen og for Almueskolevæsenet, den da paa lige kraftig Maade vilde antage sig Realunderviisningen“ (S. 855), hvorved desuden oversees, at det kun er ved Forbedring af de allerede bestaaende, ikke ved Stiftelse af et nyt Slags Skoler, kun ved viis Anendelse af allerede forhaanden værende Ressourcer, ikke ved nye Donationer, og allermindst ved at tage fra andre, og endydermere nødvendigere, Indretninger, at vor Regjering, har viket saa meget for Lærdoms- og Almueskolevæsenet; her derimod forlanger man Dprettelse af noget Nyt, hvortil Måderne maas tilveiebringes ikke blot ved umiddelbare Gaver af af Regjeringen, men endog ved at tage andenstedesfra, fra Stiftelser, som ere mere nødvendige, selv Intet have tilovers, og hvori selv den onskede Underviisning for største Delen kan erholdes. Af disse Marsager forekommer det mig altsaa ikke sandsynligt, at vor Landsfaders Viisdom vil finde megen Grund til at tage sig kraftigt af den Sag, selv om Dmsorgen derfor laae mere i Statens Interesse, end den gjør.

Altsaa endnu blot et Par Ord om Perorationen i Hr. Ussings Tale, hvori han beklager „den arme Ungdom, som utaalmodig venter paa, at Skoledøren skal springe op, for at styrte ind.“ Kjender jeg Skoleungdommen ret, saa venter den sædvanlig med mere Længsel paa, at Klokken skal slaas, for at styrte ud paa Legepladsen. Den Alder har endnu for lidet Begreb om Kundskabs Værd eller de enkelte Videnskabers Uværdelighed og Nytte, til at den af reen Interesse for samme, især da Underviisningen siges at skulle være streng videnskabelig,

skulde være saa begjerlig derefter. Og gaae vi nu til Talerens Exempler, da ere de for det første hentede fra saa specielle Fag (Navigation, Mechanik, Handelsvidenskab), som, ibetmindste efter baade Hr. Gads og Hr. Hages Plan, ikke engang kunne blive inblemmede i den paatænkte Realunderviisnings Cyclus, og hvori Erfaringen viser at de meest udmærkede Mænd ikke have begyndt fra Theorien af, eller, om de have det, da have studeret deres Fag i egne dertil bestemte Anstalter (f. Ex. Societetsakademiet), hvor der fandtes alle dertil fornødne Betingelser tilfredsstillende i en Grad, som Realskolen dog umulig kunde tilveiebringe, og forbundne med de praktiske Dvælseser, som denne ligesaa lidt kunde fremskaffe. Den der har Lyst til Seen, behøver saaledes vist ikke at lade den fare og „gaae til Bogtrykkerkassen“ af Mangel paa Underviisning i Navigation; Beviis ere alle de som tage Styrmands Examen. Dernæst maa heller ikke glemmes, at det, der især skal bringe til den Fuldkommenhed, som Taleren med saa levende Farver udmaler, er Geniet; for dette er Skolen, som maa være beregnet paa den almindelige Mængde, ikke indrettet; det skabes ei ved Skoler, men bryder sig sin egen Bane, og naaer til Fuldkommenhed netop naar det har levet i den praktiske Syssel, hvortil Naturen havde bestemt det, men kjedes og forsinkes snarere ved at skulle holdes tilbage i den jevne Gang, der maatte følges for Mængdens Skyld, og længer dvæle ved de Elementer, hvorover det i et Dieblik var ude. For de udmærkede Hoveder behøver man mindst at beklage Skolens Savn. Galilei og Pascal vare store Mathematikere inden de havde faaet nogen Underviisning deri, og selv vi have haft store Mathematikere, inden der af denne Videnskab lærtes en Tordel i Skolerne. Og komme saadanne Folk paa en urigtig Hylde i Livet, da ligger Marsfagen ikke i Skolens Mangel, men fordi Forældrene ikke have fundet eller valgt den rette Plads for dem. Den, der „er det

største mechaniske Genie, Verden har frembragt," vil vist ikke af Mangel paa en Realskole, hvor Omstændighederne maaskee ikke engang vilde tillade ham at komme hen, „døe som Skriverkarl bag en Pult", og „den fødte Handelsmand" vil vist ikke af den Aarsag" leve og døe som Svend i sin Faders lave Boutik"; en Niels Nyberg var bekendt over næsten hele Europa, uden at der i hans Tid eksisterede nogen Realskole. Men alleruheldigst er endnu Exemplet af Sproggeniet, som ved Philologien d. e. Kundskaben i de gamle Sprog kun vil blive til en humanissimus „der kunde udfinde nye Varianter, men derimod skulde kunne sluge alle levende Sprog og omdanne Videnskaberne's Rige" ved at faae Underviisning i Realskoler, hvor kun nogle nyere Sprog skulde læres i det praktiske Dismeed at bruges i Livet, men de døde være udelukkede, der dog for største Delen ere hine Sprogs Moder og uden hvilke ingen ret grundig eller videnskabelig Kundskab i dem er mulig. Der skulde denne Kundskab fortrinlig kunne fødes! der skulde en Rast bedre, have kunnet erhverve sig sin store Sprogkundskab, end ved at gaae ud fra de døde Sprog, hvilken Basis gjorde ham, som den maa gjøre Alle, det saa let at tilegne sig ethvert levende Sprog, at han endog i Odense Skoles næstnederste Klasse, uden Læremester og uden Kundskab i noget andet fremmed Sprog, end Latin, havde gjort temmelig Fremgang i det Islandsk! Skulde vel Fransk, Spansk, Italiensk, og selv Engelsk læres lettere og bedre og grundigere uden Kundskab i Latin, eller Nygræsk og Arabisk af den, der ikke forstod Græsk og Hebraisk? Og lad Ynglingen end i Skolen have „slugt alle levende Sprog", hvorledes vil han derfor kunne omdanne Videnskabernes Rige. Eller naar det hedder, at „den levende Tunge maa forstumme, fordi den lærde Skole skal modtage dette Sproggenie inden dens mørke (?) Mure, hvor han vil lære alle (?) døde Sprog i Verden, men intet (?) af de levende, og

glemme sit eget", kan man da troe, at Taleren har kjendt det mindste til de Skolers Indretning, han her, for at fremme sit Forslag, vil sætte i Skjyge, naar han ikke veed, at der i dem alle læres baade Fransk og Tydsk, og der paa Kundskaben i disse saavel som paa Ducligheden i at skrive sit Modersmaal, hvori desuden Altting doceres, skal aflægges Preve til examen artium, for hvilken der endog tildeles en Mængde Candidater bedste Character, ei sjelden med Udmærkelse? have de desuagtet intet lært af hine eller glemt dette, maae jo altsaa Examinatorerne ikke forstaae at bedømme den Ting.

Mere Billighed og et roligere Dmdømme vil man uden tvivl finde i Hr. Statsraad Stenfeldts paafølgende Forslag om den samme Gjenstand, som blot i Almindelighed støtter sig paa den Grund, hvis Nøgtighed ikke kan nægtes, at det var ønskeligt, at Middelstanden kunde sættes paa det Trin af Cultur og den Grad af Intelligents, som saavel dens private som dens offentlige Liv, saavel en forstandig Drift af dens Næringsveie, som dens Deeltagelse i de almindelige Anliggender, kan have Krav paa; hvorhos Hr. Forfatteren og som sagt erkjender, at „det kun kan paaligge Staten i d i r e c t e at drage Ansvar for denne Stands praktiske Dannelse“ men at „det derimod forholder sig anderledes med den videnskabelige Dannelse, da Staten skal sørge for at danne sig Mænd, som behøves til dens Tjeneste, og egentlige Lærde, som kunne indvirke paa Folkets Uddannelse i det Hele.“ Men med denne rigtige Grundfæstning kommer det da ligefrem i Modsigelse, naar Forfatteren aligevel foreslaaer, at endel af de Midler, der fra første Færd ere bestemte til de sidstnævnte Liemed og høilig kunne behøves til samme, skal beroves det, og anvendes til det førstnævnte, hvorved Staten jo altsaa kommer til at virke d i r e c t e dertil; i det nemlig efter denne, ligesom den forrige, Proponents Mening, „i Særdeleshed de nuværende latinske Skoler skulle

benyttet til dette Niemeeds Opnaaelse" Een af Delene, enten hiin Grundsætning, eller dette Middels Anvendelse, ligger det altsaa i Sagens Natur at Hr. St. maa frafalde, saafremt der ved denne Benyttelse af de latinske Skoler forstaaes noget Mere, end hvad der hidindtil er tilladt, og at de enten skulle nedlægges eller forandres til Realskoler. For ikke at tale om den Grund, at Danmark skal have et større Antal latinske Skoler, end nødvendigt, hvoraf „mange“ skulle være „vel fundeerte, men Dinkostningerne ved deres Underholdning saa betydelige, at der med disse Kræfter kunde virkes langt mere end der skeer“, da det dog er bekjendt, at kun fire eller fem af vore lærde Skoler ere fundereede saa vel, at de efter Nutidens Fordringer kunne bestaae ved deres egne Midler, alle de øvrige derimod maae, for at Underviisningen i dem kan gives fuldstændig, understøttes ved Overskuddet af hine fire Skoler, som derfor, da de maae afgive dette Overskud, selv ikke kunne bringes til den Fuldkommenhed og lønne deres Lærere saaledes, som kunde ønskes. Det er altsaa en Selvfølge, at hvis der er flere lærde Skoler, end behøves, deres Ophævelse da medrette kun skeer til det lærde Underviisningsvæsens egen Forbedring, ikke for at de derved vundne Midler skulle anvendes til en anden Bestemmelse; hvad ligesaa lidt kan fordres, som det kan fordres af en Mand, der gjorde Besparelser i enkelte Dele af sin Huusholdning for bedre at kunne indrette sine Affairer i det Hele, at han skulde afgive det ved Besparelsen vundne til en Fremmed eller Beslægtet dertil uberettiget, fordi denne meente, derved at kunne gavne Flere, end Eierne gjorde. Usfentlig Eiendom burde dog ei være mindre sikket for at borttages til andet Niemeed, end den private, især saalænge det Niemeed, hvortil den er bestemt, er vigtig for Staten, (hvad Etatsraaden selv tilstaaer) og Formuen til dets fuldkomnere Opnaaelse nødvendig behøves, det andet derimod er problema-

tiff, saavel med Hensyn til Statens Forpligtelse til at virke dertil (hvad ligeledes tilstaaes), som til den Nytte, det vilde stifte, og som endnu kun ligger i Ideen, der som vi strax skulle see, ikke engang har fuldkommen Klarhed. Desuden er den større Virken kun beregnet efter det større Antal Disciple, man ved Forandringen mener at faae i disse Skoler. Endelig bliver der og en Modsigelse imellem den ærede Deputeredes egne Fordringer, naar han først forlanger almindelig Dannelse, som jo ikke kan gaae ud paa Dueliggjorelse til noget bestemt Fag, end sige til enkelte Haandteringer og Næringsveie, og dernæst Underviisning i reale Videnskaber, hvorved han, som man siden sees, forstaaer „materielle Kundskaber“, som jo maae have denne specielle Duclighed til Diemed. Disse Videnskaber henhøre da ikke under de Fag, der udkræves til at skaffe almindelig Landsdannelselse, hvilken allene maa blive Skolens Sag; og den, der har faaet endog nok saa god Underviisning i disse materielle Kundskaber (s. Ex. i Mechanik, Technologie, Physik, Chemie, Naturhistorie, Architektur, Navigation o. s. v.) og derved er sat i Stand til at forfærdige en Maskine, bestyre en Fabrik, drive et Apothek, opføre en Bygning, føre et Skib, kan derfor gjerne savne den almindelige Landsdannelselse og „den Intelligents, hvorpaa Staten kan gjøre Paastand, som et kraftigt medvirkende Middel til offentlige Anliggendes Bestyrelse, og paa hvilket der ved Indførelsen af Provincialstænder og et velordnet Comunalvæsen i Særdeleshed maa kunne gjøres Fordring.“

Overhovedet synes i alle disse Forslag om hoiere Realskolers Oprettelse kun at herske et lidet bestemt Begreb om hvad man kalder Real Kundskab, et Ord der hidskrifer sig fra Revisionsverkets Tider, da man satte realia eller Sagskundskab imod verbalia eller Ordkundskab, hvori man feilagtigen satte de gamle Sprogs Væsen, saasom man ikke betænkte, at Begreb om Ord ei kan eksistere uden Begreb om Ting, som derved altsaa

med det Samme læres; at det netop er ved Sprogstudiet, naar dette drives paa den Maade, hvorpaa man sædvanlig lærer de gamle Sprog og ikke mechanisk, at Ungdommen lærer at tænke; og endelig, at det ikke er Sprogene allene eller isolerede, men igjennem dem tillige den gamle Literaturs herligste Frembringelser, en Homer og Horats, en Plato og Cicero og saa mange andre Mesterværker, man studerer, og derved nærer sin Aand, danner sin Smag, forædler sit Hjerte og forsyner sin Forstand med saa mangehaande vigtige Kundskaber. Saaledes er de gamle Sprogs Studium, hvorimod man sædvanlig sætter Realunderviisningen, ligesaa godt Real- som Verbaldisciplin, ja endog, fordi den paa saa mange Maader øver Tænkningen og beskæftiger Aanden med Fortolkning af de lærerigste Skrifter, et Middel til at skaffe „Intelligents“, som ingen anden Disciplin giver Mage til; hvorimod de levende Sprog, fordi hyerken deres Literatur frembyder saa meget for Ungdommen passende Stof eller de selv efter deres Natur og den Lethed, hvormed de læres, give den Dvælse i at tænke, især naar de læres i det Siemeed, hvortil man nu netop vil have dem lærte, nemlig til praktisk Brug, altsaa meest mechanisk, ei som Middel til Aandsdannelse, netop meest blive Verbaldisciplin; og dog regnes de nu til de saakaldte Realvidenskaber, der mere end de gamle Sprogs Studium skulde fremvirke Intelligents! (Thi den Udvei, som Andre have foreslaaet, at behandle dem i Underviisningen saaledes, som man behandler de gamle, vil neppe nogensinde benyttes eller lader sig engang ret vel benytte, fordi det ved dem ikke er nødvendigt, og neppe ret mange vilde finde sig i, at deres Børn skulde mange Aar plages med det, som de kunde lære i faa, og det endydermere til langt større Færdighed og snarlig Anvendelse i det daglige Livs Forretninger, hvad der ved det, Tegner kalder Gouvernantmethoden, langt lettere og bedre opnaaes). Det Modsatte af Verbalkundskab kan man

altsaa ikke, som i den pædagogiske Reformationens eller philanthropinske Tid, forstaae ved det, man kalder Real kundskab. Maa skee altsaa det Modsatte af Formalkundskab, noget som skulde danne til Brugbarhed, ikke til Humanitet, danne Borgeren, ikke Mennesket, være umiddelbar anvendeligt paa Livets praktiske Syssler, ikke middelbar forberede og udvikle Landsevernerne til med lyst Blik, øvet Forstand og sund Dommekraft at begynde paa ethvert Fag, Unglingen senere maatte vælge. Men hvorledes kan man, om man end ikke fandt noget Anstødeligt i denne Grundsætning selv, da herhid regne den rene Mathematik, som jo er en aldeles formal og forberedende Disciplin? ja endydermere gjøre den til en Hovedgjenstand eller, som man siger, til Basis for den hele Realunderviisning? Umiddelbar brugbar er den jo ikke mere, end Græsk og Latin, i synderlig mange Haandteringer eller Næringsveie, og ligesaa lidt i de offentlige Anliggendes Bestyrelse eller Communalvæsenet; dertil er praktisk Regningsfærdighed tilstrækkelig. Eller er det Historie og Geographie, der skulde bestemme os Begrebet af Real kundskaber, da dyrkes jo ikke allene disse to Videnskaber i vore lærde Skoler i en Grad, som vel ikke ved Realskolerne kan blive større, ere altsaa intet Særkjende for disse, men i deres Natur ere de jo endog saa forskellige fra de materielle Kundskaber, man ved den enskede Realunderviisning tilsigter, at begge Slags idetmindste ikke i samme Forstand kunde kaldes Real kundskaber, da de Begivenheder og Steder, som ere Historiens og Geographiens Gjenstande og som fornemmelig skulde opfattes i Tanken og bevares af Hukommelsen, uden at ligge selv for Dienene, ere heel forskellige fra de sandfelige Gjenstande, hvorpaa de materielle Kundskaber gaae ud, saa at vi her faae en ny Modsatning mod Real kundskaber, som vi kunne kalde ideale; hvortil endnu kommer, at naar der blot spørges om umiddelbar Brugbarhed for Borgerlivet, da findes der saa eller

med det Samme læres; at det netop er ved Sprogstudiet, naar dette drives paa den Maade, hvorpaa man sædvanlig lærer de gamle Sprog og ikke mechanisk, at Ungdommen lærer at tænke; og endelig, at det ikke er Sprogene allene eller isolerede, men igjennem dem tillige den gamle Literaturs herligste Frembringelser, en Homer og Horats, en Plato og Cicero og saa mange andre Mesterværker, man studerer, og derved nærer sin Aand, danner sin Smag, forædler sit Hjerte og forsyner sin Forstand med saa mangehaande vigtige Kundskaber. Saaledes er de gamle Sprogs Studium, hvorimod man sædvanlig sætter Realunderviisningen, ligesaa godt Real- som Verbaldisciplin, ja endog, fordi den paa saa mange Maader øver Tænkningen og besjæftiger Aanden med Fortolkning af de lærerigste Skrifter, et Middel til at skaffe „Intelligents“, som ingen anden Disciplin giver Mage til; hvorimod de levende Sprog, fordi hyerken deres Literatur frembyder saa meget for Ungdommen passende Stof eller de selv efter deres Natur og den Lethed, hvormed de læres, give den Dvælselse i at tænke, især naar de læres i det Siemeed, hvortil man nu netop vil have dem lærte, nemlig til praktisk Brug, altsaa meest mechanisk, ei som Middel til Aandsdannelse, netop mest blive Verbaldisciplin; og dog regnes de nu til de saakaldte Realvidenskaber, der mere end de gamle Sprogs Studium skulde fremvirke Intelligents! (Thi den Udvei, som Andre have foreslaaet, at behandle dem i Underviisningen saaledes, som man behandler de gamle, vil neppe nogensinde benyttes eller lader sig engang ret vel benytte, fordi det ved dem ikke er nødvendigt, og neppe ret mange vilde finde sig i, at deres Børn skulde mange Aar plages med det, som de kunde lære i saa, og det endydermere til langt større Færdighed og snarlig Anvendelse i det daglige Livs Forretninger, hvad der ved det, Tegner kalder Gouvernantmethoden, langt lettere og bedre opnaaes). Det Modsatte af Verbalkundskab kan man

altsaa ikke, som i den pædagogiske Reformationens eller philanthropinske Tid, forstaae ved det, man kalder Realkundskab. Maaskee altsaa det Modsatte af Formalkundskab, noget som skulde danne til Brugbarhed, ikke til Humanitet, danne Borgeren, ikke Mennesket, være umiddelbar anvendeligt paa Livets praktiske Syssler, ikke middelbar forberede og udvikle Landsevernerne til med lyst Blik, øvet Forstand og sund Dømmekraft at begynde paa ethvert Fag, Unglingen senere maatte vælge. Men hvorledes kan man, om man end ikke fandt noget Anstødeligt i denne Grundsætning selv, da herhid regne den rene Mathematik, som jo er en aldeles formal og forberedende Disciplin? ja endydermere gjøre den til en Hovedgjenstand eller, som man siger, til Basis for den hele Realunderviisning? Umiddelbar brugbar er den jo ikke mere, end Græsk og Latin, i synderlig mange Haandteringer eller Næringsveie, og ligesaa lidt i de offentlige Anliggendes Bestyrelse eller Communalvæsenet; dertil er praktisk Regningsfærdighed tilstrækkelig. Eller er det Historie og Geographie, der skulde bestemme os Begrebet af Realkundskaber, da dyrkes jo ikke allene disse to Videnskaber i vore lærde Skoler i en Grad, som vel ikke ved Realskolerne kan blive større, ere altsaa intet Særkjende for disse, men i deres Natur ere de jo endog saa forskellige fra de materielle Kundskaber, man ved den enffede Realunderviisning tilsigter, at begge Slags idetmindste ikke i samme Forstand kunde kaldes Realkundskaber, da de Begivenheder og Steder, som ere Historiens og Geographiens Gjenstande og som fornemmelig skulde opfattes i Tanken og bevares af Hukommelsen, uden at ligge selv for Nienene, ere heel forskellige fra de sandfælige Gjenstande, hvorpaa de materielle Kundskaber gaae ud, saa at vi her faae en ny Modsætning mod Realkundskaber, som vi kunne kalde ideale; hvortil endnu kommer, at naar der blot spørges om umiddelbar Brugbarhed for Borgerlivet, da findes der saa eller

ingen af dets Haandteringer eller Næringsveie, eller engang offentlige Forretninger, hvori Historien finder Anvendelse, og Geographien kun i Handelsvæsenet, og ligesaa lidt Naturhistorien, som dog gøres til Hoveddisciplin i de foreslagne Realskoler; saa at, naar man forlader Principet om almindelig Landsdannelse som Skolens Diemeed og Grundlæg for al indsigtfuld og forstandig Behandling af baade private og offentlige Forretninger, og sætter umiddelbar Brugbarhed for Borgerlivet i dets mangfoldige Grene til Realskolens Maal, da bortfalde og alle hine formale og ideale Videnskaber af Realskoleunderviisningens Cyclus, og vi beholde som virkelige Realkundskaber intet Andet tilbage, end de, der behøves til hvert enkelt Haandværks og Næringsveis Udførelse eller Besjættelse, men som bedst læres i dette Haandværk og denne Næringsvei selv, og som det formedelst disse næsten utallige Mængde og Forskjellighed ikke kan tænkes paa at forene i nogen Lærestalt. S alt Fald giver jo den polytechniske Lærestalt hvad theoretisk Veiledning der til slige Handteringers indsigtfuldere Behandling maatte behøves; er dette ikke engang synderlig besøgt, hvor skulde da Frequentis kunde ventes i Skoler, som mindre fuldkomment virkede til dette Maal? Man maa dog vente, at Forældre snart ville indsee dette, og sige: det var ikke det, jeg for min Søn søgte i Skolen, at han skulde blive duelig Mechanicus, Chemicer, Bogholder, Kjøbmand o. s. v., derfor sætter jeg ham i sin Tid hen til disse Forretningers eget Sted, som er den bedste Skole deri; men at han kunde som Ungling med dannet Aand, øvet Tænkeevne, sund Dømmekraft, reen Smag; træde ud, ikke i Livet selv, men i den specielle Skole for Livet, hvad enten det nu er det videnskabelige, eller det praktiske, hvad enten den ene eller den anden Art af samme, hvorimellem da Sønnen kan have Evne og Forstand til at

vælge efter sin Tilbøielighed, et Valg, som nu desværre Forældrene saa ofte paa hans Vegne gjøre til megen Fortrydelse for ham selv siden efter, naar han er kommen i en Carriere, hvortil Naturen ei havde bestemt ham. Naar det alsaar paa tænkes en høiere Dannelsse, end den sædvanlige Borger-skole, eller en til samme foiet heiere, saakaldet Realclassse kan give, da kan til en vis Tidspunkt den forskjellige Livsbestemmelse ingen grundet Anledning give til at gjøre Forskiel imellem Underviisningen. Dertil bør kun vælges de Discipliner, som kunne deels bevirke hiin almindelige Landsdannelsse, deels forsyne med saadanne almindelige Sagkundskaber, som man kræver af ethvert dannet Menneske (naturligviis uden Forsømmelse af de for Alle, selv de mindre Dannede, nødvendige praktiske Færdigheder, saasom Skrivning og Regning), altsaa deels Sprogene, de gamle classiske, som baade ved sig selv og ved deres Litteratur de meest aandsdannede, og to eller tre af de levende, især for at kunne læse de deri forfattede Skrifter, samt den rene Mathematik; deels Historie og Geographie, samt for den moralske Dannelses Skyld Religions- og Sædelære. Om Naturhistorie bør føies til, beroer paa, hvorvidt en videnskabelig Kundskab deri kan ansees for nødvendig Fordring til ethvert dannet Menneske. Sædvanlig antager man det ikke, eller troer, at Nogen, til at gjælde herfor, mere behøver at være Naturkyndig, end at være Mechanicus, Chemiker, Mediciner, Jurist eller Theolog, hvorfor og Prof. Hjort p. a. Et. med god Grund sætter Naturhistorien ikke blandt de forberedende og almindelig dannende Skolediscipliner, da den egentlig kun kan forberede til et enkelt, nemlig det medicinske Studium, hvorpaa i en almindelig Skoleunderviisning ikke kan tages Hensyn, men i Niveau med de egentlige Facultetsvidenskaber, som ere den Bornes, ikke Drengens Beskæftigelse. Thi vilde man indvende, at det samme jo kan indvendes mod Underviisningen i det hebraiske Sprog, da

svarer jeg derpaa, at samme ogsaa kun er at betragte, som et annexum til Skoleunderviisningen, hvorfor enhver Discipel, der ei vil være Theolog eller Philolog, stedsse kan blive fritaget. Kunde man i Skolerne altid ligesaa let skaffe tilstrækkelig Underviisning i Naturhistorien som i Hebraisken, da tvivler jeg ikke paa, at en Branche deraf ligesaavel vilde blive bevilget at kunne ved første Examen antages til Equivalent derfor, som det til anden Examen antages. At naturhistorisk Kundskab er nyttig og for Mange interessant, negter jeg ingenlunde; men det samme gjælder om saa mangen anden Videnskab og Kunst, som derfor dog ikke kan optages i Skoleunderviisningens almindelige Cyclus. Thi denne maa nødvendig have sin Grændse, saafremt Kundskaben om saa mange Slags ikke enten skal udarte til et overfladisk Megetviderie, eller til større Skade end Gavn overvælde Ungdommens Evner*); og denne Grændse er ved de ovennævnte Discipliner, som indbefatte det

---

*) Smid'ertid vil jeg hermed ingenlunde have negtet, at det kunde være ønskeligt, om der gaves i de lærde Skoler nogen Underviisning i Naturhistorien, fornemmelig Botanik, eller overhovedet i Naturvidenskaberne, ikke for at gjøre dem til Gjenstand for den akademiske Optagelsesexamen, da de nødvendige Fordringer til samme dertil ikke levne fornøden Tid i de øverste Classer, men dels for at forsyne Ungdommen med rigtige Forestillinger om de almindeligste Naturphænomener, dels for at vække Lysten til disse Studier og vise Begynderne Veien hvorledes de skulle dyrkes, f. Ex. hvorledes Planter examineres og classificeres. Hertil vilde alle de som i Barndommen have Lyst til disse Kundskaber, og denne Lyst er ikke sjelden, sættes i Stand til siden at fortsætte dette Studium i deres Fritimer, især naar Skolen havde en Lærer, hos hvem de kunde hente sig Veiledning; thi det frivillige Studium drives altid bedst. I de nederste Clas-

allernødvendigste og til almindelig Landsdannelse Væsentligste, sandelig vidt nok affstukken. Bedre at disse læres tilgavn, og drives saa vidt som muligt, end at der tilføies flere, hvorved haade Tiden for og Gliden paa dem vil formindskes og Kundskaben deri indskrænkes og lide Afbræk. En saa almindelig Landsdannelse give nu vore lærde Skoler, og vilde endnu kunne give den bedre, dersom der kunde anvendes Mere paa, allevegne at skaffe dem dygtige Lærere i alle Fag, som ei for tidlig af oekonomiske Grunde vilde forlade dem; og da nu selv den, der ikke vil fortsætte sine Studeringer ved Universitetet, har Udgang til disse Skoler og kan benytte dem saalænge han eller hans Forældre finde det fornødent, hvad Grund kan der da gives til med nye Befosninger at oprette andre Skoler, hvor dog, hvis den samme almindelige Landsdannelse skal opnaaes, Midlerne (∴ Disciplinerne) ikke kunne blive stort andre? hvorfor dele, hvad der af Naturen kun er Eet, i to Dele, som om dannet Mand var en hos Borgeren, en anden hos Videnskabsmanden? (Om denne Deling s. og Hjort l. c.) Det Æquivalent, man i Realskolerne vil give for de gamle Sprog har enten en ganske anden Tendens, nemlig Brugbarhed for et enkelt specielt Kald i Livet, eller er, da det deels og dyrkes i Lærdomsskolerne, deels ikke har Landsdannelse til Niemeed, intet Æquivalent for det, man har bortkøst. Thi fremfor Alt glemme begge Proponenterne fra først til sidst, hvad der er og

---

ser derimod kunde der nok, om ikke fra de gamle Sprog, saa dog fra andre Læregjenstande vindes de fornødne Tider til Naturvidenskabene, som da med Nytte kunde anvendes til at give de Unge en Forsmag derpaa; og i de øverste kunde da for de Ikkeluderende, saavel dertil som til anvendt Mathematik, Engelsk o. d. bruges de Tider, som vare nødvendige til Studerendes Underviisning i de gamle Sprog.

maa være den almindelige Skoles Hovedviemæed, nemlig at hæve Mennesket op over Hverdagslivet og forberede ham til en høiere og friere Anskuelse af dets Forholde og Virken. Kun i den Grad, de gjøre dette, ere de enkelte Videnskaber passende Skolediscipliner. Det Liv, disse skulle føre til, er det høiere, det sande aandelige Liv, og hvor høit staaer det ikke over det praktiske Hverdagsliv, for hvilket det er, Hr. Uelsing dolerer over at Skolen mangler? Ja er hiint ikke netop den Soel, der skal kaste sine Straaler over dette, uden hvilke det hverken kan faae Lys eller Varme?

Den til disse Forslags Prøvelse i Stænderforsamlingen nedsatte Committee erklærede sig for Indstilling af tvende Punkter, som og siden blev antaget af Forsamlingen, den ene, som man vist høilig maa billige, „at Borgerkolernes Afsondring fra Almue- eller Fattigskolerne i Kjøbstæderne muligt maatte befordres“, men ved hvilken Foranstaltning da Borgerkolerne just vilde hæves høiere, og altsaa, især naar de fik en 3die eller Realklasse til, endmere vilde gjøre de proponerede særskilte Realskoler unødvendige. Den anden, „at der efterhaanden saasnart skee kan, maatte paa passende Steder i Riget, under Dverbestyrelse af den Kgl. Direction for Universitetet og de lærde Skoler oprettes høiere Realskoler eller videnskabelige Underviisnings-Anstalter, hvori Disciplene, foruden at bibringes de Kundskaber, der i Almindelighed udtræves hos et dannet Menneske og større Færdighed i de levende Sprog, fornemmelig maatte undervises i Mathematik og Naturvidenskaber; hvor Underviisningen skulde fortsættes ud over Confirmationaalderen, og hvortil maaskee Ressourcer kunde findes ved Nedlæggelse af nogle overflødige lærde Skoler.“ Hvad vigtige Indvendinger der kunde gjøres mod denne sidste Punkt, troer jeg i det Foregaaende at have tilstrækkeligen viist, og kan derfor ikke undertrykke min Forundring over, at der intet Hensyn er blevet

taget til Committeeens Medlem Prof. Bangs Moderindringer (Std. Tid. S. 871), der ikke allene i Almindelighed „for- meente; at det vilde være betænkeligt paa det af Præsidenten Anførte at bygge bestemte Indstillinger og petitionere om disse Gjenstande som Noget, hvorom Forsamlingen havde en bestemt Overbeviisning, at de burde iverksættes“, men endog „at dette især var misligt med Hensyn til Dispositionen over nedlagte lærde Skolers Indtægter, da disse vist nok for største Delen kunde behøves til at give den lærde Under- viisning en bedre Udvikling, især ved bedre Lønninger for Overlærere og Adjuncter; hvortil kom, at naar Skolernes An- tal formindskedes, vilde Discipeltallet i de tilbageblivende Sko- ler fordobles, og da maatte ogsaa paa Grund heraf Lærerperso- nalet forøges og et dobbelt Klasseantal blev da maaskee ogsaa not- vendigt“ (Det sidste, nemlig Deling af Classerne, er allerede nu, ved den alt for knappe (tydske) Inddeling i kun fire Clas- ser, i talrige Skoler nødvendigt, og kræver da naturligviis flere Lærere, eller ogsaa at de, der ere, maae overtage flere Timer, hvilket dog ei kan forlanges at de skulle gjøre gratis). „Des- uden vare de fleste Skolers Indtægter henlagte til dem i Old- tiden for at fremme det theologiske, altsaa et lærd Studium“. Dertil kommer endnu Betragtningen af, hvad Resources de lærde Skoler især vilde behøve, dersom den (tildeels, og med visse Modificationer) ønskelige, af Prof. Clausen foreslaagne, Ud- videlse af disse til Gymnasier skulde komme istand. — Saa høilig maa det lærde Skolevæsen beklage ei at have nogen Talsmand i Stænderforsamlingen; især naar den, der er ud- nævnt for Universitetet, og altsaa skulde formodes med dettes ogsaa at ville varetagederes Interesse, endog tildeels er dem imod.

Fremdeles sees det af Indstillingens 2det Punkt, at der nu ikke mere tænkes paa de materielle Kundskaber, som kunne være brugbare i enkelt borgerlig Næringsvri, da det hedder, at

Realskolen skal være en videnskabelig Underviisningsanstalt, og angives de Discipliner, hvori der skal undervises. Men just disse vise, at Forskjellen fra de lærde Skoler ikke er betydelig, og kun den, at der istedenfor de gamle Sprog skal læres Naturhistorie, noget mere Mathematik og gives nogen mere Øvelse i de levende Sprog eller af disse maaskee tilføies det engelske, Ting der dog alle tilsammen ikke kunne give den flersidige Aandsdannelse, Forstandsøvelse og Intelligents, som de gamle Sprog, og hvori Realskolerne, isald vore lærde Skoler skulde faae en mere ubvidet Gymnasialindretning, ikke engang ville overgaae disse; saa at Borgerens Dannelse altsaa endda altid vil komme til at staae betydeligt tilbage for Videnskabsmandens, hvormed man dog havde i Sinde at bringe den paa lige Trin, ei heller bevirke den Døelighed til offentlige Forretninger, som denne ved den lærde Underviisning kan naae. Hvor- til altsaa denne Adskillelse? med mindre det skulde være en Ulykke for Borgeren at have lært lidt Latin, der dog i saa mange Henseender kunde være ham til Nytte og Hjælp; thi det Græske kunde man jo endda, isald man frygtede derfor, ombnytte for Ikke-studerende med Engelsk eller med Naturhistorie om denne skulde være af større Vigtighed for nogen borgerlig Livsstilling, end jeg kan tænke mig. Der behøvedes da blot at ansættes til dette Niemeed een eller høit to Lærere mere ved de lærde Skoler, hvad der og kunde blive til Nytte for disse, og derved spares de langt betydeligere Bekostninger, som høiere Realskoler for sig selv beskaaende vilde udkræve, uden at det endda er vist, at det tilsigtede Niemeed bedre vilde opnaaes. Physik og anvendt Mathematik kunde overlades den polytechniske Læreanstalt ligesom det for den Studerende er overladt Akademiet. (Thi skulde de vigtigste Videnskaber, som ved det polyt. Institut doceres, allerede i Forveien være halvt eller heelt lær-

te*) da kan det ikke ventes, at Flere, end nu, skulde besøge det). Hvo der saaledes ønskede høiere Dannelse, end den, en god Borger-skole, især med tilføjet 3die eller Realclassse, kunde give, vilde da Intet savne. I alt Fald kunde man have ventet, at i Motiveringens af Stændernes Petition og Forslagene til samme var bleven undersøgt og godtjort, hvori den Nytte bestod, som Borgeren i sin Stilling især skulde have af Indsigt i Naturvidenskaberne, eller den større Kundskab i Mathematik og Færdighed i flere levende Sprog, end der i de lærde Skoler fordres af den tilkommende Videnskabsmand eller hvem der vil besøge disse: thi uden at dette godtgjøres, vil det vel være vanskeligt, ganske at sikke sig for, at Forslaget ikke skulde kunne synes utilstrækkeligen begrundet og Petitionen lidt for overilet, især da Udførelsen saa meget paaskyndes.

At endelig Drettelsen og Dverbestyrelsen af de foreslagne høiere Realskoler skulde overdrages den Kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler faaer lettelig Udseende af en Slags *captatio benevolentiae*, hvorved Medlæggelsen af nogle Lærdomsskoler eller deres Omdannelse til Realskoler maaffee lettere kunde bevirkes, men hvilket dog ved nøiere Dverveielse turde findes mindre passende og udforbart, deels fordi disse nye Realskoler efter deres Natur og Hensigt ikke, saaledes som de lærde Skoler, staae i nogen synderlig Rapport til Universitetet, men langt mere til Borger-skolevæsenet, som sorterer under det Kgl. danske Cancellie, og deels fordi de skulde have endeel af deres Indtagter fra Byens Skolecasser, Commune og offentlige Midler, over hvilke Universitetsdirectionen ikke kan

---

*) Urigtigheeden af at forberede til et Studium ved det Studium selv, er ogsaa allerede viist af Hjort i den anførte Opsats i Kjøbenhavnsposten.

disponere, altsaa stedse maatte gjøre Indstillinger til Cancelliet, hvorved den vilde komme i et Slags underordnet Forhold til samme, hvad den ellers ikke er, samt Geistligheden, som jo efter Anordningen skulde være disse Skolers nærmeste Foresatte, jo heller ikke staaer under Directionen. Alt dette vilde altsaa lettelig foraarsage Collisioner, som ei kunde forebygges, uden hvis det hele Borger- og Almueskolevæsen tilligemed dets Indtægtskilder tillige var underlagt Universitetsdirectionen, men hvilket atter ikke kunde skee uden at ogsaa Geistligheden, i hvis Embede dette Skolevæsen er og nødvendig maa være saa meget indviklet, var samme underlagt, en Sag hvis Unskelighed det her ikke vedkommer os at bedømme.

Ikke blot de samme Vanskeligheder vilde møde, hvis der i de større Byer skulde efter Prof. Schouvs Forslag være tvende Skoler, en lærd, som man ikke vel kunde nedlægge, og en høiere Realskole, som skulde have Udskilligt og selv nogle Lærere tilfælles med hinanden, men hver sin Rector eller Bestyrer (ligesom Hr. Hages Dobbeltskoler); men desforuden og lettelig opstaaer andre Collisioner, saasom i Anledning af Bibliothekets Benyttelse og Forsøgelse, eller af andre Indretninger, naar den ene Rector vilde have dem paa een, den anden paa en anden Maade, eller af Timefordelingen, hvori det, naar begge Skolerne havde een eller flere Lærere tilfælles (hvad ellers kunde være ganske gavnligt baade til Besparelse for begge og til at skaffe god Gage for en duelig Mand), let kunde hænde sig, at hans Timer og Forretninger ved den ene Skole kom i Collision med dem, han skulde have ved hinanden; hvilken skulde da give efter eller rette sig efter den anden? Nei, alt saadant Fælledskab duer intet, uden hvor det er aldeles frivilligt og imellem gode Venner, hvilket sidste man neppe med nogen Menneskekundskab tør forudsætte at de to Rectorer altid vilde blive.

Jøvrigt er Prof. Schouws Tale over denne Gjenstand i Stænderforsamlingen (s. St. Tid. No. 55) et saa vigtigt Actstykke i Sagen, at vi endnu maae opholde os ved nogle andre Puncter deri, især da flere Deputerede have erklæret sig for detmeste enige med Hr. Professoren. For det første er han af den Mening, „at de høiere videnskabelige Realskoler maatte anlægges efter en stor Maalestok“, og „at man til Lærere maatte have udmærkede Mænd i de forskjellige Fag, som man imidlertid allene kunde vente at faae, naar de lønnes vel og fik Udsigt til en høiere Stilling og Gagering.“ Denne Lykke have ikke ret mange af de lærde Skoler, og rettere sagt ingen, hvad de fleste af deres Lærere angaaer; man maa være tilfreds, naar de, hvad Prof. Schouw ikke finder at være nok ved Realskolerne, ere „kun taalelig gode“, eller naar blot, hvad ei heller er hyppigt, de 20 overste meest philologiske Lærerpladser kunde vorde besatte med udmærkede Mænd, og for de andre Fag kunde faaes duelige unge Candidater, som ikke vilde forlade Skolen paa den Tid, de ved Studium af deres Fag og Dvelse i at undervise først have faaet ret Dygtighed for deres Kalde; og dog skulle de lærde Skolers Fond afgive den eneste Ressource, de selv, ved nogle Skolers Nedlæggelse kunde faae til bedre Lønning for deres Lærere, til denne nye dem uvedkommende Skoleindretning, for at den for deres Penge kan lønne de udmærkede Mænd vel, som de selv af Mangel paa Evne maae undvære! Dog skulde Staten unddrage sine Embedsmænds videnskabelige Dannelse de nødvendige dertil bestemte Midler, for at kunne gjøre samme ret fuldkommen for den private Handels- og Næringsstand, hvis Videnskabelighed dog ei er den nær saa magtpaaliggende, og ei heller i den Grad behøves! hvilket Forslag heller ikke engang stemmer med, hvad Professoren selv S. 868 meget billigen bemærker, „at man maatte være varsom med at tage fra de lærde Skoler, da disse

selv trænge til Forbedring", en Modsigelse der ikke vel kan lade sig forklare anderledes, end at Taleren maa have (intod alt hvad der er bekjendt) antaget, at det lærde Skolevæsen, allerede uden Nedlæggelse af nogen lærd Skole, havde Evne nok til at iværksætte saadan Forbedring, og især at lønne sine Lærere saaledes, at Skoleembederne ikke skulle være blotte Interimsansættelser, indtil Candidaten kunde erholde et Præsteskald, hvoraf han kunde leve med Familie; i hvilket Tilfælde man da vel maatte spørge, hvorfor denne Forbedring da ikke er skeet. — Hvad iøvrigt den store Maalestok angaaer, hvorefter disse Realskoler skulde anlægges, da har allerede Taleren selv formindsket samme endeel, naar han siden efter (S. 870) fremsætter det Amendement, „at de maatte ihenseende til Classernes Antal, Lærerpersonalet og videnskabelig Apparat anlægges efter en saadan Maalestok, at de for Realunderviisningen kunde præstere, hvad de bedste lærde Skoler præstere for den classiske Underviisning", hvilket da ikke er en saa meget stor Maalestok, saasom Classernes Antal kun er 4, Lærerpersonalet sædvanlig ikke bestaaer af udmærkede Mænd (skjønt de derfor kunne være meget duelige, ofte endog dueligere Lærere, end hine), men $\frac{2}{3}$ af disse kun ere meest unge theologiske Candidater, af hvilke de dueligste gjerne kun faa Nar forblive ved Skolen i Reglen kun med 400 Rbdlr. Gage, og endelig det videnskabelige Apparat de færreste Steder er af stor Betydning; hvortil endnu kan føies den Bemærkning, at i de lærde Skoler anvendes ikke engang den halve Deel af Tiden til den classiske Underviisning, fordetmeste kun 16 Timer om Ugen, de øvrige medgaae til det, man kalder Realunderviisning, saasom til Historie, Geogr., Religionslære, Arithmetik, Geometrie, Modersmaalet, Tydsk og Fransk, foruden Musik, Gymnastik, samt i de lavere-Klasser Regning og Skrivning, kun for Theologerne Hebraisk 2 Timer ugentlig. Skal nu i Re-

allskolen for dens Underviisning ikke præsteres mere end i Lær-
 domsskolen for den classiske Underviisning, da blev det ikke
 mere end høit 3 Timers og i den nederste Klasse kun to Ti-
 mers Underviisning om Dagen, hvad ikke engang er saa me-
 gen Tid, som i de lærde Skoler anvendes paa Realgjenstan-
 bene. Her var da intet Andet for, end at udfylde de andre
 Timer med mere Underviisning i nogle af disse Fag, saale-
 des som Pastor Gad har gjort med Mathematik og Moders-
 maalet, samt eet Aar i Skolens ældste Klasse med Physik,
 hvad jo altsammen kan være ganske nyttigt, men dog ikke er
 nødvendigt derfor at oprette egne høiere Realskoler, saasom det
 kunde læres deels i Borger skolens Realklasse, deels i en lærd
 Skole, hvis ikke Borgerstanden i nogle af disse Fag skal gaae
 ud over den Stand, der har faaet lærd Dannelse. Dog dette
 endog tilfødesat, saa bliver det dog altid misligt, strax at an-
 lægge den store Maalestok til et Verks Drettelse, om hvis
 heldige Udfald man endnu er saa usikker, at Prof. S. selv til-
 staaer, (Std. Tid. S. 866) at det „vel kunde hænde, at de
 første Forsøg mislykkedes“, især naar man ikke har andre
 Resourcer, end de, der skulle fratages Stiftelser, hvis Nytte
 er erkjendt. Om denne Ubillighed er imidlertid i det Fore-
 gaaende talt saa Meget, at det vilde være uforfødent derom
 at sige Mere. Kun maa jeg bemærke, at naar Prof. S. for
 at besvare den Indvending, som kan tages af „den Misnoie,
 Medlæggelsen af de lærde Skoler vilde medføre i de Byer,
 der mistede dem“, siger, „at ved Skolerne er Underviisnin-
 gens Fremme Hovedsagen og Byens Larv en underordnet
 Bisag“, da forstaaer jeg ikke det Argument, saasom Under-
 viisningen jo ligesaa godt fremmes ved en lærd Skole som ved
 en Realskole, kun at det er en anden Underviisning og andre
 Personer, man vil have den givet til, som dog ikke indsees at
 have mere Rettighed til at nyde Underviisning, end de der

skulle miste den, og Underviisningens Fremme og en Byes
 Tarv jo ikke kunne være hinanden modsatte, medmindre der ved
 den sidste skal forståes de Fordele, som Byen i oeconomicke Hen-
 seende kan drage af at der sammesteds leve flere, som der for-
 tære deres Penge. Men det er jo ikke det Slags Tab, hvor-
 over der i Tilfælde af en lærd Skoles Nedlæggelse yttres Mis-
 noie, idetmindste ikke det, som her kan komme i Betragtning,
 men den Leilighed, der berøves de Forældre, hvis Børn skulle
 studere, til at faae dem underviste, uden at sende dem for
 langt fra sig, et Moment, hvorpaa der, naar det gjelder om
 en Realskoles Dpretelse, af Proponenterne lægges stor Vægt.
 Det sees derfor ikke, hvorfor den studerende Ungdoms Tarv i
 den Bye og dens Omegn, og den lærde Underviisnings Frem-
 me sammesteds skulde være en underordnet Bisag, og derimod
 de Ikkestuderendes Tarv og Realunderviisningens Fremme
 Hovedsagen; især da de sidste altid kunne drage betydelig
 Nytte af den lærde Skole paa Stedet, men de første ingen-
 lunde lære det for dem Vigtigste i Realskolen. Jeg tænker
 derfor begge Partier ville forene sig i deres Misnoie over hvad
 der bliver Resultatet af Prof. Schouws Forslag, at de nemlig
 reent skulle miste deres Skole og hverken faae den ene eller den
 anden i Stedet. Dog maaskee er Prof. Schouws Mening kun
 den, at denne Indvaanernes fælleds Misnoie ikke kan komme
 i Betragtning imod det Gavn, det kan være til for Under-
 viisningsvæsenet i det Hele, at derpaa kan anvendes hvad nu
 adskillige mindre besøgte Skolers Vedligeholdelse koster. Og
 dette er unægteligt, men bliver alligevel ingen gyldig Grund
 for, at det saaledes Bundne ikke skulde anvendes til sin egent-
 lige og oprindelige Bestemmelse, men til en derfra aldeles se-
 pareret Hensigt, til en Underviisning, hvoraf de, til hvis Dan-
 nelse disse Midler dog ere bestemte og henlagte, aldeles ingen
 Nytte kunne høste. Er det billigt, da kan man og anvende

dem til Oprettelse af Gabetakademier, Navigationskoler, Agetdykningsinstituter, Verksteder, Fattigskoler eller hvad andet der til en anden Tid kunde blive Yndlingsideen; thi det er jo altsammen nyttig Underviisning for Mange. Eller for at tage et Exempel: om man vilde nedlægge Nyborg eller Kolding lærde Skole, ikke for at forbedre det lærde Skolevæsen i det Hele, hvorved da de der Studerede dog i een Henseende vandt, hvad de i en anden tabte, men for at Fordelen af Realunderviisning kunde blive Odense Borgere og deres Børn til Deel, (der desuden, som vi have seet, ikke engang behove den), med hvad Føie kunde da den Misnøie erklæres for en underordnet Bisag, som hine Byer og deres Omegn maatte føle ved at miste den Leilighed til deres studerende Sønners Underviisning, som de hidtil har været i retmæssig Besiddelse af, og derimod en Hovedsag, at andre Forældre paa andet Sted kunde nyde dette Gode? — Endelig kan der ogsaa mod den Grund, som S. 868 anføres for at anlægge Realskolen i større Byer, hvor tillige var en lærd Skole, at det nemlig „vilde være onskeligt med Hensyn til det større literære Samqvem“, sættes den ikke ringere, ja uden tvivl endog større Fordeel, at der ved en lærd Skole i en lille By, naar der blandt dens Lærere hersker nogenlunde Videnskabelighed, og der blot ere nogle andre i Byen og Eggen, der have Receptivitet derfor, kan virkes overmaade Meget til at udbrede eller vedligeholde videnskabelig Aand i den hele Kreds, og en Sands og Interesse for Videnskabelighed, som igjen er af mangehaande heldig Indflydelse paa Skolen og dens Virksomhed. Og det er en Betragtning, som de, der tænke saa Meget paa almindelig videnskabelig Dannelse, allermindst burde tabe af Sigte.

Dog det bliver ikke derved, de lærde Skoler skulle endog hjælpe paa Fregventsen af Realskolerne ved en strengere Forbring af Skolepenge og Indskrænkning af Gra-

tistpladser. Jeg vil her ikke dvæle ved hvad jeg ovenfor har viist, at Realskolernes Talsmand modbevise deres egen Paa-stand om disse Skolers Nødvendighed og om den saa almindelige Trang dertil ved denne Ungstuelighed for at de ei skulle blive besøgte nok, hvad der jo ingen Fare kan være for, naar de ere saa vigtige og ønskes af saa Mange, eller, som den første Proponent sagde, den arme Ungdom, som tørstede efter Realkundskab, staaer i utaalmodige Klynger og venter paa, at Skoledøren skal springe op for at styrte ind, og „der ikke kan tænkes nogen uhykkeligere Stilling“, end de Fædres, som nu maae sende deres Børn udenlands for at faae den Underviisning til dem, som her hjemme savnes: thi er det saa, da maae der jo blive en Tilstrømmen til Realskolerne, at man ei behøver at frygte for Concurrence med de lærde Skoler, og besværliggjøre de Ubemidlede Benyttelsen af disse. Ei heller vil jeg opholde mig ved at bevise, at det udenfor Kjøbenhavn idetmindste, ikke er ret mange af Borgerstanden, som Beføstningens Lethed skulde lokke til at sætte deres Sønner i de lærde Skoler, ligesaa lidt som det er vist, at „Forældre i Kjøbstæderne“ skulde være „komne til den Formening, at de enten skulde betale en saare ringe Skoleløn for deres Børn eller vel endog have Penge til.“ Alle vide forlængst eller erfare det idetmindste inden deres Sønner blive antagne, at Skolepengene ere aarlig 35 Rbdlr. S. foruden 5 Rbdlr. Indskrivningspenge, og at de, hvis de ere velhavende, slet ikke, og om de ere trængende, dog ikke saasnart kunne vente sig Nedsættelsen til 25 Rbdlr., endnu senere Fritagelse, og allersidst Stipendier, som nu ikke ere større, end de dertil skienkede private Donationer, hvilke jo ikke kunne undrages Testatorernes Bestemmelse, udgjøre, og at de alligevel selv maae betale de 5 Rbd. til Lys og Varme o. s. v. Eller skulle endog enkelte Rectorer være for facile i den Punkt, da maae deres Forslag jo

motiveres for Directionen og forsynes med Forklaringer over de Proponeredes Duellighed og Flid, samt Attester for deres Trang, saa at det i Reglen ikke kan antages, at der i de lærde Skoler forundes Forældrene for megen Lettelse. Men hvad jeg især anseer for min Pligt ved denne Leilighed at gjendrive, er Hr. Professorens Uttring, at det ikke skulde være „nogen god Indretning“, at der ved de lærde Skoler gives saa mange Gratistpladser og Moderationer af Skolepenge, efter hans (som vi siden skulle see, ikke engang ganske rigtige) Beregning, „omtrent for Halvdelen af de Skolesøgende“. Den Mening er saa ofte yttret, og Nutidens Tilbøielighed til at negte eller indskrænke den Hjælp, som Fortidens Godgjørenhed skienkede, saa contrasterende mod samme, at der vel er Opfordring nok for den, der kjenner Sagen lidt nøiere, til at sætte den i et rigtigere Lys. Jeg vil derfor, skjøndt det kunde være nok at spørge, hvorfor det ikke skulde være nogen god Indretning, at ubemidlede Forældre erholde nogen Lettelse i Bekostningerne paa deres Børns Underviisning, eller skjøndt der kunde forlanges gyldigere Beviis for at dette ikke skulde være godt, end den blotte subjective Menings Uttring, endnu tillade mig Følgende Forklaring. Oprindelig gives ved de første Stifteres og vore fremfarne Kongers ædle Villie al Underviisning i de a priori saa kaldede latiniske Skoler aldeles frit eller uden nogen Skolepenges Erlæggelse af Disciple; ja der gives endog mangesteds ved Communiteterne eller Hospitalerne fri Kost til de fattigere Disciple, som siden forvandledes til Kostpenge. Dette vedvarede indtil den almindelige Skolereform 1806, da det, for at give alle Skoler den tilsigtede Forbedring og sætte selv de utilstrækkelige doterede paa lige Fod med de øvrige, fandtes fornødent, ikke allene at inddrage samtlige Skolernes Indtægter, Kostpengene inclusive, i en almindelig Kasse (siden det almindelige Skolefond), hvoraf da alle Udgifter

bleve at afholde, men endog saavel at indskrænke Stipendierne, til en vilkaarlig bestemt Sum, som og at paalægge Disciple-
ne en Erlæggelse af Skolepenge, resp. 20—15—10 Rbdlr
hvorhos dog bevilgedes endeel fattigere, hvis Antal i Forordn.
af 7 Nov. 1809 fastsattes til 30 for Kathedralskolerne og 20
for de andre lærde Skoler, fri Underviisning. Dette sidste,
hvad Prof. S. misbilliger, er indtil den Dag i Dag bleven
uforandret, hvorimod Skolepengene for de Betalende allerede i
Aaret 1816 bleve forhøiede til 30 Rbdlr. (i Metropolitanaskolen
40 Rbdlr.) kun for den Fader, der paa eengang havde flere Søn-
ner i Skolen, modererede til 20 Rbd. for den 2den, og 15 Rbd.
for den 3die (altsaa kun i dette sjeldne Tilfælde, „halv Skole-
løn“), ligesom der og tilstodes især Sønner af trængende Em-
bedsmænd (i Kathedralskolerne 10, i de andre 5) en Nedsæt-
telse i Skolepengene til det oprindelige Beløb (20—15—10)
Saaledes er da den forste Beldædighed, hvorved Staten gjen-
nem mere end to Aarhundreder stjenkede den studerende Ung-
dom fri Underviisning, i vor Tid bleven for endeel hævet, men
kun fordi Omstændighederne og Nødvendigheden krævede det,
hvorimod dog igjen stjenkedes det Gode af en forbedret og for-
øget Underviisning, og desuden ved tilstaaede Fripladser og
Moderation af Betalingen sørgedes for, at ingen Uformuende
skulde derfor udelukkes fra Studeringerne, samt selv for de Be-
talende Skolepengene ikke bleve satte høiere, end Nødvendig-
heden eller Diemebet, hvorfor de paabedes, fordrede. Denne
ægtliberale Grundsætning, som jeg mener man maa prise den
daværende Direction og Hans Majestæt selv for, og som saa
Mange, ja Staten selv med Taknemmelighed maa erkjende,
saasom det oftere er de Uformuendes end de Velhavendes Søn-
ner, der ere blevene de dygtigste Studerende og dueligste Mænd
i Staten, denne Grundsætning eller rettere den deraf udsprungne

Foranstaltning anseer vor agtede Forfatter nu „ikke for nogen god Indretning“, endog uden at angive nogen billig Grund, hvorfor den ikke skulde være det; den vil han have hævet eller betydelig indskrænket, uden at der engang skulde stjenkes den studerende Ungdom det Bedrag, som for den første Indskrænkning af den frie Underviisning dog stjenkedes den, nemlig bedre og større Underviisning; thi vil han sige, at denne kunde tilveiebringes for „den høiere Skoleløn“, som de lærde Skoler derved vandt, da er den Forhaabning saare usikker, fordi derved igjen Discipelantallet vilde blive saa meget mindre, saasom mangen Uformuende ikke vilde see sig i Stand til at udrede Skolelønnen, hvorved Studeringerne tillige vilde berøves mangt et særdeles oueligt Subject*), ja Realskolevæsenets Unbefalere jo

---

*) Det Samme maa svares paa Hr. Selmers Beregning (Akad. Tid. 3, 3 S. 319), hvorefter „det Tab“, det lærde Skolevæsen i det Hele aarligen skal lide ved Fripladserne og Moderationen i Skolepenge, anslaaes til 12340 Rbdlr.; ligesom det ogsaa kun meget uegentligen kan kaldes et Tab, om en vilkaarlig bestemt Sum ikke kan opnaaes, fordi ikke alle ere ansatte til at contribuere, eller til at contribuere lige Meget dertil; hvortil jo maa have været gyldige Grunde. Hvad man ei for har havt, kan man jo ei siges at have mistet eller tabt. Sæt at Regjeringen paalægger en Skat, hvorfor den af een eller anden Grund fritager en vis Klasse eller et vist Antal af dem, for hvilke denne Skat vilde blive for trykkende, kunde den da siges at have tabt det Bidrag, som den aldrig havde faaet og aldrig havde gjort Regning paa at faae? Naar man blot efter Godtbefindende eller en generell Calcule bestemmer, hvor Meget der kunde være godt at faae, uden at tage Hensyn til de Contribuerendes Evne, da er det Meste jo det Bedste, og man kunde da med samme Grund sætte Skolepengene en Sæcs Daler høiere, saa at de bleve 50 Rbdlr. for hver (Hr.

netop ved dette Forslag arbejde paa at formindskse de Studerendes Antal. Og spørge vi dernæst, af hvad Aarsag skulde denne Indskrænkning af Beneficierne i de lærde Skoler gjøres? mon fordi det behøves til disses Forbedring? da bliver jo Svaret: Nei ingensunde! derpaa tænkes her aldeles ikke; men for at en anden, den lærde Underviisning aldeles uvedkommende Indretning, som nogle Enkelte have tænkt sig at kunne være nyttig, kan komme til at florere og Realskolerne ikke skulde staae tomme, (hvad de alligevel for endeel ville, ifald man gjør Regning paa dem, der ved Skolepengenes Forhøielse maatte afstrækkes fra de lærde Skoler, hvad de jo og vilde fra Realskolerne, naar Contingentet der skulde være ligesaa høit). Til denne Ubillighed kommer endvidere den ovenomtalte Urigtighed i den Beregning, som Prof. S. har fremsat til Beviis for at i de lærde Skoler „omtrent Halvdelen af de Skoleføgende vare Gratister“, da han ikke allene regner den til $\frac{2}{3}$ nedsatte Betaling kun for halv Skoleløn, hvilken, som sagt, ikke finder Sted, uden for den tredie Søn, som en Fader paa engang kan have i Skolen (et Tilfælde som er saa sjældent, at det i Nøeskilde i de 30 Aar siden Reformen kun er indtruffet med 4 Fædre og kun paa kort Tid), men endog regner de 60, som

---

Hage foreslaaer endog 72 Rbdlr.), og da regne Taket ved det anførte Antals Fritagelse for endnu 8540 Rbdlr. større. Af disse Grunde burde altsaa det, som Hr. S. kalder et Tab, vel kun hebbe: „det Mere, som Skolerne kunde faae, naar slet ingen Fritagelser gaves, og Antallet af de Skoleføgende endda blev ligesaa stort, som nu“; thi formindskedes dette Antal ved Fritagelsernes Ophævelse, da gav jo denne Foranstaltning selv et Tab, som maatte bringes i Anslag ved de anførte 12340 Rbdlr.

betale $\frac{1}{3}$ eller 20 Rbdlr. aarlig i Skolepenge for Gratister. Forudsat altsaa nu, at det i Beregningen angivne Antal af Disciple og Beneficiarii i samtlige lærde Skoler for Skoleaaret 1832—33 er authentisk, saa udgjorde de første i alt 1015 Disciple, de sidste kun 420, hvilket altsaa er langt fra at være Halvdelen Gratister; ikke at tale om, at Beregningen kun er grundet paa eet Aars Discipelantal, og Forholdet i andre Aar muligen ved et større Antal Skolesøgende kan være gunstigere, (i Roeskilde er f. Ex. Discipelantallet i Aar 20 større, end i hiint Skoleaar, og dog Gratistantallet ikke større, og efter Selmers Akad. Tid. var Gratistantallet i sidstafvigte Aar ikkun 375.) Men om det nu endog var det halve Antal af Disciple der var fritaget for at betale Skolepenge, saa savnes dog alligevel her alt Beviis for, at det ikke skulde være „nogen god Indretning“, at Udgangen til at faae videnskabelig Dannelse saa meget muligt lettes de Uformuende, hvoraf der idetmindste i Provindserne gives et større Antal end Forfatteren synes at ane, og „at heri maatte skee en Indskrænkning, saa at ikkun et mindre Antal Gratistpladser blev tilbage“, uden at det lærde Skolevæsens egen Tarv nødvendigen hød det. Thi at Forældre, som holde deres Børn i de lærde Skoler, hvad enten det nu er for at de kunne lade dem fortsætte Studeringerne ved Akademiet, eller blot fordi de troe her at skaffe dem den bedste Dannelse (hvad Mange dog vilde troe, om der end oprettes Realskoler), skulde beskattes, for at en dem uvedkommende Anstalt, hvoraf de ikke drage mindste Nytte, kan faae saa megen Frequent, at den kan bestaae, — og anden Grund kan man ikke opdage i Hr. Professorens eller Hr. Hages Forslag — det synes dog ikke at kunne bestaae med nogen Billighed; allerhelst naar man overveier de Bekostninger, der desforuden ere forbundne med at holde sine Sønner i en lærd Skole, da de færreste Forældre hœe i den By, hvor Skolen er, især Landsby-

præster; fremdeles mange ere Søner af Enker, der for sig selv allerede kun have det nødvendige Udkomme, eller af uformuende Forældre og Embedsmænd paa liden Sag*), der ofte have mange Børn, som hvert for sig koster dem endeel at opdrage, somme endog ere reent forældreløse o. s. f. Sandelig man vil neppe finde $\frac{1}{4}$ af Disciplene, om hvis Forældre man med Visshed kan sige, at Skolepengenes Udredelse ikke er dem mere eller mindre trykkende, og den, der har et Beneficieforslag at ubearbejde (for mig en af de besværligste og vanskeligste af alle mit Embedes Forretninger), vil bedst vide, hvor mangen een man, selv uagtet der er 30 Fripladser at disponere over, dog, skjønt overbevist om hans Trang, maa forbigaae. I en nogetedes talrig Skole gaae desuden, da man med næst Billighed først sørger for de Trængende i de øverste Classer, som have kortest Tid tilbage, gjerne altid nogle Klar hen inden de yngre kunne blive hjulpsne. Vist nok kan det i en eller anden Skole til sine Tider træffe, at hele Discipeltallet ikke er synderlig større, ja endog mindre, end det Antal Fripladser, der i Skoleforordningen er den tilstaaet, og man altsaa der kunde blive for rund i at benytte Tilladelsen; og det kunde derfor maaskee synes

---

*) Har en Mand en 12 til 1600 Rddlr. Indkomst, da vil det maaskee ansees for et godt Levebrød og han have ondt ved at producere Attest om sin Trang til Lettelse i Skolebetalingen for sine Børn; men lad ham nu blot have 3 Søner at holde paa fremmed Sted, da medgaaer lettelig til deres Underholdning, hvis han vil have dem i et godt Huus, samt Klæder og Bøger iberegne, en 300 Rddlr. for hver, altsaa over Halvparten af hans Indtægter, hvoraf han med øvrige Familie skal leve. Det samme Forhold kan indtræde ved mindre Indkomster og selv kun een Son, hvad altsaa naar en saadan Mand har flere?

passende, om Tripladsernes Antal blev sat i et vist Forhold til den Frequentz, Skolerne hvergang havde, f. Ex. til i det Høieste $\frac{2}{3}$ eller $\frac{1}{2}$ af samme; ingen Skole eller Egn fik da noget Fortrin i den Henseende: men da Forslagene dog hvergang maae behørig motiveres, maa man antage, at hiint Forhold allerede nogenslunde iagttages (Antallet af 120 Gratister er jo og 30, og var isjor endog 75 under det, Forordningen tillader, som for de 18 lærde Skoler er i alt 450), og i alt Fald vilde Forskjellen i det Hele ikke blive betydelig. Lovrigt maa jeg bede den ærede Læser undskylde, at jeg har opholdt ham saalænge ved en Gjenstand, som vist er mange Forældre af Bigtighed og om hvilken Tidens Mand nu saa ofte stræber at nedbryde de Grundsætninger, hvorfor saa mange have havt og endnu have Grund til at velsigne vore Forfædre og prise vor Regjering. Thi vil man, hvad Andre ofte have gjort, som Grund anføre den Frygt, hvortil der nuomstunder dog kun er liden Anledning, at den Hjælp, der ved Skolernes Beneficier ydes trængende Disciple, skulde lokke for Mange til at studere, som ikke burde studere, da kan derimod sættes ikke blot den Bished, at Beneficierne dertil ere lidet tilstrækkelige, men og den ikke mindre grundede Frygt, at deres Formindskelse vilde affrække for Mange fra at studere, som burde studere. Og dette vil endmere blive Tilfældet, hvis Skolelønnen skulde gøres lige med den i Realskolerne, som baade Prof. Schouw og siden Overlærer Hage ville have ansat „temmelig høi, hvis den skulde give nogen klækkelig Indtægt“; det vil da være at befrygte, at mange Forældre hverken kunde sætte deres Sønner i den ene eller i den anden af Skolerne; thi paa de saa Gratistpladser, som skulde blive tilbage, vilde Ingen kunde gjøre nogen Regning.

Og betragte vi nu endelig det sidste Middel, som Hr. Professor foreslaaer til at befordre Realskolernes *Concurrence* med de lærde Skoler, at der nemlig maatte forundes de i dem

Underviste, efter fuldendt Cursus ved den polytechniske eller militaire Høiskole, Udgang til visse civile Embeder og Officeersposter, da indsees det for det første hverken hvorfor overhovedet en saadan Concurrence vilde være ønskelig, som skulde bestaae i at det ene Institut kunde hverve Disciple fra det andet, som om det var for Skolens Skyld der skulde skaffes Disciple og ikke omvendt for disses Skyld at Skolen skulde være til; eller hvorfor den i alt Fald skulde frembringes ved noget andet Middel, end kun Underviisningens egen Vigtighed og Nytte. Der næst maa jo Spørgsmaalet ved Embeders Besættelse kun blive, om de Ansøgende have den Duclighed, som dertil fordres, ikke paa hvad Wei de dertil have beredt sig, ligesom det til at faae geistligt eller juridisk Embede ikkun kommer an paa, om de, der søge samme, have behørigen aflagt de befalede Prøver ved Universitetet, ikke hvor de dertil i Forveien ere forberedte, om i en lærd Skole eller ved privat Underviisning. Og da nu den Udsigt til Ansættelse, som Prof. S. ønsker, forlængst allerede er aabnet for dem, der have fuldendt deres polytechniske eller militaire Cursus ved de hidhenhørende Høiskoler, ja de sidste endog have en Wished derom og strax erholde en Gage, som intet andet Slags Studerende kunne glæde sig ved, saa behøves jo intet særegent Privilegium for de Læreanstalter, som forberede til disse Studier, medmindre det skulde være udelukkende for dem allene, der forud havde besøgt Realskolen, hvad vel ikke vilde være billigt eller kan være Hr. Professorens Mening, som meget mere vel kun er den, at der maatte aabnes endnu flere Udsigter til Ansættelse i Statens Tjeneste, end hidtil, for dem, der have fuldendt deres Cursus ved den polytechniske Læreanstalt, hvorimod intet kan være at erindre, dersom dette Studium gjør dem dygtigere til saadanne Ansættelser, end den Wei, der hidtil har ført dertil, eller de andre akademiske og humanistiske Studier gjøre. Men fremfor Alt maa det mærkes, at hvis Re-

alskolernes Frequentz skal befordres ved saadan forøget Udsigt til Ansættelse for dem, der her havde søgt deres første Dannelse, da tabes derved jo disse Skolers egentlige Diemeed aldeles af Sigte, som jo ikke var at danne tilkommende Embedsmænd, men at forsyne Borgerstanden eller de næringsdrivende Klasser med en høiere Grad af Landsdannelse og Intelligens. Disse ville jo bortrykkes fra deres egentlige Bestemmelse, naar der aabnes dem Udgang til Embeder i Staten, hvilke for Mange ville være mere tillokkende, end den borgerlige Næringsvei, og det store Antal af dem, der søge Embeder, hvorover man idelig horer Klage, vil altsaa ikkun mere forøges. Desuden ligger der jo en logisk Forvirring deri, at gjøre Skolerne som skulde være Middel til et andet Diemeeds Opnaaelse, selv til Hoveddiemeedet, til hvis Opnaaelse det maatte virkes ved andre Begunstigelser og ved at give dem en anden Bestemmelse, end deres egentlige. Kunne de uden saadant Middel ingen Frequentz faae, da er det et Beviis paa, at de ikke ere synderlig nødvendige, hvad man jo og selv anfører til Grund for Forslaget om visse lærde Skolers Nedlæggelse; eller skal man for at faae Disciple bruge andre Tillokkelser, end Underviisningens Nødvendighed til Opnaaelsen af det Diemeed, hvorfor den blev indrettet, da er dette jo et ganske andet Diemeed, end det, man tilsigtede, og dermed bortfalder jo den hele Grund, hvorfor Skolen skulde oprettes, som jo ei var Embedsmændenes men den næringsdrivende Borgerstands Dannelse. Neppe vil man nemlig finde Sammenhæng i det Raisonnement: Vi maa have Realskoler til Borgerstandens Dannelse; men da disse ikke ville blive benyttede dertil, maa man, for at faae Disciple, befordre disse til Embeder?

Det øvrige Detail af Deliberationerne vilde her blive for vidtløftigt at gennemgaae; jeg vil derfor blot endnu, inden jeg forlader Stændertidenden, tilføie nogle Bemærkninger over enkelte Punkter i Motiveringen af Forsamlingens Indstilling,

faavidt de ikke allerede i det Foregaaende ere tilstrækkeligen omhandlede, thi om Grundene er det især at der her gjælder. Til Grund for Petitionen lægges 1) den Fremgang, der kunde ventes i „et rationellt Agerbrug, Industri og Handel, naar den dertil bestemte Ungdom erholdt en høiere Dannelse“: men denne Dannelse sees, efter hvad vi have anført, ikke at kunne i nogen Maade erholdes enten større eller hensigtsmæssigere ved det, der er særegent for Realunderviisningen eller de Realskoler, man paatænker, end ved Læregjenstandene i vore lærde Skoler, til hvilke jo Ikke-Studerende og have uhindret Udgang. Hovedsagen bliver jo, at Mennesket med en dannet og i Tænkning vel øvet Aand træder ind i disse Livsstillinger, thi da vil han baade i dem selv let erhverve sig den fornødne praktiske Duelighed og kunne studere sig ind i de Videnskaber, der til deres rette og fornuftige Behandling maatte udfordres. 2) beraaber man sig, ligesom Secr. Ussing, paa Forordningen for Almueskolevæsenet i Kjøbstæderne af 29de Juli 1814, hvorom vi ovenfor have talt: men i det man beklager, at den deri „tilsigtede Uffondring af en Skole, som bestemmes til en mere udvidet Underviisning“, d. e. Oprettelse af enten en egen høiere Klasse ved Borger-skolerne eller en særskilt borgerlig Realskole, „hidtil af Mangel paa de fornødne Resourcer kun paa meget faa Steder har kunnet finde Sted“, forlanger man dog langt Mere og foreslaaer en høiere og langt kostbarere Indretning end den befalede, nemlig en høiere Realskole med „et ikke mindre Antal Lærere, end en vel indrettet lærd Skole“ (d: baade Rector, Overlærere, og idetmindste 4 Adjuncter, foruden Timelærere), ja hvis „underordnede Lærere endog maatte gageres høiere end Adjuncterne ved de lærde Skoler“ (fra hvilke dog Midlerne dertil skulle tages!), d. e. man tilstaaer, at det Mindre ikke eengang kan overkommes og forlanger dog det Større, fordi man „om det endog efterhaanden kunde lykkes“

at faae hine Realclasser eller borgerlige Realskoler oprettede, „dog ikke tør antage, at Tidens Fordringer derved vilde være tilfredsstillede“. Men hvad andet fordrer vel vor Tid, end hvad enhver Tid fordrer, at nemlig Middel- eller Borgerstanden bliver saa dannet, som muligt er, uden dog derved at udrides af sin Sphære? Og hertil har vor Regjering netop søgt at virke ved de tvende Foranstaltninger, den ene den ovennævnte Befaling om Oprettelse af en høiere Klasse i Borger-skolerne eller af borgerlige Realskoler, kun efter mindre Maalestok, end den, Forsamlingen vil, hvilken Befaling endydermere har i Wiisdom de to Fortrin for det nuværende Forslag, at den deels ikke har villet Mere, end der var Evne til at gjøre, deels ei ved Stræben efter høiere Videnskabelighed, end Diemeedet fordrøede, bringer Borgeren ud af sin praktiske Stilling, hvortil den, der kommer dybere ind i, og fatter Interesse for det theoretiske Studium, let kunde tabe Lysten, en Ting, hvorpaa der ikke savnes Exempler; thi selv af det Gode kan der gøres for meget. Den anden Foranstaltning er Forordningen angaaende de lærde Skoler af 7de Novbr. 1809, i hvis 1ste § det hedder: „Men da, efter Skolernes nuværende Indretning, Leilighed gives til, at de af Statens Ungdom, som, skjønt ikke bestemte til Universitetsstudier, dog mere eller mindre behøve videnskabelig Uddannelse for deres tilkommende borgerlige Stilling og Forretninger, kunne der, uden Afbræk fra Skolernes Hovedbestemmelse, tage Deel i de Grene af Underviisningen, som til dette Diemed ere gavnlige, saa tillade Vi, at ogsaa deslige Unge tilstedes Udgang til de lærde Skoler“, hvorved altsaa er aabnet al ønskelig Leilighed til videnskabelig Dannelse for dem, som Borger- eller Realskolen ikke i den Henseende maatte gjøre Fyldest, og af hvilken Leilighed Mange ogsaa, som Stænderforsamlingen selv

tilstaaer, have høstet de sønseligste Frugter. Hvad levnes her altsaa at ønske? saafremt Underviisningen i disse Skoler er saa god som den bør være, hvilket, om end en enkelt Skole til en Tid skulde være mindre heldig besat, dog vel ikke kan negtes om dem alle eller engang om Pluraliteten. Og hvad til almindelig Dannelse nødvendigt Fag mangler vel her? medmindre det skulde være Naturvidenskaberne, der jo, som vi have viist, saa let kunde efterhaanden erholdes til, naar man har Resourcer til at lønne en Lærer og skaffe de nødvendige Hjælpe-midler, hvilke Resourcer jo ikke kunne mangle, naar man endog kan skaffe dem til den langt bekosteligere Indretning af hele Skoler. At disse tvende Kongelige Anordninger ikke skulde være hensigtsmæssige eller svarende til Tidens Fordringer, og Diemedet ved dem ikke godt kunde opnaaes, burde derfor nødvendigen først have været viist, inden der gjordes Forslag til nye Foranstaltninger, hvortil det, da de skulde gaae saa meget i det Store, ikke allene er saa saare vanskeligt at tilveiebringe de fornødne Midler, men Propencenterne selv endog tvivle om at de ville lykkes, eller deres Nytte saaledes vil erkjendes, at de kunde faae den til deres Bedligeholdelse nødvendige Søgning. Dertil kommer endvidere den indvortes Modsigelse, der ligger i, at ville sætte den Stands Dannelse, hvis Kaldsvirksomhed ene gaaer ud paa materielle Interesser og materielle Gjenstandes Bearbejdelse, som godt kan finde Sted uden denne videnskabelige Dannelse, paa lige Trin med Videnskabsmandens, hvis væsentligste Virksomhed bestaaer i Anvendelse af Videnskaben, uden hvilken denne Virksomhed slet ikke kan existere; eller at ville opnaae det samme Diemed, den samme videnskabelige Dannelse, uden dog at anvende de samme eller dertil i saa fuld Grad virkende Midler, hvilke ei bestaae i Skolernes udvortes Forfatning, men i de Videnskaber's Natur, som til dette Diemed anvendes. Og saa maa det

mærkes, at det langt fra er Skolen der kan gjøre Alt; de akademiske Studier og endelig Livsstillingen selv er det, der skal udrette det Vigtigste og bringe den videnskabelige Uddannelse til sin Fuldkommenhed: men hvad kunne i den Henseende det borgerlige Livs praktiske Eysler virke, i Sammenligning med Præstens, Juristens, Lægens, Statsmandens, Lærerens o. s. v. for hvilke altsaa Middelstandens Borger al ligevel altid i Almindelighed maa staae betydelig tilbage.

Det negtes fremdeles ikke i Forsamlingens Indstilling, hvad Erfaringen og ofte beviser, „at den saakaldte lærde Underviisning har baaret de ønskeligste Frugter for Livet hos Mange, som dog ikke havde Anvendelse for en stor Deel af de i den lærde Skole vundne Kundskaber, men som derved vænnedes til en strengere Tænksomhed og erholde en almindelig Dannelse, der siden paa mange Maader kom dem tilgode“; (man seer af denne Uttring Committeeens eller Concipientens rigtige Begreb om de lærde Studiers Nytte, thi ingen af Proponenternes er denne Anskuelse): men alligevel finder man „det ligesaa unegteligt, at man maatte ønske, at det Samme kunde opnaaes ved en Underviisning, der stod i nærmere Forbindelse med de her omtalte Unges tilkommende Bestemmelse, og at dette vel er Forsøget værd“. Men hvad, om det nu ikke kan opnaaes derved? Man veed det jo ikke, men ønsker blot at det var muligt, og dette vil man først erfare ved et Forsøg, hvis Udfald først kan blive klart om en halv Snees Aar eller mere, istedetfor at man strax kunde slutte det Modsatte af de Videnskabers Natur, man vil vælge, og den Erfaring, man kan have og tilstaaer at have om Virkningen af dem, man vil forkaste; ved et Forsøg, som er forbundet med store Bekostninger, hvortil man ikke engang veed Udveie, uden ved Tilintetgjørelse af saadanne Læreanstalter,

hvis Nytte i den Henseende man selv tilstaaer, og som paa eengang kunne virke for begge Stænder, baade den lærde og ulærde, til at give dem en lige Grad af Dannelse; ved en Underviisning endelig, som med en stor Deel af de Unges tilkommende Bestemmelse staaer i ligesaa liden Forbindelse, som de Sprog, mod hvilke hele Uvillien er rettet, og giver en langt mindre eller dog mere eensidig Velse i at tænke, samt, hvad Sprogunderviisningen angaaer, mangler det Fundament, hvorpaa den, hvis den skal, som man vil, være videnskabelig og ei blot praktisk, nødvendig maa bygges. Dette mener jeg, er nok for at vise, at Ideen om det man ønsker, ikke er ret klart fattet, saasom snart den praktiske Brugbarhed, snart den videnskabelige Dannelse er Niemedet, og ingen af Delene skarpt fastholdes, men Planen vakler mellem begge. Værre er det endnu, at Rigtigheden af det, som siensynlig er første Grund til hele Forslaget, ikke staaer fast eller i mindste Maade er beviist. Alle antage den Underviisning, som dog Aarhundredes Erfaring ikke mindre end gyldige Grunde have viist at være det ypperste af alle Dannelsesmidler, Underviisningen i de gamle Sprog og Bekjendtskabet med deres Literatur, (selv om dette endog er lidet fuldstændigt, blot ved den Aand, og Smag og Kraft der hersker i samme), for at være unyttig for en Stand, som de dog ville høre til det høist mulige Dannelsesstrin; de antage de Forældres Ønske, som uden at kjende dette Læremiddels Beskaffenhed og Værd og uden Indsigt i Sagen eller tydeligt Begreb om, hvorved Ønsket bedst opnaaes, „ønske at deres Sønner skulle erholde en videnskabelig Dannelse“, for tilstrækkelig Grund til at gjøre en ny Indretning til dette Niemed, skjønt det dog er langt fra at være beviist, at større mathematisk Kundskab og Naturvidenskabernes Studium enten er saa aandsdannende som de gamle Sprogs Studium, eller fra den praktiske Side betragtet staaer i nogen Forbindelse med

de fleste Grene af det borgerlige Livs Syssler og Næringsveie. Man vil paa den ene Side skaane Ungdommen for den Besværlighed at lære Noget, som den ikke til sin tilkommende Bestemmelse directe behøver (en Besværlighed, som dog Erfaringen beviser ikke at være saa stor), og dog paa den anden, for at udfylde Skoletiden eller skaffe Ungdommen Dannelses, besvære dem med en Underviisning, som den i de fleste Tilfælde ligesaa lidt umiddelbar behøver. Og endelig man modsætter lærd Underviisning og Realunderviisning hinanden, som to forskjellige Ting, uagtet de dog i de fleste Dele ere eet, og kun adskille sig fra hinanden i det ene Punkt, at i den første sieldnere findes Naturvidenskaberne (i Torse og Herlufsholm gives de dog), i den sidste de gamle Sprog ikke maae have Sted; en Vanskelighed der dog, som vi have viist, lettelig lod sig hæve, om man, for de Ressourcer, som man fra Communen eller andre offentlige Midler gjør Regning paa, og som da ikke behøvede at være nær saa store, lannede ved de lærde Skoler eller ved nogle af dem en egen Lærer, som kunde undervise de Disciple af de to overste Classer, der ei vare bestemte til Studeringer, i Naturvidenskaberne i de Timer, i hvilke de Studerende havde Græsk og Latin. I de øvrige Classer og Videnskaber kunde begge Slags Disciple jo meget vel følges ad, saa meget mere som man i disse Videnskabers Behandling ordentlig maa søge at lægge en Forskjellighed, for i dem at adskille et reelt Niemeed fra det lærde eller videnskabelige, f. Ex. naar man vil adskille Handelsgeographie fra anden Geographie; man kunde da og faae Militairgeographie, Fabrikgeographie o. s. v. kort sagt af hver Videnskab ligesaa mange specielle Brancher, som der vare forskjellige Syssler i Livet. For dem der i visse Fag f. Ex. Mathematik, ønskede at gaae videre, end nu skeer i Lærdoms-skolerne, vilde dertil jo blive Leilighed dersom det skulde lykkes, at nogle af disse bleve udvidede til

Gymnasier, og overalt, naar der ved Skolerne ansættes Mathematikere ex professo. Heraf følger altsaa, at man ligesaa lidt har Grund til at være enig med Stænderforsamlingens Mening, at „hvad der endnu fornemmelig savnes hos os, er høiere Realskoler“, som man af Motiverne til dens Forslag besangaaende kan blive overbeviist enten om Nødvendigheden af deres Oprettelse, eller om Rigtigheden af de Grundsætninger, hvorefter de isaafald skulde indrettes. Thi at Underviisningen i dem skulde „baseres“ paa Mathematik og Naturvidenskaber, ligesom den i de lærde Skoler siges at være baseret paa de lærde Sprog, regne vi blot for et urigtigt Udtryk, hvis Mening let sees at være den, at hine Fag skulde i Realskolerne være, ligesom disse Sprog i de lærde Skoler ere, Hovedgjensstandene eller det, hvori der skal gives den meste Underviisning; thi Basis for de øvrige Discipliner, saa at disse skulde bygges derpaa, er jo ingen af Delene. Endelig ville ved det af mig her gjorte Forslag om den ene Lærers Ansættelse til ved de lærde Skoler, alle de Vanskeligheder og Hindringer bortfalde, som Forsamlingen (Std. Tid. S. 878 fg.) selv erkjender, at det vil møde for disse Realskoleers Oprettelse eller ønskede Frequentis, og som derfor ogsaa til Slutning fører til de omtalte tvende Forslag om Indskrænkning af de lærde Skoleers Gratist- og Stipendiipladser, og om Medlæggelse af nogle af disse Skoler, allene til Fordeel for det paa-tænkte Realskolevæsen, hvilke Forslags Ubillighed og Skadelighed til Lykke er saa indlysende, at man neppe kan troe, de enten paa allerhøieste Sted ville finde Gehør eller Understøttelse af den Autoritet, hvis Sag det er at sørge for det lærde Skolevæsens Liv. Forsamlingen er imidlertid at undskylde fordi den ved saadanne Propositioner, sættes i den Nødvendighed at votere om Ting, hvori kun de færreste kunne have

nogen Indsigt eller Erfaring*), ligesom man heller ikke kan nægte, at Concipienten af Indstillingen, som jo ikke kunde gaae udenfor eller undertrykke noget af hvad der var besluttet eller af Grundene derfor, har gjort alt Muligt for at moderere hvad han vel ikke kunde ændre og aflibe Forslagets alt for skarpe Kanter. Hvad der er at beklage, er at der ikke i Tide af Kyndige og Upartiske er fremkommen en kraftfuldere Dypposition.— Imod den Betænkelighed, at berove en Bye det Gode af en lærd Skole, som samme nu engang har, hvilket Gode kun betragtes fra samme Side, som det af Prof. Schouw blev betragtet, sættes følgende Raisonnement, „naar en By istedetfor en lærd Skole, som dog ikke havde hævet sig til nogen ret Flor, erholdt en anden videnskabelig Underviisningsanstalt, som maaskee kunde vinde større Frequentz, da synes Indvaanerne ikke at have Grund til at klage“. Rigtig nok ikke, hvad den Pengefordeel angaaer, som de kunde have af, at derved kom saa mange flere Folk til Byen. Men det er det vel heller ikke, hvorover nogen beklager sig; men naar Forældre i Byen eller Omegnen, hvis Sønner ere bestemte til Studeringer, ingen bidhenhørende Underviisning mere kunne faae for disse paa dette Sted, da er det dog et slemt X for et U, om de skulde antages for at være skadesløse ved at faae i dets Sted en Underviisning til deres Børn, som slet ikke fører til dette Maal; ja ikke engang den, da efter Forslaget deres Skole uden Vederlag skal fratages dem og gjøres til Realskole i en større Bye. Det anførte Argument er altsaa aldeles illu-

---

*) Kunde Medlemmerne imellem Forslagene og Beslutningen have faaet saadanne Opsatser at læse, som Hjorts i Kjøbenhavnsposten eller Brevene fra Provindserne i Flyveposten, da turde maaskee mangen Een have faaet en anden Anskuelse af Sagen, end den, man havde givet dem.

foriſt og kan ikke engang gjelde for H e l ſ i n g ø r, hvor man vel ikke vil have den lærde Skole reent nedlagt, men forvandlet til en Realskole, og altsaa uden Omſtændigheder dens Indtægter fratagne diſſes retmæssige Eier, det lærde Skolevæſen, for at anvendes til en Indretning, der ikke har anden Udkomſt til dem, end den, at den ogsaa er en Skole. Hvad der kan ſiges om Ubilligheden af her at opofre Embedsclaſſens og de Studerendes Interesſe for den mere velhavende Handelsſtands, der, naar de ere enige i Ønſket, vel maae kunne hæve den derværende Realskole til større Høide, og jo ogsaa kunne benytte den lærde; eller mod Unødvendigheden af i Odense at oprette en høiere Realskole, er allerede ovenfor (S. 17—18) omtalt; hvorfor jeg kun vil tilføie, at hiſt vilde det, man paa Grund af Stedets Beſkaffenhed troer nødvendigt, jo kun være en ſpecial Handelsſkole, ikke en almindelig Realskole, og i Odense er nu, ſom man af en nylig udkommen Indbydelse ſeer, paatænkt Oprettelſen af et Real-Lyceum, uden Bekoſtning for Staten, ſaa at den Høide, ſom man onſker denne Underviisning, her ikke heller vil ſavnes. Og ikke heldigere er den Grund, at efter allerhøieſte Befaling Oprettelſen af en ſaadan Skole ſkal paatænkes i Corøe, hvor „der findes Meget, ſom vil lette Indretningen“, fornemlig vel de Midler, ſom andensheds ſavnes. Thi da ſaaer man jo hvad man petitionerer om, nemlig den ene Skole, hvormed Prof. Schouw viſeligen, og uimodsagt, foreſlaaer at man forſt ſkulde begynde, og af hvis Frequentſ og Virkninger man da kunde ſlutte, hvad man for flere lignende kunde vente, ſamt lære, hvad der i Planen muligen maatte være raadeligt at forandre. Det Samkvem af Lærde, hvorfor man finder den ſtørre Stad, hvor der gives en lærd Skole, bekvemmeſt for en Realskole, findes jo og her, ligesom og ſtort videnskabeligt Apparat m. m. Det miſlykkede

Ugerbrykningsinstitut paa Moeurup giver imidlertid intet gunstigt Prognostikon; og man vil deraf idetmindste kunne drage den Erfaring, at det var klogt, at der ikke paa eengang oprettedes flere af den Art, især naar man ingen Penge har at vove paa Forsøget. Skulde vel Udsigterne for de høiere Realskoler være gunstigere? — Af de Grunde, som S. 879 anføres imod Forbindelsen af begge Underviisningsanstalter, den lærde og Realskolen, at „saa af Lærerne vilde have Tynde og Tid til at undervise i begge Instituter“, og at „det vilde være vanskeligt at finde en Mand, der besad de fornødne Indsigter og Energle til at bestyre et saa sammensat Institut“, kommer den første i Strid med den Grund, som af Prof. Schouw anføres for at anlægge Realskolerne i de større Stæder (s. S. 868), at nemlig nogle af Lærerne kunde benyttes ved begge Instituter; hvilket vi isøvrigt ovenfor af en anden Grund, den let mulige Timecollision, have viist at være ugjærligt, hvorimod det nok lod sig gøre, naar Institutet kun var eet, saasom reale og studerende Disciple da i adskillige Fag og Classer, ligesom nu stær, kunde undervises sammen; der medgik da ikke mere Tid for Læreren, og udfordres i alt Fald ikke større Tynde; og ligeledes har den anden Grund intet at betyde, da begge Instituters Underviisning ingentunde er saa contrasterende eller forskjellig, at een og samme Mand's Indsigt og Kraft ei skulde være tilstrækkelig til den hele Indretnings Bestyrelse, saasom Naturvidenskaberne var det eneste nye Fag der kom til den lærde Skole, og Mangel af dyb Indsigt deri eller synderlig Interesse derfor hos Rectoren dog ligesaa lidt kunde gøre ham det umuligt eller vanskeligt at bestyre Skolen godt, som dette nu er Tilfældet fordi en Rector ikke er saa fuldkommen hjemme i alle Fag, at han turde paatage sig Underviisningen deri. Hvad og hvor Meget der i ethvert Fag skal doceres, maa jo være bestemt i Skolens Plan, og at dette behørigen og med

Slid udfores, vil enhver sit Embede voren Rector altid tilstrækkeligen kunne paasee. Instruere Lærerne skal han jo ikke. — Endelig er der og (S. 878) en paafaldende Modsigelse imellem den Grund, at „Trangen til høiere Realskoler synes steds at vore,“ (fort tilførn, nederst paa S. 876, anførtes det som en afgjort Sag); og den Tilføielse, at „der dog maaskee for nærværende Tid ikke kunde findes et tilstrækkeligt Antal Disciple for mange saadanne Skoler“, samt længere nede, at „der dog vil hengaae længere Tid inden ret mange Forældre lade sig bestemme til at vælge en Bei for deres Børn, der vil forekomme dem ny og fremmed“. Thi er det saa, hvor kan da Trangen for Dieblikket siges at være saa stor og saa almindelig følt, eller Nødvendigheden af at anlægge høiere Realskoler saa presserende, at dermed ikke kan gives Tid til Sagen bliver bedre overveiet, end det er sket i de vakkende, usikkert begrundede, sig selv ofte modsigende, med Begrebet om høiere Uandsdannelse tildeels stridende, og mod det dertil især virkende Midbel (de lærde Skoler) saa ubillige og for disses Forbedring skadelige, Forslag? for hvilke sidstes heldige Virkninger det her endog er opført som een af Vanskelighederne, at „Mange ansee endnu de saa kaldte Studier, som mere tjenlige til at befordre en høiere Uandsdannelse“, som om dette var en Fordom, der endnu kun af Vane klæbede ved vor Tid, og ikke meget mere er en aldeles rigtig, i disse Studiers Natur og Væsen velbegrundet Mening, der ei kan udryddes derved, at der gives Instituter for et ganske andet Diemeed!

Tilbage staaer nu at betragte de Ideer, der om denne Materie fremsættes i Nummerne 73 — 75 af Bladet Fædrelandet, hvis Forfatter endnu gaaer langt videre end nogen af hans her omtalte Forgængere, saasom hans Plan, for at kunne iverksætte Dpretelsen af Realskoler efter den aller-

hoist tænkkelige Maalestok, ikke gaaer ud paa mindre end en radical Reform eller total Omstøbning af selv vore lærde Skolers Indretning og Ophævelsen af mere end to Trediedele af samme, saa at af 18 lærde Skoler kun 5 eller 6 skulde blive tilbage og disse da være Dobbelt-skoler eller Gymnasier, deels for lærd deels for real Uunderviisning, hver med sin Rector, men iøvrigt „i alle Fag, undtagen i de gamle Sprog med de samme Lærere“. Dette er altsaa ikke allene ganske det modsatte af hvad Stænderforsamlingen har foreslaaet, som udtrykkelig (Std. Bd. S. 879) siger: „At forbinde begge Underviisnings-Anstalter, den lærde Skole og den høiere Realskole, til een Skole, ansees ikke for tjenligt“, (hvilket og synes at være Prof. Schouws Mening, som kun vil, at begge Skoler skulle være i een og samme større Bye); men nedbryder sig endog selv aldeles, da een Skole med to Rectorer, saafremt disse skulle være det i Gjerningen og ei blot af Navn, er — dersom man ellers tør sammenligne smaae Ting med store — en sig selv ligesaa modsæridende Idee, som en Stat med to Regenter, der begge havde lige stor Myndighed; for ikke at tale om de mindre Banfæligheder og Collisioner, men dog altid store nok, som, efter hvad ovenfor er viist, næsten vilde være uundgaaelige, naar to særskilte Anstalter skulde have videnskabeligt Apparat og de fleste Lærere, som da jo maatte fortære under to forskjellige Autoriteter, tilfældes. Der vilde, hvis ikke den ene Rector var den anden saa overlegen, at han i Gjerningen blev den enedirigerende, ikke forløbe et Har, inden der vilde opstaae en Splid, som vilde blive hele Anstaltens Ruin*) og

---

*) Det Hamborgske Johanneum er rigtig nok en saadan Dobbelt-skole, men som dog staaer under een fælleds Hoveddirector, og kun har ganske faa af de mindst betydelige Lærere, f. Ex. den ene af de to Skrivelarere, tilfældes.

gjøre det til en Nødvendighed for Regjeringen, enten at underlægge det Hele een Mand's Bestyrelse, eller dele det i to Dele, som Intet havde tilfælleds. Dette er altsaa noget Mere, end den „Tanke om Uenighed mellem begge Anstaltens Lærere og Disciple“, hvormed efter Forfatterens Sigende „Mange plage sig“, som om det var en intetbetydende Betyngning, da dog intet er væsentligere nødvendigt til at en Læreaanstalts Niemeed kan opnaaes, end Samdrægtighed og Enighed imellem dens Lærere, og allerede nu, skjønt Bestyrelsen kun er een, og Rectors Bestemmelse den afgjørende, dog ofte forskjellige Principer i Henseende til Disciplinen og forskjellige Domme over Nødenheden til Opfløtning i Klasserne m. v. kan foranledige de mæst ubehagelige Dissenser. Her havde vi altsaa slyar en Hovedgrund, som fuldkaster det hele Forslag, hvorom det altsaa kunde synes ufornodent at tale videre. Da imidlertid Forfatterens Stemme, som kaade indsigtfuld og erfaren Skolemands, har Vægt, bliver det nødvendigt at prøve, om der ikke her alligevel skulde forekomme mangen god Idee eller Synspunkt, som kunde være værd at tage i Betragtning.

For Nødvendigheden af høiere Realskoler's Drettelse giver Forfatteren os ikke bedre Beviser end hans Forjængere, eller rettere sangodtsom intet Beviis, i det han kun, paa Grund af, at „der nu trænges fra saa mange Sider (?) paa deres Drettelse“ forudsætter det som udenfor al Tvivl, „at de ville komme istand“, og tilføier, at „Trangen dertil er saa almindelig, at han ei behøver at indlade sig paa Grundene der tale for deres Drettelse“, hvilket sidste ikke allene kun er en blot Paastand, som Andre med samme Ret kunde benægte, men endog maa foranledige det Spørgsmaal, om denne Trang ogsaa, ligesom hiin Trængen paa, angaaer de projecterede høiere Realskoler, eller blot de noget simplere borgerlige Realskoler eller Realclasser til Borger-skolerne, hvis Vig-

tighed og Nytte til Borgerstandens Dannelse vel ikke kan om-
tvivles. Men herved bliver vor Forf. ligesaa lidt staaende, som
han distingerer imellem disse to Slags Realskoler, naar han
henholder sig til det Argument af Uefning, Schouw og Gad,
at „skulle Agerbrug og Handel have sig, skulle vi faae en kraf-
tig Middelstand, saa maae vi have dygtige Realskoler“,
uagtet dog aabenbar de Grunde, der kunne gives til de sidst-
nævntes Drettelse, ikke strax gjøre den store Maalestok nød-
vendig, hvorefter man vil have dem organiserede. Og ligesaa
lidt erfarer man, enten hvad det skal være for en Kraft, der
ved den høiere Realunderviisning skal kunne opnaaes*) med
mindre derved skal forstaaes, hvad man ellers kalder Landsdàn-
nelse; eller hvorfor denne ikke kan erholdes tilstrækkelig gjennem
de borgerlige Realskoler, som ere anordnede i Fdn. af 29 Juli
1814, samt, ifald den ønskes i høiere Grad, da ikke, som hid-
til, gjennem de lærde Skoler eller en lignende Underviisning,
hvorfra netop Erfaring viser at vore meest dannede Proprietairer
og Kjøbmænd ere udgaaede, ei fra nogen blot mathematisk,
naturhistorisk og levende Sprogs Underviisning. Men uden
at indlade sig paa nogen Forklaring heraf gaaer vor Forf.
strax over til Spørgsmaalet, „Hvor de høiere Realsko-
ler skulle oprettes? i hvilken Henseende han ligeledes me-
ner man med al Kraft bør holde fast ved Schouws Grund-
sætning, at de kun bør anlægges i de større Stæder. Til de
mindre Stæders Interessse, hvis Borgere dog vel og skulde

---

*) Menes der ved denne Kraft en moralsk Kraft, da kan dertil
vel neppe gives noget bedre Middel, end den gamle classiske
Literaturs Studium, der netop især aander en saadan Kraft.
Hvorledes den bedre skal frembringes ved Mathematik og Na-
turstudium er vanskeligt at indsee.

udgjøre en Deel af den kraftige Middelstand, der skal opdrages, tages saaledes intet Hensyn, ja man vil endog berøve dem, der have en lærd Skole, dette Gode, saa at Middelstandens Dannelse idetmindste bliver saare partiell. Desuden falde de Grunde som hentes fra Nyttens af Forbindelsen med de lærde Skoler i de større Stæder, som vi have seet, reent bort, saa at der ikke bliver anden tilbage, end at man der kan vente større Frequentz af Indvaanernes Børn, men hvad og vil blive meget tvivlsomt, ifald Skolepengene, som begge Forfatterne ville have temmelig høit ansatte, blive høiere end de, der betales i private Instituter, der netop i de større Stæder (f. Ex. i Odense) ikke savnes, som Hr. Hage mener, og hvilke formodentlig da, for at beholde Mængden, ville sætte deres Priis saa lav som muligt, saa at det ikke engang vilde hjælpe paa Realskolernes Frequentz, om det efter vore Forfatters Forslag bragtes dertil, at Skolepengene i de lærde Skoler forhoiedes til ligesaa Meget, som der i Realskolerne maatte svares; Privatinsti- tutterne vilde man dog ei kunne tvinge til at sætte deres Priis høiere, end de fandt deres Regning ved. Fra Landet endelig, eller de mindre Kjøbstæder vil der neppe kunne ventes meget Besøg, saalænge man ikke kan vibringe de Forældre, som kunne sende deres Sønner til den større Stad, den Overbeviisning, at Realunderviisning er dem enten nødvendig til deres tilkommende Bestemmelse, eller nyttigere end den Underviisning, der gives i den lærde Skole, en Sag hvis Vanskelighed ogsaa Stænderforsamlingen befrygtede, og som man saa meget mere maa befrygte, som flere Væie og et friere Valg siden staaer den aaben, der har faaet lærd Dannelse, end den, der kun med Hensyn til en vis Bestemmelse har søgt den reale. Hiin kan, naar han faaer Lyst, indtræde i dennes Bane, men denne aldrig i hins. Studenten kan blive Polytechniker, Kjøbmand, Proprietair o. s. v. og i alle disse Stillingen snart skaffe sig megen

Duelighed; men den blot realistisk Dannede kan ikke, uden at lære om igjen fra Ny af, være skicket til nogen Stilling, hvortil der udfordres Kundskab i de gamle Sprog eller den derved erholdte Dannelsse.

Derfra kommer Forfatteren til Besvarelsen af det Spørgsmaal, „hvortledes de skulde indrette sig?“ Hr. Gad sætter Underviisningstiden til 6, Hr. Hage til 7 Aar, men uden at dertil angives nogen Grund, hvilken maatte søges i hver Disciplins Omfang og en næiagtig Overveielse af, hvor Meget Erfaring lærer at der hvert Aar af en Discipel med almindelige Evner ved en jevn Flid kan tilgavns læres. Skeer det ikke, da antages Underviisningsaaarenes Antal paa blot Veram, og en Anden kan med ligesaa megen Føie bestemme 5 eller 8 Aar. Da man imidlertid endnu mangler en saadan Erfaring, med mindre man vil hente den fra de private Realinstituter, skulde jeg troe, at den kunde findes i de lærde Skoler, hvor Maalestokken forlængst er bestemt ved Erfaringen og hvorefter det, da Realunderviisningen kunde vinde alle de Timer, der sammesteds anvendes paa de gamle Sprog, synes at Hr. Gads 6 Aar ere mere end tilstrækkelige til at naae det Kundskabsmaal, der var nok for en Skole, der ei skulde gaae ind paa Høifskolens Enemærker. Hr. Hages Grund til at fastsætte 8 Aar, ifald Lærdoms-skolerne ved at forandres til Gymnasier skulde faae den Tid bestemt, „for ei at stille Latin-skolerne over Realskolerne“, vil nok Ingen antage, som mener at Skoleaarenes Antal bør beroe paa, hvad Tid de Fag udfordre, som bør læres, ikke paa hvad Tid en anden Underviisning behøver til sine Gjenstande. Naar f. Ex. een Haandwerker kunde lære sin Profession godt i det Halve af den Tid, en anden behovede for at lære sin, vilde der da i denne sidste Omstændighed ligge nogen billig Grund til at fordoble Læretiden for den første? Ja vil man vinde flere for Realunderviis-

ningen, da gjorde man vel endog klogt i at bestemme dens Tidsløb kortere end den lærde Underviisnings, da det ikke er usædvanligt, at Folk foretrække den kortere og lettere Wei for den længere og besværligere. Ligesaa maa jeg, hvad Forberedelsen angaaer, give Hr. Gads Mening Fortrinnet, hvorefter Borger-skolerne kunne give en meget passende Forberedelse for Realskolerne, da Erfaringen viser, at man selv i de lærde Skoler kan være meget vel tilfreds med samme, endog i Barnets 10de Aar; thi hvorfor Borger-skolens Underviisning skulde „følge en ganske anden Plan“, end Forberedelsen til den høiere Realskole kræver, indsees ikke, da dennes Underviisning jo i det mindste ikke i de første Aar kan være forskjellig fra den, der skal gives i Borger-skolernes 3die eller Realclassse, hvortil man jo dog maa antage, at deres lavere Classer have hensigtsmæssigen forberedt; ligesom der jo og for disse Gjenstande, Læsning, Skrivning, Regning, Religion, lidt Geographie og Fædrelands-historie, ikkun een Plan i alle Tilfælde kan være den rigtigste, og samme ikke lider nogen Forandring ved det, at Ungdommen heri ei gaaer videre end til et vist Maal, i hvilken Forstand det allene kan siges, at Borger-skolens Underviisning „maa præstere noget Heelt for sig.“ Men er dette nu saa, da er det dog reent ud at ødsle med Beføstningerne, naar man vil oprette to Læreanstalter for een og samme Underviisning, den der skal gives i Borger-skolen samt dens Realclassse, og den der skal gives i den høiere Realskoles nederste Classer, hvilken jo, naar den skal svare til Bornenes Alder og være indrettet efter pædagogisk rigtige Grundsætninger, umuligen kan blive, idetmindste ei behøver at blive, forskjellig. Vil man derfor have høiere Realskoler, (hvis Nytte jeg ikke ubetinget vil nægte, men kun tilraader, ei med deres Anlæggelse i det Store at ile Erfaringen for langt forud, ligesom jeg og kun fjæmper for at de ei skulle stiftes paa de lærde Skolers Beføstning), da

lade man dog disse nederste Classer ei løbe parallell med Borger-skolernes øverste, men begynde først hvor disse slippe, ligesom det skeer i de lærde Skoler; derved kan spares de nederste Classer i de høiere Realskoler, følgelig endeel Udgifter, som nu efter de nyeste Forslag uden Nødvendighed vilde medgaae til at lønne særskilte Lærere til det samme Arbeide, som forrettes i Borger-skolerne*). Og vil man virke ret omfattende til Midelstandens Dannelse, da sørge man hellere for, at Borger-skolerne allevegne kunne blive ret gode, og, forsaavidt det lader sig gjøre, forsynes med den befalede 3die eller Realclassse, hvad der over alle disse Forslag ganske tabes af Sigte, end paa nogle enkelte større Stæder oprette store og glimrende Anstalter, hvis Frequentz er ligesaa tvivlsom, som Midlerne dertil vanskelige at tilveiebringe. Heraf følger altsaa nu og, at den af Overlærer Hage ønskede egne Forberedelsesskole for Real- og Latinskolen, som endnu mere vilde forøge Udgifterne, er, naar Borger-skolernes Underviisning svarer til Hensigten, aldeles overflødig, især i store Stæder, hvor det, selv foruden Borger-skolens Præstationer, ikke lettelig kan feile paa gode Privat-Entrepriser af det Slags. Forresten har han, hvad saadanne Forberedelsesinstituters Underviisningstid angaaer, vist Ret i, at „6 Timer daglig for otteaarige Drenge er vel meget“, da man maa vogte sig for, at man ikke underviser al Kraft og Lyst bort fra dem, ved hvilken udrettes mere i 3 Timer, end uden samme i 6. Ja jeg vilde ikke engang tiltraade i disse tidligste Aar at tage Mere end en halv Time ad Gan-

---

*) Dette have og de Mænd iagttaget, som have lagt Planen til det nye Reallhceum i Odense, hvis Bestemmelse kun er at fuldende den i Realskolerne til et vist Punkt bragte Underviisning, ikke at concurrere med disse.

gen til nogen Læregjensstand, og det ingen Lectier at foregive et saadant Barn; den legemlige Kraft trænger i Livets første otte til ti Aar alt for meget til en fri Udvikling, hvorved ogsaa Mandskraften udvikles og styrkes, til at man skulde saa tidlig binde Barnet til Boglectier, hvormed det desuden sjelden uden Privathjælp, som Skolen dog ikke burde forudsætte, kan komme rigtig afsted. Vi forkroble lettelig vor Ungdom, i det vi ville danne den, ved den alt for tidlige Bogunderviisning og Lectielæren. Hvorfore jeg heller ikke troer man kan billige den af Hr. H. anførte Fremgangsmaade i et berømt Institut, at Born allerede før deres 10de Aar skulle „have lært tydsk Grammatik, taget store Pænsler i deres Læsebog og desuden begyndt paa Fransk“. Det maa nødvendig blive et Drivhuusarbejde, hvorved alligevel ikke udrettes Mere, end ved at begynde med Tydsk i det 10de Aar, og selv da for det første uden Grammatik, der i de levende Sprog allerbedst følger efter nogen Læse- og om mulig Taleøvelse i Sproget, samt i Latinen stedse ikkun aldeles jevnledes med smaa Læse-Exempler. Fransk bør derefter endog begyndes tidligere og ligeledes paa samme Maade. Om den alt for tidlige, Barnet anstrængende Underviisning fortjener i hoi Grad at lægges paa Hjerte, hvad Hr. Gad siger i sin Bog S. 38. Ligeledes taler Hr. Hage selv S. 583 om Fordærveligheden af det meget bestemte Skolearbejde, som altsaa meest maa blive fordærvelig for den yngste Alder. Fremdeles vil min Ven have Forberedelsesclasserne i sine forenede Latin- og Realskoler, „henlagte under Realrectorens Bestyrelse“; men hvad nu, om Latinrectoren ikke fandt denne Fremgangsmaade passende til Forberedelse for det Die-meed, hvortil han selv skal virke? Paa Banffeligheder af den Art har jeg allerede ovenfor gjort opmærksom. Og ligeledes naar samme Forfatter ikke er enig med Hr. Gad i „at der ved Indtrædelsen i Realskolen ikke kan gjøres Regning paa

Kundskab i fremmede Sprog", da maatte man vel spørge, hvorfor det her vel mere behøves, end i de lærde Skoler, eller hvorfor Noget af det, der egentlig skal være Læregjenstand i Skolen, allerede forud skal være lært. Det bliver da her atter, som Hjert rigtigens har bemærket, ikke Forberedelse til Underviisningen i dette Fag, men en Deel af Underviisningen selv. Man skulde dog, især ved Begyndere, aldrig spænde sine Forbringer høiere, end Alderens Evner i Almindelighed tillade.

Hvad den ærede Forf. siger om Læregjenstandene, som burde vælges, vidner om hans mangehaande Indsigter. Jeg vil derfor, da Bladet er i Alles Hænder, allene tilføie nogle fragmentariske Bemærkninger om enkelte Punkter, hvori jeg ikke kan være ganske enig med ham. Den naturhistoriske Underviisning kunde vist ikke lettelig faae en bedre Talsmand, end den har i Hr. Overlæreren, fornemmelig hvad Objectionen om Terminologiens Vanskelighed og Tørhed angaaer, ligesom jeg og i hans egen naturhistoriske Underviisning her i Skolen har seet Exempel paa, hvorledes en Lærer som forstaaer det, kan gjøre den interessant selv for smaae Dreng: men alligevel er det dog nok vel meget sagt, at „Videnskabet med denne Videnskab bliver aldeles nødvendigt for Enhver, der for Fremtiden vil gjøre Krav paa Dannelsen"; thi da maatte den allerførste Deel af de meest dannede Mennesker og selv de fleste Videnskabsmænd udslættes af Listen; ligesom det heller ikke er klart, hvorfor ingen Landsdannelse, der jo ei bestaaer i nogen vis Kundskabsforraad, skulde kunne finde Sted uden videnskabelig Kundskab om Planter, Dyr og Jordens Bestanddele. Ogsaa trængte det vel til noget nærmere Beviis, at naturhistorisk Underviisning i den Grad, som de almindelig antagne Skolediscipliner, (thi nogen Indflydelse til Landens Dannelsen har jo enhver Landsbestjefteigelse) er meget gavnlig for Sjælens formelle Udvikling", thi om det end ikke kan negtes,

at den Selvvirksomhed, hvori Eleven sættes „ved at classificere efter Systemet, baade „kan virke gavnligt til hans Sjælbannelse, og fornøie ham, ligesom enhver anden Brug af hans Kræfter“, saa vil sliq Selvvirksomhed, hvergang i sin Art, dog ogsaa kunne finde Sted ved enhver anden Underviisning. Hellere maa Naturhistorien jo altsaa betragtes som blot real Kundskabs Gjenstand, ligesom Historie og Geographie; og kommer det da allene an paa at bevise, om hine Kundskaber ere saa nødvendige til guldigt Krav paa Dannelse, som disse. I Hensende til Geographien kan jeg endnu ligesaa lidt som nogensinde være enig med min høit agtede Collega om, at dens Arter (mathematisk, fysisk og politisk Geographie) bør læres særskilte, ei allene for den Vidtløftigheds Skyld, som Hr. Gad rigtig bemærker at denne Disciplin derved vilde erholde (man see blot Hages egen Lærebog i den rene Geogr.), men endog formedelst den Torhed, som der hører en meget talentfuld Lærer til at fjerne fra denne Videnskab, saalænge dens politiske Deel skal være udelukket, hvilken desuden for den historiske Underviisnings Skyld nødvendig maa være forudsættket, samt især fordi alle hine tre Dele ere af Naturen saa sammensmæltede, at den ene ei fuldkommen kan forståes eller foredrages uden den anden, og det snarere vilde koste megen Møie, tildeels og være umuligt, at faae dem i Disciplens Hoved separerede, hvad der desuden vilde være unyttigt, naar de dog efter Hr. H's egen Tilstaaelse; „maa sammenarbeides efterhaanden under Læsningen og det Hele samles ved Repetition“, end „føre til“ nogen „Forvirring ved Blanding af saa mange forskjellige Elementer“, som netop oplyse og understøtte hinanden. Stedernes Beliggenhed maa jo bestemmes ved den mathematisk Geographie (hvorfra jo altsaa den geographiske Underviisning tildeels maa udgaae, den altsaa ei kan „henvises til Mathematiken“, hvori den først langt senere kan doceres, især da Mathematisk

efter Hages egen Bestemmelse først skal begyndes i Disciplens 14de Aar); den physiske Beskaffenhed begrunder jo for en stor Deel de politiske og statistiske Forholde, og omvendt er det igjen disse, hvorved den physiske Beskaffenhed benyttes: kort Natur og Kunst ere her saaledes sammensflettede, at consequent lader Separationen sig aldrig gennemføre, idetmindste ikke uden mange Gjentakelser og ethvert mærkværdigt Steds Charakterisering, efter de tre forskjellige Lærebøger. Endelig kan „Erfaringen“ endnu ikke have givet Forfatteren tilstrækkelige Beviser „paa Gavnligheden af en særskilt Behandling“, fordi de her i Skolen dermed gjorde Forsøg endnu ere for nye til at have afgivet allerede kjendelige sikre Resultater, og maaskee ikke en eneste Discipel var, forinden han gik til den rene Geographie, saa ubekjendt med den blandede eller politiske, at hans Sjæl i den Henseende var en reen tabula rasa, hvorpaa man tydelig kunde adskille Trækkene af enhver særskilt Underviisning, eller være vis paa, at den forudgangne ikke var kommen den paafølgende betydelig til Hielp, og den Sammenarbeidelse altsaa strax var skeet, som H. først sætter langt senere.

Derimod kan jeg ikke undlade at anprise, hvad der er sagt om Underviisningen i Historien; som gyldne Ord, hvilke jeg ikke kan andet end underskrive fra først til sidst; især hvad der angaaende Bigtigheden af den ældre Historie for Ungdommen siges imod Hr. Gad, som vilde have denne behandlet med større Korthed, og i den nyere taget fortrinligt Hensyn til Industriens og Handelens Fremskridt, samt til Opfindelsernes Historie; hvorimod Hr. Hage bemærker: „den gamle Historie bør i mine Tanker behandles med samme Omhyggelighed, ja maaskee endog udførligere, end i de lærde Skoler, for at give Disciplen et livligt Billede af Oldtidens eiendommelige Udvikling“. (Dette er ellers mere, end jeg vilde sige; thi hvorfor skulde Discipelen i de lærde Skoler ikke have samme livlige

Billede deraf?) „I den ældre Historie fremtræde saavel hele Folkelag som enkelte Mennesker i det Hele taget med langt større Selvstændighed og Kraft, end i den nyere; Forholdene ere simplere og kunne lettere fattes, end den nyere Tids mere forviklede Begivenheder. Derfor ansee vi den ældre Historie for mere passende for den yngre Alder“. Derpaa anbefaler han Plutarchs Biographier som Grundlag for historiske Fortællinger, tilføiende: „Historien bliver kun interessant i sin Detail, og Biographien, som interesserer Alle, fordi det reent Menneskelige der træder stærkest frem, synes især at maatte kunne afgive et fortrinligt Næringsstof for den yngre Alder“. Men naar nu den Mand, der anbefaler dette Surrogat for den classiske Litteraturs Studium, og med saa rigtigt et Blik foretrækker i Historien det reent Menneskelige som langt vigtigere til Ungdommens Dannelse, end det for den praktiske Livsstilling Brugbare; naar han her anpriser det livlige Billede af Oldtidens eiendommelige Udvikling, som Classikerne fremstille, og fremhæver den Selvstændighed og Kraft, som fandtes hos de Gamle, og det altsammen midt i et Forslag til en Skoleunderviisning, som skal sætte den ved Realkundskaber Dannede paa lige Trin med den, i hvis Studier den gamle Litteratur var Hovedgjenstanden, kan man da deri finde fuldkommen Consequents, eller vil man ikke fristes til at tilraabe ham: *naturam expellas furca, tamen usque recurret & mala perrumpet furtim fastidia victrix?* — Mod det øvrige om Læregjenstanden har jeg ligesaa lidt noget at indvende, undtagen det skulde være mod een Time daglig Gymnastik, 6 à 7 Aar igjennem, ligesom i Hr. Gads Forslag, hvad vist ikke var for Meget, dersom Disciplene ingen anden Legemsbevægelse kunde nyde, altsaa maaskee i Hovedsagen kan være nødvendigere. Men da alle Gymnastikens Afvekslinger dog saa snart kunne gjenneingaaes,

at den daglige Gjentagelse deraf tilsidst kleder Disciplen og bliver ham til en Byrde istedetfor en Recreation, og da den frivillige frie og glade Bevægelse ved f. Ex. det herlige Langboldspil om Foraaret og Sommeren, og Skoiteløben om Vinteren, er den allerbedste Gymnastik, for ikke at tale om Svømning, som Forfatterne maaskee ogsaa indbefatte under Gymnastik, saa mener jeg, at man ogsaa dertil burde i alle Skoler levne Disciplene endeel af den Tid, der skulde anvendes paa reglementerede Legemsøvelser, som, naar de skulde være Pligtarbejde, lettelig ophøre at være Moerskab. Den fornødne Færdighed opnaaes meget godt i to Timer ugentlig. Og saa til Instrumentalmusik, Havedyrkning, Tegning, o. a. desl. fri Sysselsættelse burde man i alle Skoler levne Disciplen nogen Tid, især af Aftenen. Det er tungt, at alt Eligt ofte for bare foreskreven Underviisning skal opgives. Derpaa burde altsaa og tages Hensyn ved Fastsættelsen af det daglige Timetallet. Deraf stemme begge Forfatterne overeens i at tildele de to nederste Klasser hver 36, de fire øverste hver 42 Timer ugentlig, de 6 Gymnastiktimer iberegne, efter hvis Fradrag det da blev resp. 5 og 6 Timer daglig, et Antal der uden tvivl er beregnet efter hvad der for de lærde Skoler er fastsat, men hvor det Befalede af 7 Timer daglig visse allerede er for stort med Hensyn saavel til den Selvvirksomhed, der saa høilig er at ønske Ungdommen til dens videnskabelige Dannelse, som til den Stillesiddens, det udkræver, samt Opmærksomhedens Vedligeholdelse. Hvor meget mindre behøves det altsaa i Skoler, hvor der udelødes de gamle Sprog, der i hine optage næsten den halve Tid? thi sættes der end andre Gjenstande i Stedet for de gamle Sprog, saa kræve dog Naturvidenskaberne og Tillægget i Mathematiken og de levende Sprog ikke nødvendig saa megen Tid som hine; medmindre

man mener, at her Alting mere skal tillæres og meddeles, end fremvirkes ved egen Tænkning og eget Studium, hvad dog ikke vilde blive noget anbefalende Særkjende for Realunderviisningen. Til Hr. Hages velgrundede Dnske, at det skulde være ham kjær, om man kunde udfinde en Maade, hvorpaa Disciplen fik mindre at bestille til Skolen, ville jeg derfor endnu foie: „samt fik færre Timer i Skolen“, hvortil en Maade ikke vilde være vanskelig at udfinde, som f. Ex. ved et Afslag i de 9 Timer, Hr. G. giver Mathematiken i alle de overste, Hr. H. i de to mellemste Klasser, eller i de 6 Timer, den sidste giver Geogr. og Naturhist. ugentlig, foruden den Eftermiddag imellem til botaniske Excursioner, som vist nok kan være nyttig. Begge Forfatterne glemme i deres Timetabell og reent Musik eller Sangunderviisning, endskjondt H. dog i det Foregaaende har tildeelt den et Par Timer om Ugen. En betydelig Feil ved denne sidste Timesfordeling er det og, at alle Discipliner, Physiken allene undtagen, og navnlig Underviisning i alle tre levende Sprog strax tillægges 1ste eller Begynderclassen; thi Kundskab i noget af det, der er Skolens Sag at lære, kan, som vi ovenfor have bemærket, ei med Billighed almindeligen forudsættes. Rigtigere fordeler Hr. Gad Begyndelsen af enhver Disciplin successiv paa de stigende Classer, og giver de to yngste Classer daglig kun 4 Timer intellectuelt, Sjælsevnerne anstrængende Underviisning. At give de høiere Classer over 5 daglig kræver Læregjensstandenes Natur vist heller ikke i en Realskole, ligesaa lidt som over 6 i en Lærdoms-skole. Den Beloplagte kan deri have Veiledning nok til selv at arbejde sig videre frem, hvad der dog bliver Hovedsagen, og hvortil bør leynes ham Tid, og den Uoplagte vinder Intet ved den foregæede Beskæftigelse med Gjenstanden, forsaavidt det ikke er blot Dvælsessag. Thi at gjøre nogen Bestemmelse for Re-

alskolerne, blot „for ei at stille Latinskolerne over disse“, hvor-
 fore Hr. H. mener, at, hvis de første fik en 7de Klasse til og
 Skoletiden bestemt til 8 Aar, maatte de sidste og have det,
 vilde kun være en unyttig Jalousie, da Lærdomsskolerne dog
 altid ved deres særegne Læregjenstande vilde bevirke en høiere
 Mandsbannelse; meget mere vilde endog den ønskede Frequent's
 fremhjælpes ved lettere Arbeide og kortere Læretid. At jeg for-
 resten, under den Forudsætning, at høiere Realskoler skulde være
 nødvendige eller gavnlige, er enig med min Ven i Ønsket om
 „at en grundig, ægte videnskabelig Mand maatte besøge dem“,
 behøver vel ikke at tilføies. Kun dette vil jeg endnu, for ikke
 at tiltroes nogen personlig Interessee imod Sagen, bede be-
 mærket, at jeg fra min Standpunkt, som Skolemand og Bes-
 tyrer af en lærd Skole, intet hellere kunde ønske, end at saa-
 danne Realskoler maatte oprettes og frequenteres saa stærkt
 som muligt, da de lærde Skoler derved vilde befries for en-
 deel Disciple, hvis Hensigt ikke er at gaae den egentlig videns-
 skabelige Wei, og dog altid vilde for sig beholde de bedre Ho-
 veder, som Naturen havde kaldt til denne Wei, med hvilke
 der altsaa lod sig udrette langt mere; thi et stort Antal Di-
 sciple kan det vel være i Skolekassernes, men ikke i Lærernes
 Interessee at have, der deraf ingen Fordeel nyde, saaledes som
 i Hertugdømmerne, hvor Skolepengene tilfalde dem. I det høieste
 kunde det være Forfængelighed, der skulde aale Ønsket herom,
 fordi et stort Antal synes at vidne om en Skoles Celebritet og
 denne atter om Underviisningens Fortrinlighed i samme; en
 Tilfredsstillelse, der dog tilfulde opvies saavel af den Besvar-
 lighed, det større Antals Underviisning medfører, som af det
 mindre Held, hvormed den derfor lader sig iværksætte.

Men vi komme nu til den største Vanskelighed, nemlig
 „hvorfra Pengene skulle komme“. Heraf ubreder Overlærer
 Hage sig vist nok paa en sikkrere Maade, end nogen af de fo-

regaaende Proponenter, hvoraf Ingen har gjort nogen bestemt Calculé, men og tillige paa en mere voldsom, hvorved Spørgsmaalet altid bliver, om Midlet ikke gjør større Skade, end Sagen selv i det heldigste Tilfælde Gavn. Vi forstaae herved ikke engang den „egne Skolekat“, han vil have paalagt Communerne, altsaa og paalignet Indvaanerne, „som Equivalent for den Fordeel, som Byens Borgere have af Skolen“, der, om den end ikke blev hoi, dog vilde falde paa langt flere, end dem, der kostede nogen saadan Fordeel af Skolen, og for hvis Billighed et saadant Paalæg i Bayern saa meget mindre kan tjene til Beviis, som dette Paalæg vel ikke gjeldte om hoiere Realskoler, men kun om Byernes almindelige og nødvendige Borger-skoler, hvis Bekostninger jo hos os Communerne allerede have at afholde. Disse vilde altsaa komme til at betale to Slags Skolekat, hvilken derfor ikke engang vilde være billig, om den end kun, som Hr. Gad mener, skulde ydes eengang for alle til den første Organisation af en Indretning, som Pluraliteten efter al Sandsynlighed ikke engang onskede. En tredje Udgift, og endydermere en hoiere end 35 Rbdlr. aarlig, vilde desferuden ramme de Forældre, der havde Børn i Skolen, ja endog dem, der havde Sønner i Latinskolen, for hvilke Skolepengene efter Fors'ns, ligesom efter Prof. Schouw's og Stænderforsamlingens, Forslag, skulde forhoies til ligesaa Meget som i Realskolerne findes fornødent, blot for at ingen Forældre ved Lettelsen „skulde lokkes til at foretrække de lærde Skoler“; en Foranstaltning, hvis Ubillighed er saa indlysende, at det lykkeligviis ikke er at vente, at den hos de lærde Skolers Overbestyrelse vil finde noget Gehør; ligesom det endog vil være et Spørgsmaal, om denne forøgede Bekostning, især da man og vil have Fripladserne betydelig indskrænkede, ikke vilde forbyde Mange, der nu allerede kun med Møie kunne

udrede de lavere Skolepenge, at lade deres Sønder besøge nogen af begge Slags Skoler; eller om selv Realskolernes Stiftere ikke ved den høie Skolepriis (efter H's Forslag 72 Rbdlr.) ville hindre den Frequent's, som de stræbe saameget efter. Dog, som sagt, dette er endnu kun en Ubetydelighed imod den anden Udvei, som vor Forf. gjør til at skaffe Penge til sine høiere Realskoler, nemlig ved samtlige 18 lærde Skolers Reduction til 5 eller 6 Dobbelt-skoler, en Plan, som vi allerede ovenfor have viist, nødvendig maa strande paa Uudferligheden af en saadan Forbindelse mellem to forskjellig bestyrede Instituter (ved hvilken Plans Forkastelse vi da, vilobig sagt, allerede skaffe vor Forf. en Besparelse af den ene Directors Wage, eller 2,000 Rbdlr., som for 6 Skoler vilde blive 12,000 Rbdlr. aartlig). Bestod derimod Forbindelsen blot i, at man til de lærde Skoler eller Gymnaster foiede al den mere Underviisning, man for Realeleverne onsker, da kunde dette lettelig udføres ved et Par Lærere flere end der ved den blotte Lærdomsskole behøvedes; det kunde da selv ved 6 Classer (der vist vare snækkelige), beregnede til i det høieste 6 Timer om Dagen, kun blive lidt over et Par hundrede Timer ugentlig. Disse kunde godt bestrides af en 9 Lærere (1 Overlærere og 5 Adjunker) foruden Director, hvis Lønning da, selv efter Hr. Hs. Gageringsfod (der iøvrigt vist ei er for høi) kun vilde beløbe til 8500, eller med et Par Timelærere til, f. Ex. i Gymnastik, Musik, Tegning, i det høieste 9,000 Rbd., altsaa ikke engang det Halve af Hr. Hages Lærertønning, der til 26 Lærere ved hver Dobbelt-skole blev 21,600 Rbdlr. foruden 2,000 Rbdlr. til Forberedelsesclasserne*) saa at man dog kunde beholde det

---

*) I denne Beregning har Forfatteren iøvrigt glemt, at han forhen i No. 74 havde sagt, at „ved begge Skoler kunde i alle

dobbelte Antal Skoler og Slippe med Nedlæggelsen af neppe $\frac{1}{4}$ iStedetfor $\frac{2}{3}$ af LatinSkolerne. I Henseende til Motiveringens af Overl. Forslag maae vi fremdeles bemærke Følgende. Som Grund for at „en stor Deel af vore mange LatinSkoler“, som han uden Undtagelse kalder ubetydelige, middelmaadige, sygelige, „burde nedlægges“, anfører han først, at „de smaae Skoler lide af flere væsentlige Mangler allene fordi de ere smaae“, d. e. have et lidet Discipel=Antal, der“ ei skulde kunne „saa godt classificeres“, (hvorfor ikke?); blive „i de allerfleste Skoler (?) kun nogle faa Elever i hver Klasse“ (hvad jeg netop anseer for en Fordeel, især i Sprogunderviisningen, hvor det just er vigtigt, at hver Discipel ofte kan komme til at exponere, og overhovedet ofte examineres); at der iblandt Saa ofte ikke findes et eneste godt Hoved, hvilket vil gjøre „Arbejdet i en høi Grad utaaleligt for Læreren“, (kan ei komme i Betragtning, da Skolen ikke er til for Læreren's Skyld, men han for dennes; desuden bliver der jo selv iblandt en større Mængde altid endeel mindre gode eller hverdags Hoveder, med hvilke han alligenel maa arbejde); „der mangler Liv, Munterhed og Kappelyst“ (kunne meget vel finde Sted blandt det mindre Antal, og netop ved den mere samtalende Methode, der med samme kan bruges; det større Antals Liv og Munterhed forstyrrer ofte mere end den gavner); „heller ikke kan man i Reglen vente, at Læreren skal gjøre sig samme Umage for en lille, som for en stor Klasse“ (ogsaa derom maa jeg tvivle, thi vel er

---

Fag, imdtage: de gamle Sprog, de samme Lærere bruges,“ nu derimod anfører alle Lærerne in duplo. Thi er Meningen, at de skulde have dobbelt Løn, da var der ikke vundet noget ved at man kunde bruge de samme Lærere ved begge Skoler. At der er anført 2 Overlærere iStedetfor 1 til 1200 Rbdr. er øiensynlig kun en Drykfeil.

det besværligere og koster mere Anstrængelse at holde Mange i Aande og Opmærksomhed, end Jaa, men til at gøre Gjenstanden klar og meddele rigtig Kundskab, hvad jo er Underviisningens Diemeed, udfordres der i begge Tilfælde lige Umage og Forberedelse). I alt Dette er der altsaa endnu Intet, som kan gjøre de mindre talrige Skolers Medlæggelse nødvendig. Dvertimod er det indlysende, at man ved et mindre Discipeltal, da Læreren mere og længere kan indlade sig med hver enkelt, kan udrette langt Mere, end hvor han skal dele Tiden og sin Omhu imellem en Mængde, af hvilke man jo ikke kan i den Alder vente den Opmærksomhed, som af de Borne, der frivillig høre en Professors Forelæsninger ved Universitetet, hvad Skolemandens Underviisning aldrig maa blive, idetmindste kun i den øverste Klasse kan begynde at nærme sig til, og dog aldrig uden at være blandet med idelig Examination. Den Paastand, at man ikke skal kunne „bringe en Klasse af faa Elever videre, end en af Mange“, kan ingen „Erfaring bekræfte“. Horsens Skole, for blot at nævne een Erfaring udenfor min egen mangeaarige, var under sal. Worm i lang Tid meget berømt og agtet; og dog var den sjelden talrig, hvad han og efter Sigende altid stræbte at forebygge. Lærernes Duellighed, ei Disciplenes Antal, er det som gjør hele Sagen; finder den første Sted, da kan den allermindste Skole være den allerypperligste. Jeg vilde derfor, naar der kun var Raad til at gagere Lærerne saaledes, at man stedse kunde beholde de duelige, under iøvrigt lige Omstændigheder foretrække to mindre Skoler for een større, at sige naar Antallet i hine ikke var, og stedse maatte blive, saa ubetydeligt, at det vilde være urimeligt, paa dem at anvende alt for uforholdsmæssige Bekostninger; tvende i een og samme Egn liggende Skoler kunde, naar de tilsammen ikke pleiede at have eller med Rimelighed kunde regnes nogenstunde at ville af hele Omegnen faae en 10

til 50 Disciple, med Nytte forbindes til een, især saalænge man ellers ikke kan lønne Lærerne saaledes, at dygtige altid kunde faaes eller beholdes. Thi dette er den eneste gyldige Grund, hvorfor nogle af dem kunde fortjene det Prædicat, som Hr. H. giver dem alle, af „middelmaadige“ og „hygelige“, og hvorfor man maaskee kunde ønske nogles, dog langt fra ikke saamanges Nedlæggelse, som min Ven foreslaaer.*) „Videnskabelig Apparat“ det er vel især Bibliothek, mangler, idetmindste hvor Rectoren interesserer sig noget for den Ting, ingentunde i den Grad, som man af Forfatterens Uttringer skulde formode, og forsøges ogsaa aarlig; Liv og Munterhed fattes i Almindelighed heller ikke, og lader sig i alt Fald ikke skabe ved „engjennemgribende Reform“; og Mangel af en større Kundskab i Mathematik og levende Sprog, end den, der er fundet passende at anordne, er da endelig heller ikke saa stort et Onde, at derfor Staten kunde siges at „øde sine Penge“ paa de nu

---

*) Efter den sidste Fortegnelse paa de lærde Skolers Frequenti i Selmers Acad. Bd. S. 391 synes det neppe, at mere end Nafskov og i det høieste Nyberg kunde af den Grund qualificere sig til Nedlægning. Den første kunde bekvemt forenes med Nykjøbing; den sidste Forening med Odense Skole vilde allerede give denne sidste et temmelig stort Antal. De øvrige have idetmindste et Antal af omtrent 30 Disciple, hvorfor det nok kunde være værd at holde Skolen vedlige, især da dette Antal et andet Aar let kan igjen være, hvad mangengang kan bevirkes ved Rector- eller Lærerforandring. En Skole kan enkelte Aar have mindre Frequenti enten formedelsi tilfældige Omstændigheder eller fordi den ikke har været godt nok besat med Lærere; men der er jo Hyen uskyldig, det altsaa heller ikke billigt, at den for Fremtiden skal miste Skolen. Roeskilde Skole, som nu har mellem 60 og 70 Disciple, har i min Tid sommetider havt henved 90, andre Gange kun nogle og 40.

værende Lærdomsskoler, og „hellere maatte kaste dem i Stranden“. I alt Fald smelter den sidstnævnte Grund sammen med den forudgaaende, at der af Mangel paa tilstrækkelige Resourcer ikke altid og allevegne kan faaes duelige Lærere, thi mangensteds høves de desuagtet dog. Thi at „de allerfleste Studerende“ skulde med Forfatteren „beklage i Skolen ikke at have faaet nogen ordentlig mathematisk Underviisning“ er ikke blot en temmelig dristig Besskyldning, da den baade forudsætter et Kjendskab til alle Skoler, som Forf. neppe kan have, og grunder sig paa en subjectiv Forestilling om det Maal af mathematisk Kundskab, der i Skolen bør være naaet; men endog meget usandsynlig, saavel fordi de allerfleste Studerede ei sætte en saa høi Priis paa Mathematiken eller finde Kundskaben deri nødvendig til deres Hovedstudium, at de skulde beklage dens Savn, som og fordi en Underviisning, der gives efter en god Lærebog og sædvanlig idetmindste 4 Timer ugentlig i en fire Aar, gjerne kan have været ordentlig og grundig nok, skjønt den ei har været videre fortsat, end befalet er. Skal man sætte nogen Lid til Dommene ved *examen artium*, da kan den heller ikke i Almindelighed have været saa slet. Mindre overdreven er maasske Klagen over Underviisningen i de nyere Sprog (Fransk og Tysk), da man vel ikke allevegne har været heldig nok i at faae Lærere, som vare disse Sprog saa mægtige, at de deri kunde give fuldkommen god Underviisning, en Ting der vel endog vilde udkræve Tyskødt eller dog Dansk som havde ved Dngang med Tysk og Fransk faaet samme Færdighed i Sproget, som disse besidde; men hvor vanskeligt vil dette ikke være i Almindelighed at tilvejebringe hos Personer, der tillige skulde være qualificerede til at være Lærere i flere Fag?*) Saavel af denne Grund, som end-

*) Havde det lærde Skolevæsen Raad til at gage sine Lærere saa-

mere fordi fuldkommen Færdighed i at tale og skrive disse Sprog ikke er saa nødvendig for Videnskabsmanden (og altsaa vel ligesaa lidt for den Uærde) at den maatte gjøres til Hovedsag i Skolerne, er det vel at Fordringerne til disse ere blevne indskrænkede til, at Dimittenden skal med Lethed kunne læse og forstaae enhver Profaisst i disse Sprog; og at dette i Almindelighed opnaaes, bevise ogsaa Charaktererne ved examen artium, for ei at tale om, at saare Mange bringe det endeel videre. Og virkelig er heller ikke Mere fornødent til Opnaaelse af Skolens Diemeed, nemlig at sætte Disciplen paa den Punkt, at han deels med Lethed kan benytte de i disse Sprog forfattede Skrifter til sit Hovedstudiums heldige Fortsættelse, deels, ifald større Kundskab i disse Sprog er ham vigtig, da er saa bekjendt med de gangbarste Ord, og væsentligste Former og Constructioner, at han lettelig ved egen Flid, Øvelse og Omgang med dem, der tale Sproget, kan gaae videre og bringe sin Kundskab deri til Fuldkommenhed. Middelmaadige kunne Skolerne ikke kaldes, fordi der heri ikke er sat dem et høiere Maal; og man skal dog troe, at de Penge, der anvendes paa at forsyne Ungdommen med dette nødvendige Grundlæg af ei ubetydelig Elementarkundskab baade i Mathematik og levende Sprog, som de ellers siden maatte selv betale for, dog vare endeel bedre anvendte end ved „at kastes i Stranden“. Alting, ja vel ikke en eneste Disciplin, kan eller skal i Skolen bringes til Fuldbendelse, men Lærlingen allene deri bringes saa

---

ledes, at de kunde blive ved Skolen, vilde det maaskee lade sig gjøre, at de, der skalde være Lærere i Tydsk eller Fransk, sit Stipendium til at opholde sig et Aars Tid ved et tydsk Universitet eller i Frankerig, for at faae Færdighed i at tale Sproget, hvad der for en Lærer deri er saare vigtigt.

vidt, at han kjender det Bæsentligste deraf og derved er sat i Stand til paa egen Haand efter Behag at studere videre. Dette stemmer og med Skoleungdommens Alder og Evne, og maae iagttages forholdsvis med alle Læregjenstandene. Hvorfor skulde da Mathematik og levende Sprog ene bringes ud over dette Maal, ved hvilket selv Hovedgjenstanden, de gamle Sprog, der dog er nødvendigt Grundlæg for næsten alt videnskabeligt Studium, maa blive staaende? Eller er det vel andet end subjectiv Bestemmelse af Underviisningens Maal, hvorefter den her erklæres for middelmaadig eller endog ringere end ingen? (hvilken Bemærkning jeg her saa meget mindre kan tilbageholde, som man daglig hører saadanne subjective Fordringer af dem, der ville reformere vort lærde Skolevæsen, snart i Henseende til Quantiteten af hvad der skal læres, snart i Henseende til nye Fag som skulle optages og andre som skulle indskrænkes, alt eftersom enhver har Prædilection for sin Yndlingsvidenskab eller forskjellige Anskuelser af Skoleunderviisningens Tendents). Og endelig vilde Opfyldelsen af min Vens større Fordringer i alle Tilfælde fordrere mere Tid. Skal altsaa i hine Fag præsteres Mere, end det hidtil Befalede, maa der tillægges flere Skoleaar, medmindre de daglige Skoletimers allerede saa store Antal skulde forøges, hvad han dog neppe vil tilraade. Men hiint var jo ikke nogen videre Reform, undtagen forsaavidt det udfordrede flere Classer og altsaa flere Lærere.

Mæst staaende for Mange vil maaskee Hr. Hages Beregning efter Antallet af dem, der nu frequentere de lærde Skoler, være. Det vil synes useilbart, at naar dette Antal, efter en authentisk Beretning i Selmers acad. Tidender, til 1ste Oct. 1835 var 779, da vil det „for 6 Skoler eller Gymnasier i det Hoieste blive omtrent 130 for hver“*), hvilket saa lost

*) Prof. Clausen, som i Dansk Ugeskr. No. 200, foreslaaer 10

hen taget vel ikke vil synes for stort, da jo adskillige Privatinstituter i Kjøbenhavn (men hvor man, vel at mærke, kan gjøre saa mange Classer og antage saa mange Lærere, man vil) have langt flere Elever. Men uden nu her at lægge stor Bægt paa den Mislighed, at Prof. lægger det Aar til Grund for sin Beregning, hvor Antallet var det allermindste (Aaret før var det 827, hvilket vilde have givet henved 110 Disciple for hver Skole, og let kunde et andet Aar igjen blive større), ville vi, da det er af høieste Bigtighed, at den Beregning, man i saadan Sag lægger til Grund, stedsse kan være sikker, udvikle nogle af de Aarsager, hvorfor den her fremsatte ingenlunde kan antages derfor, ja om den end kunde det, endda ikke kan bruges. Allerførst vilde det allerede i sig selv alt for store Tal 130, eller om det end kun efter Prof. Clausens Forslag blev 100, efter al Sandsynlighed blive langt større, deels fordi der ved Skolernes Udvidelse til Gymnasier dertil vilde komme den hele Gymnasialklasse, som man i de tydske Gymnasier kalder *Selecta*, d. e. alle de, som nu tilbringe det første Aar med Præliminairstudierne ved Universitetet; fremdeles en stor Deel af de Mange, som nu dimitteres privat, saavel fordi det ikke vilde blive dem saa let, privatim at faae den Underviisning, som de forøgede Fordringer vilde gjøre fornøden, som og fordi der jo aligevel maatte eetsteds holdes en Dimissionsprøve, der, ifald den skulde afholdes ved Gymnasierne, vilde bevæge Mange til hellere at søge deres Forberedelse ved disse, hvorved altsaa deres Frequent's meget vilde forøges, og det saameget mere, jo færre

---

Gymnasier istedenfor 20 Skoler faaer derved kun 100 Disciple for hvert Gymnasium. Men selv mod denne Beregning sætte sig de fleste af de her mod Overlærer Hages anførte Banskeligheder.

de være; og deels endelig vilde Mængden i disse Gymnasier just forøges, naar de bleve, hvad man ønsker, eller saa fuldkomne Underviisningsanstalter, at Privatinstitutterne ikke saa let kunde gjøre dem Rangen stridig; især hvis der ingen examen artium med dens Udmærkelser ved Universitetet længer eksisterede, som dog i Manges Dne nu er Maalestokken for Skolernes Værd, og hvori ingen Provinds-skole, i hvad end saa Uarsagen mon være, kan holde Skridt med de Kjøbenhavnsske. Og hvad nu in specie Sjælland angaaer, hvor Hr. Hage kun vil have een saadan Skole (foruden Sorø og Herlufsholm, som tillige ere Opdragelsesanstalter, hvorhen Forældre, som foretrække Familiektedsen, selv i et fremmed Huus, ikke altid kjøtte om at sende deres Sonner), og denne ene Skole endhydermere i Kjøbenhavn (hvorhen altsaa Forældre fra hele Sjælland skulde nødsages til at sende deres Børn, om de end, foruden Veiens Længde, kunde have mange og gode Grunde til ei at sende dem, forend det er nødvendigt), da vise de samme Selmeriske Tidender, at i de øvrige 5 Sjællandske Skoler i det Aar, da Frequenten var mindst, beløb Antallet sig til 188, som altsaa, lagt til Metropolitanskolens sædvanlige 100, vilde udgjøre et Antal af henved 300, foruden hvad der af andre Kjøbenhavnere kunde komme til; thi naar der kun er een Skole i hele Sjælland, gaar det jo ikke an at begrænde Tallet. Og saaledes vilde det maaskee og gaae andre Steder, naar hver Provinds kun skulde have een Skole, hvorved da, naar Maximum var naaet, Mange, som ønskede denne Underviisning, vilde blive udelukte. Saa mislige ere her Beregninger efter Arealindhold eller den blotte Division af de Skolesøgendes Sum med Skolernes Antal. For ikke at tale om andre Fordele, som vilde tabes med den nuværende Fleerhed af lærde Skoler, f. Ex. at der er flere at vælge imellem, naar een ikke er efter Ønske; at fraværende Forældre med mindre Bekostning kunne

holde deres Børn i de mindre Stæder, faae dem der under nøiere og bedre Opsyn, og have dem nærmere hos sig; at der her gives færre Udspreddelser, mere Stilhed og andre for Studeringerne gunstige Omstændigheder, bedre kan vedligeholdes. en god Tone ikklandt Disciplene, at Lærerne lettere kunne have et vaagent Die med Disciplenes Bandel udenfor Skolen og, naar de ei ere saa mange, være lidt Mere for dem, end blotte Do-center, lutter Ting der maaskee ere ligesaa vigtige, som lærd Underviisning; ja selv om vi kun ville tage Hensyn til denne sidste, kan den, som vi ovenfor have viist, jo gjøres langt virksommere hos Ungdommen i smaae Classer, hvor hver især kan gjøres mere deeltagende i Sagen, end i de store, som maae finde Sted i de talrige Skoler. Men lad os nu endogsaa antage, hvad dog ei er sandsynligt, at Antallet ikke i nogen Skole vilde blive høiere, end efter Hages Beregning præcis 130, saa blev dette jo, selv ved et Antal af 6 Classer (som iøvrigt vilde være saare ønskeligt), for hver Klasse i Gjennemsnit 21 a 22 Disciple, ja ofte endog flere, da Fordelingen jo maa skee efter Disciplenes Fremgang og ei blot arithmetisk efter en Division med Klasseantallet, hvilket Discipelantal, især i en Sprogklasse, dersom enhver tilbørlig skal øves, og enhver Lærer være i Stand til at overse Classen og holde den i behørig Opmærksomhed, er alt for stort. Det samme kan vel være Tilfældet i vore nuværende lærde Skoler med kun 4 Classer, men da er det og efter Skoleforordn. § 57 tilladt eller endog befalet at affondre Nogle i en særskilt Ufoeling.

Til det temmelig rigelige Antal af 13 Lærere for den lærde og ligesaa mange for den reale Skole, som Hr. H. foreslaaer, sees ikke at have været nogen anden Grund, end maaskee det fastsatte Antal af 236 Timer om Ugen, der beregnet til 3 Timer daglig for hver Lærer vilde gjøre et saadant Antal Lærere fornødent. Men om det nu endog skulde være for

Meget at forlange af en Lærer 4 Timer daglig Underviisning, især i de lavere Classer og i saadanne Fag, hvortil der ikke fordres nogen lærd Forberedelse (f. Ex. i levende Sprog, Regning o. fl.), saa modsiges hiint Princip dog igjen af Forfatterens egen Tidsinddeling, hvor der er givet Gymnastiklæreren 36 Timer ugentlig, altsaa 6 daglig, eller saa meget som to Lærere sammen, hvorved der altsaa allerede spares en; og saaledes tildeels og ved Skrivning og Tegning, o. fl. saa at man lettelig turde komme tilbage til det Antal af 10 Lærere, som var ansat ved de tre i Begyndelsen af dette Aarhundrede reformerede Lærdeskoler, i Kjøbenhavn, Christiania og Odense, og ved hvilke Erfaring viste at en ligesaa fuldstændig Underviisning (man havde dengang Anthropologie, Naturhistorie og Physik til) godt kunde lade sig bestribe, uden at de dog i Almindelighed vare alt for overlæssede med Timer. Dette Antal vilde saa meget mere blive tilstrækkeligt, naar, skjønt Classseantallet blev forøget, de daglige Skoletimers Antal for Disciplene blev formindsket. Tillige vilde nu denne Formindskelse af Lærerpersonalet give den Besparelse i Lønninger, hvorom vi ovenfor have talt; hvorimod det ikke indsees, hvorledes der „vilde spares noget i Udgifterne til Lærergagerne ved at ansætte nogle Officere ved Skolerne“, da disse jo ikke kunde forpligtes til at paatage sig dette extraordinaire Arbejde for deres Officiersgage, eller det med Willighed kunde forlanges, at de skulde gjøre det for ringere Løn end andre.

Efter disse Belysninger af Forfatterens Præmisses venter Læserne vel ikke, at jeg skal prøve hans Calcul over, hvorledes de store Beskostninger, som disse store Dobbeltskoler vilde medføre, eller deriblandt mere, end jeg allerede har gjort, vise Ubilligheden af at indskrænke Antallet af Fripladser, hvad efter H's Forslag endog skulde gaae saa vidt, at af de Studerende kun $\frac{1}{4}$, af Realeleverne $\frac{1}{2}$ skulde nyde fri Underviisning, de sidste

altsaa og deri endnu foruden alt det øvrige erholde en lille Begunstigelse paa de første Bekostning. Slutningen bliver, at der, uagtet alle de lærde Skolers Formue og Indtægter slaes sammen, Skolepengene betydelig forhoies, Fripladserne indskrænkes til et alt for lidet Antal, de 6 Communer, hvor Skolerne anlægges, paalægges hver et Bidrag af 1000 Rbdtr. o. s. v. endda bliver en Deficit af 30 til 40,000 til den første Indretning, som det menes at „Staten bør bestride“, og at „Midler vistnok ogsaa findes dertil, naar Besparelse indføres i Statshuusholdningens forskjellige Grene“, men hvilke Besparelser dog vel ere intenderede for at forebygge Underbalance i det Hele, ei for at kunne aabne et nyt Afløb for de besparede Summer, især naar dette ikke er siensynlig nødvendigt, og der vel kunde fordres, at samme Sparksomhedsregel burde iagttages i denne Green, som tilraades i de øvrige, da man vel og her burde sætte Tæring efter Næring, og selv om en saadan ny Koranstaltning kunde være nyttig, (hvad der ved disse store Dobbeltsskoler idetmindste er saare tvivlsomt) ikke begynde derpaa for man havde de fornødne Midler dertil. Subsidiært foreslaaer derfor ogsaa Forfatteren, hvis Staten ikke kan skaffe hiin manglende Sum, da „hellere at tage kun 5 gode Dobbeltsskoler end 18 middelmaadige Latinskoler“, hvorved det imidlertid, foruden de øvrige nysnævnte Vanskeligheder, der endog vilde forøges, naar der endnu blev een Skole mindre, er ligesaa ubeviisligt, at denne Indretning og dens Storhed sikkert vil gjøre de første til gode Skoler, som at de sidste ere middelmaadige fordi deri ikke i Almindelighed læres Naturhistorie, eller gaaes saa vidt i Mathematik og levende Sprog, som Noгле ønske. Spørgsmaalet bliver derfor, om det for Hovedsiemedet, de Studerendes Modenhed til at kunne benytte den academiske Underviisning, hvilket Niemeed aldrig for nogen anden Underviisnings Skyld burde tabes af Sigte, er bedre at

have 5 store Skoler med dobbelt Niemeed, i hvis talrigt opfyldte Classer der foruden de til Akademiet fornødne Forberedelsesvidenskaber, som fordre Disciplens hele Flid, endnu skulde læres endeel andre Ting og Kundskaben i nogle Fag bringes til en større Fuldkommenhed, end for Hovedsiemeedet er nødvendigt, og i hvilke Skoler det ikke engang er vist, at alle som ønske denne Underviisning kunde faae Plads, samt mange Duelle (der ikke sjelden ere de fattigste) formedelst deres Fattigdom vilde udelukkes fra, — end 18 eller (om man maaskee, af Mangel paa Evne til at vedligeholde dem alle, saae sig nødsaget til at nedlægge en to eller tre) 15 eller 16 mindre Skoler, hvor der uden Bram virkedes ene til Hovedsiemeedet, Forberedelsen til Universitetet; hvis Klasser ikke vare fuldere, end at Lærerne godt kunde overkomme dem*), og hver Discipel kunde faae den fornødne Dvelse; hvor Fliden ikke vilde splittes ad imellem for mange Gjenstande**) og derved formindskes i alle eller dog nogle, samt en forholdsmaessig Fremgang i hvert Fag var fastsat, og hvor endelig stedse kunde blive Plads for

---

*) Den Udvidelse der ved talrige Skoler var at ønske, vilde være et forøget Classeantal, saaledes at der i Almindelighed kunde regnes et Aar paa hver Classe, men hvilket da og vilde fordre en Forøgelse af Lærpersonalet.

**) Erfaringen med 3 Prøveskoler havde allerede i Aaret 1806 lært den daværende Direction, at de 3 Fag Naturhistorie, Anthropolgie og Physik vare for meget; kort efter, at Maalet i Mathematik og de levende Sprog ikke burde i Almindelighed sættes høiere, end det nu er sat. Duelle Lærere binde sig desuden lige saa lidt heri som i noget andet Fag til Minimum. Beflageligt var det altsaa, om der skulde anvendes store Bekostninger og gjøres høistbetænelige Omstøbninger og Reductioner for at samle denne Erfaring paa ny.

alle som ønske Underviisningen. Uden derfor at have noget imod høiere Realskoler, isald der skulde findes gyldige Grunde og de fornødne Midler til deres Drettelse, har jeg blot det ene Ønske, at den lærde Skoleunderviisnings Beddelige holdelse og Fremme ikke maa paa nogen Maade blive Dfferet derfor eller endnu mere for Forsøgene derpaa, især da der fra de lærde Skolers Side er gjort Alt, hvad man med Billighed kan forlange, i det der tilstedes unge Mennesker, som ikke ere bestemte til Studeringer, at nyde her saamegen Underviisning, de maatte ønske, i Forening med de Studerende, hvad og Erfaringen har bevist at have baaret mangfoldig Frugt for disse. Thi at saadanne Ikke-studerende sjelden gaae længer, end til overste Klasse, og altsaa ikke der bringe deres Dannelse til den Fuldendelse, man fordrer, er ikke Skolens Skyld, men grunder sig allene paa, at de sædvanlig, naar de ere i den Alder, gaae over til den praktiske Levevei, hvortil de have bestemt sig, hvad Hr. Hage selv bemærker vist endnu længe (jeg tænker bestandig) vil blive en Hindring for at Realskolerne ud over den Tid ville blive syndelig frekventerede.

Efter alt dette, der formedelst de mange Forslag og Grunde, der opfordrede til en Prøvelse, som paa nærværende Tid ei turde være uvigtig, er blevet vidtløftigere, end jeg ventede, tillader jeg mig endnu blot et Par Ord om enkelte af min Bøns øvrige til Slutning fremsatte Ideer angaaende Lærdomsskolernes eller, som han a potiori kalder dem, „Latinsskolernes Reform“. De gamle Sprog skulde vel vedblive at være Grundvolden, men den mathematisk Underviisning skulde udvides, hvilket falder af sig selv, naar „det første-akademiske bliver det sidste Skoleaar“; men dette var ikke Meningen af „det Circulaire, det for et Par Aar siden efter et Forslag fra de mathematisk

Professorer udgik til Rectorernes Betænkning“, thi derefter vilde denne Udvidelse allerede være fæct inden dette sidste Aar, paa det at den akademiske Underviisning kunde begynde fra en høiere Standpunkt. Og herimod have, saavidt vides, de fleste Rectorer erklæret sig, som mere see paa Forholdsmæssigheden af Underviisningen i det Hele og hvad der med Almindeligheden af Disciple, som have saa meget andet at lære, lader sig præstere*), end den akademiske Lærer, der kun attraaer Fuldkommenheden i sin Videnskab; lignende Fordringer kunde da gjøres af ethvert Fags Professore for deres Deel, hvilke, om end ikke for sig betragtede overdrevne (hvorfor jeg ingenslunde vil beskylde de her nævnte), dog tilsammen vilde udgjøre Mere, end der med Mængden lod sig godt udføre. I alt Fald vilde dertil udfordres flere Skoletimer, hvis Forøgelse over det nu almindelige allerede for høie Antal, vilde være mere til Skade end noget større Fremmskridt i Mathematiken til Gavn; thi vel lod sig maaskee i de sædvanlige Timer gjennem flere Aar naae et større Pensum, end det hidtil befalede, men netop i Mathematiken kunde den intensive Maade, som Hr. H. i Latinen foretrækker for den extensive, være paa sit rette Sted, saasom det til denne Underviisnings Diemeed i Skolen mere kommer an paa Grundighed end paa stor Udstrækning. En endnu større Timesforøgelse vilde de 3 Timer ugentlig, som H. forlanger for Naturhistorien, formodentlig i alle Classer, forvolde, og kun paa denne Grund måa jeg endnu gjøre Indvending mod dens almindelige Indførelse i Lærdomsffolerne, (som desuden forbyder sig af sig selv, saa længe der ikke kan faaes

---

*) Jvf. de velgrundede Bemærkninger om vort lærde Skolevæsen (af et Brev fra Jylland)“, i Kjøbenhavnsposten d. N. No. 139, S. 558 og No. 141.

duelige Lærere deri ved alle Skoler), ikke fordi jeg i nogen Maade misfjender denne Videnskabs Værd eller vil nægte, at Sandfen derfor bedst vækkes og Elementerne deraf bedst læres i den yngre Alder; men ikke Alt, hvad der er nyttigt at vide og godt at have lært i den tidligere Ungdom, kan derfor gøres til almindelig Skoledisciplin; her maa nu cengang gøres et Udvalg, medmindre det Hele skal blive et overfladisk og i hver Deel alt for ufuldstændigt aliquid ex omnibus, (hvad Hr. Hage og ved alle Leiligheder viser at han ikke ynder); men hvad skal da hellere udelades, end hvad der hidindtil er udeladt? Thi Hebraiskens Udviisning vil deels kun skaffe 2 Timer ugentlig i de 2 à 3 sidste Aar, og deels er den ikke engang raadelig, da den større Deel af de lærde Skolers Disciple dog ere tilkommende Theologer eller ei visse paa at de ei ville blive det, for hvilke det altsaa er nødvendigere, fra Skolen at medbringe den Kundskab i dette Sprog, som de til deres Studium ved Universitetet behøve, end at lære Naturhistorie, for hvilken saavel mange andre som Theologerne dog ikke i deres Fag have nogen nødvendig Anvendelse; thi det burde dog vel ei, som i Sorøe, hvor man nok egentlig ikke har regnet paa Theologer, gøres disse til Nødvendighed, at skaffe sig hiin hebraiske Kundskab privatim, hvad vel ikke engang altid vilde blive dem! muligt. Det Eneste, der lod sig gjøre, var at bestemme, ligesom til 2den Examen, Naturhistorie til Equivalent for Hebraiken, istedetfor det større Pensum Græsk, de, som ikke ville lære hiint Sprog, nu maa angive; men alligevel blev det ikkun den færreste Deel, der saaledes lærte Naturhistorie; i Roeskilde Skole vælger neppe 1 af 10, ofte slet ingen, det dog lettere Pensum Græsk. Og ligesaa lidt fatter jeg, hvorledes disse 3 Naturhistorietimer skalde kunne vindes fra Latinen ved at „drive denne paa en mere intensiv og mindre extensiv Maade“. Thi forstaaer jeg rigtig Meningen af disse

Ord, da skulde den intensive Methode bestaae i en idelig ved-
 holdende Beskæftigelse med een Lære- eller Læsebog, hvormed
 Sprogets Elementer bedre skulde indprentes, end ved en videre
 fortsat Læsning af flere; hvad vel kan være sandt, dersom
 denne sidste Læsning var blot cursorisk og ei opholdt sig længe
 og grundig nok ved det Enkelte. Men stær det i tilstræk-
 kelig Grad, hvad uden tvivl ikke er usædvanligt i vore Tider,
 da man driver saa meget paa Grammatikstudiet, da sees ei,
 hvorfor et mindre Pensum, ideligen og til Kjedsomhed for de
 bedre Hoveder gjentaget, skulde i samme Tid skaffe ligesaa me-
 gen, end sige mere Kundskab, end et større, ved hvilket iagttog-
 ses den fornødne Nøiagtighed, thi kun ifald det var Tilfældet,
 kunde der ved den mere intensive Maade spares Tid. Tvert-
 imod jo mere Latin der læses, desto mere maa jo, forudsat at
 alt læses med behørig Grundighed, ikke allene Disciplens Ord-
 forraad, men selv hans Bekjendtskab med Sprogets Egenheder
 i Former, Constructioner og Bendinger foreges, og saaledes i
 den længere Tid, hvori der kan læses Mere og skaffes Disci-
 pelen mere Dvølse, naturligviis udrettes mere og faaes større
 Kundskab og Færdighed i Sproget, end i den kortere. Desu-
 den er jo her ikke blot Tale om Elementarunderviisningen, hvor
 det er allene om Indpræntning af Sprogets Fundamenter at
 gjøre, men ogsaa om de høiere Classers Underviisning, hvor
 det ikke blot er Sprogkundskaben, der skal bringes til større
 Fuldkommenhed, hvortil der allerede behøves flere Forfatteres
 Læsning, men især og gennem de fortrinligste Mønstre af den
 classiske Literatur at der skal virkes til Aandens og Smagens
 Dannelse, og til den Ende interpreteres flere og forskellige af
 disse, hvoraf vist heller ikke det Antal, der er fastsat som Mi-
 nimum, kan være mindre*).

---

*) Prof. Schouw har engang, om jeg husker ret, indvendt imod

intensiv Maade kunde fuldendes i færre Timer, maa jeg tilstaae at jeg ikke begriber, og ligesaa lidt, hvorledes min kjære Medlærer kan paastaae det, som selv for faa Aar siden i et Inserat i Kjøbenhavnsposten badlede den alt for statariske Fremgangsmaade i Classikernes Fortolkning. Og endelig er, som Tegner i hans ovennævnte fortreffelige Tale bemærker, Aarsagen, hvorfor den classiske Dannelse, hvis Bigtighed han forud har viist ikke bliver frugtbar nok, meest og væsentligst den Omstændighed, at de classiske Studier afbrydes just paa den Punkt, hvor deres egentlige Dannelseskraft skulde begynde at virke, og Sprogets Sanskeligheder vare saavidt overvundne, at hine Mesterværker kunde læses med samme Lethed, som de nyere Sprog, og altsaa at der læses for Lidet af dem. Men hvad er det vel

---

mig i en lignende Anledning, at man i Sorø læste det samme Quantum Latin, som i andre Skoler, men i langt færre Timer, og Dimittenderne dog, som deres Charakterer i deres **examen artium** viste, kunde ligesaa godt og vel endog bedre Latin, end de som udgik fra de andre Skoler, hvor der anvendes flere Timer derpaa. Er det saa, og den Fordeel at blive examineret af sine egne Lærere, hvis Examinationsmaade man er vant til og som ei spørge om Andet, end hvad der er foredraget, ikke bidrager til at Examinanden kan staae sig bedre, da maa her bruges en bedre Methode eller findes heldigere Underviisningsgaver, end andensteds, eller og den Parador maa være rigtig, at i færre Timer kan under forresten lige Omstændigheder ubrettes ligesaameget som i flere. Desuden er det ikke blot det Pensum, der er besat at angives til Examen, hvorpaa der her kommer an. Dette skulde jeg for min Deel, hvis jeg allene vilde arbejde for at det til Examen fornødne skulde vides, nok kunne tilfrækkeligen expedere i færre Timer; men om mine Disciple vilde have den Frugt af Underviisningen, som nu, det er en anden Sag.

andet, end at Underviisningen maa være mere extensiv og altsaa snarere kræver foreget end formindsket Tid?

Tovrigt have alle radicale eller Sagens Grundvæsen omstyrrende Reformer, naar dette Grundvæsen ikke er aldeles forkeert (hvad man dog neppe kan paastaae om vort lærde Skolevæsen), den ukodelige Skade i Følge med sig, at de stedse tilintetgjøre det Gode, som laae i det ophævede Grundvæsen selv, uden derfor med Visshed at kunne give en tilstrækkelig Erstatning for det Tabte, da disse Reformer blot grunde sig paa Ideer, hvis mangehaandede Banffeligheder og Misligheder man først ved Udførelsen lærer rigtig at kjende, men denne Erfaring da desværre kommer for silde, naar den gjorde Gjerning ikke mere staaer til at ændre og de forhen havde Fordele ere uigjenbringelig opofrede. Exempler herpaa, saavel som paa Nødvendigheden af senere igjen at ophæve eller dog forandre Foranstaltninger, som man saa Nat tilforn ansaae for særdeles nyttige, kan, for ikke at henpege til andre, selv vort lærde Underviisningsvæsens nyere Historie frembyde nok af. Intet er altsaa vigtigere end Forsigtighed og Prøver i det Enkelte og Mindre. Den gjorde i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede den til det lærde Skolevæsens Forbedring nedsatte Commission, og allerede i Aaret 1806 havde Proven afgivet Resultater, som gjorde de betydeligste Modificationer af de nylig gjorde Indretninger fornødne, hvormed man for endeel gik tilbage til det Gamle, hvad endmere siden efter ofte er bleven nødvendigt. Paa Vigtigheden af en saadan Forsigtighed kan jeg derfor ei undlade at henlede Opmærksomheden, ei blot hvad Hr. Hages altomvæltende Forslag angaaer, men selv i Henseende til Prof. Clausens langt moderatere og allene til det lærde Underviisningsvæsen indskrænkede, hvorefter 20 lærde Skoler skulde slaas sammen til 10 Gymnasier, saa at ikke blot Halvparten dog blev

(istedetfor hos H. neppe en Trediepart) men denne endog ufor-
 rykket anvendtes til sit egentlige Diemeed; thi de Fordele, som
 ved denne Indretning tilsigtedes og unægtelig vilde være af
 megen Værd, lode sig godt opnaae blot ved nogle Gymnasier
 uden derfor at opgive den Nytte, som de flere mindre Skolers
 Bibeholdelse paa den anden Side medfører (Besæftad og Rønne
 Skoler kunde jo i alt Fald hverken nedlægges eller gøres til
 Gymnasier; og det samme kunde vel være Tilfældet med ad-
 skillige andre). Saaledes vilde ikke blot Calculen blive langt
 simplere og lettere, samt Midlerne være tilstrækkelige til deres
 oprindelige Bestemmelse, men endog alle de uberegnelige Van-
 skeligheder ved lutter store Instituters Anlæg og Ubilligheden
 mod de Studerendes Klasse undgaaes, samt disses større Dan-
 nelse befordres, naar man lod det hele Anlæg af Realskoler
 blive ganske udenfor det lærde Skolevæsens Gebeet, fra hvis
 Tendents hines er saa forskjellig, at Nyttens af deres Combi-
 nation aldrig kan opveie Skaden *) og hvortil det heller ikke
 har Midler at undvære; men derimod kun anvendte disse allene
 til den lærde Underviisnings egen Forbedring. Denne lod sig
 lettest, sikkest og til mindst Misfornøielse opnaae ved Ned-
 læggelse af ganske saa, i det høieste 2 eller 3 lærde Skoler,
 hvad enten man nu for de derved vundne Indtægter vilde for-
 høie 3 andre Skoler til Gymnasier **), af hvilke eet blev i

---

*) Herimod strider det ikke, om nogle Ikke-studerende, som hidtil,
 havde Tilladelse til at nyde saa megen Underviisning, som de
 maatte ønske, i den lærde Skole, ja selv at frequentere et Gym-
 nasium; da Hensynet til dem ingen Forandring vilde gjøre i
 Underviisningen.

***) Selv til et 4de vilde der uden Nedlæggelse af nogen Skole blive
 Raad, naar der ogsaa i Gymnasialklassen erlagdes Skolepenge,
 istedetfor det Honorar, der nu maa erlægges til de Professorer,

Sjælland (foruden muligen eet i Kjøbenhavn), eet i Fyen og eet i Jylland (hvortil Roeskilde *), Odense og Aarhus vel turde blive de bequemteste Middelpunkter), til hvilke det kunde dimitteres saavel fra disse Skoler selv som fra de øvrige lærde Skoler og fra privat Underviisning, og hvor da de Videnskaaber, der nu studeres i det første akademiske Aar, kunde læres; eller og uden nogen saadan Mellemindretning blot bestemtes samtlige lærde Skoler et høiere Maal ved til dem at henlægge det første akademiske Halvaars Underviisning eller hvad der fordres til 2den Examens første Halvdeel, men fortsat eet heelt Aar igjennem; og for at dertil overalt kunde havees det fornødne Antal duelige Lærere, disse da og gageredes saaledes, at de, som vare duelige, for deres Livstid kunde opofre sig til dette Kalb, og hver Skole med Rector iberegnet fik nogle flere Lærere med en efter Ancienniteten stigende Gage, saa at den ældste Overlærer i det mindste havde 1200 Rbd. aarlig, samt Adjuncterne Udsigt til at kunne blive Overlærere,

---

som holde Forelæsninger til anden Examen. Gaffattes disse Skolepenge blot til 30 Rbdlr., da blev det for 133 i alt 4000 Rbdlr. hvorfor enten Metropolitanskolen, eller hvis der til sammes Gymnasialindretning foruden kunde skaffes Udveie, en anden Skole, saasom enten i Jylland eller i Nykjøbing paa Falster, kunde gjøres til et Gymnasium. Og for at man ikke skal indvende mig, at Gymnasialclassen kunde blive alt for talrig, vil jeg blot bemærke, at det ei kunde hindre noget, saasom Underviisningen her mere vilde blive en academisk Forelæsning, og Examinationen henviist til egne Timer og den endelige offentlige Prøve.

- *) Man troe ikke at dette foreslaacs af min egen Interesse, da jeg for min Person helst beholdt min nuværende Embedsstilling uforandret, og næsten hellere vilde foretrække det andet Forslag, hvorefter alle lærde Skoler bleve ligemeget udvidede.

naar de havde underkastet sig en dertil anordnet Examen i deres Fag, ikke just i Philologien, undtagen naar den var det Fag, hvori de vilde ansættes. Ved den sidstnævnte Indretning vandedes det, at den ikke fordrede Læreres Ansættelse i Philosophie, Physik og den anvendte Mathematik, eller det til Physiken nødvendige Apparats Anskaffelse, og dog opnaaedes, hvad Prof. Clausen med Grund tilsigter, at de Dimitterede kom fuldstændigere forberedte til Universitetet, og det første akademiske Halvaar da ikke blev en fortsat Skoleunderviisning, som ikke har Opmuntring nok for Mængden til at anvende synderlig Flid eller saaledes kan interessere den unge Student, som de Lærefag, der ere ham aldeles nye, men til hvilke han nu først kommer et halvt Aar senere og endydermere i et Commercurus, hvori der gives saa mangen Hindring for Studierne, og efterat Studenten mangengang derved kan være kommen i en fordærvelig Forsømmeligheds Bane, som siden har en skadelig Indflydelse paa hans følgende Studeringer. Ei heller spildtes der ham et halvt Aar af hans akademiske Studeretid, men foruden det, at han kom saa meget modnere til Universitetet, som eet Aars tillagte Gymnasialunderviisning i Philologie, Historie og Mathematik nødvendig maatte gøre ham, kunde han, efter at have tilbragt et halvt Aar med Philosophie *) og, om man vil, Physik og andre propædeutiske Videnskaber, (maa skee en Encyklopædie af det Fag, han vil opofre sig til, hvorved han fik Begreb om, hvad Plan han i dets Studium burde følge), strax ved det næste Semesters Indtrædelse begynde paa dette sit Brødstudium eller Hovedfag; hvad der og i oekonomisk Henseende kunde være af Bigtighed for den fattigere

---

*) Dennes Studium kunde fortsattes endnu et halvt Aar til ved Siden af Embedsstudierne, og da gjøres til Examinationsgjensstand ved Embedsexaminerne.

der nu ikke sjelden, naar han skal til at begynde paa dette Studium, er færdig med den Smule, han til sin Underholdning har medbragt, og da for en Tid maa forlade Universitetet indtil han ved en privat Condition kan have samlet sig saa Meget, at han igjen kan drage til Hovedstaden, hvad der ikke engang lykkes Alle. Saaledes kan der, i hvad Plan man end vælger, virkes betydeligt til den lærde Underviisnings Forbedring og Fremgang, saalænge denne faaer Lov til at beholde de Midler, der eengang ere bestemte til dens Vedligeholdelse; men skal den afgive nogen Deel deraf til en anden Bestemmelse eller paa eengang virke lige meget til to fra hinanden forskjellige Hovedsiemede, da vil den i første Tilfælde af Mangel paa fornødne Resourcer selv ingen Forbedring kunne opnaae, og i sidste nødsages til at opgive flere af de Fordele, som hidtil sætte den i Stand til at virke gavnrigt til sin egentlige Hensigt.

Vuligen vil dette Skrift mishage Mange, som ere af modsat Mening, og jeg maaskee ofte befindes at have dømt alt for eensidigt. Men dette endog tilstaaet, vil det dog, da det samme ogsaa paa den modsatte Side ikke er noget sjældent, ei være til Skade, at der er lagt endeel Grunde i den modsatte Bøgtstaael, og de altsaa, som ville eller skulle domme om Sagen, kunne til deres Overveielse finde fremsat baade hvad der kan siges for og imod.

Tillæg til Anmærkningen S. 4—10.

Til de nyere Skrifter, som især vise Vigtigheden af den classiske Literaturs Studium for Ungdomsdannelsen, ikke blot den lærde men selv den almindelige, hører endnu fornemmelig Friedemann's Parânesen für studierende Jünglinge (jeg mener man kunde sige: für alle, die über Jugendbildung urtheilen wollen), hvis 3die Bind (Braunschweig 1836), som for vort Diemeed især er vigtigt, jeg først erholdt efterat de første Ark af denne Afhandling vare aftrykte. Jeg vil heri henvise til Stykkerne af Funk, Rotz, Hegel og Rehberg, og i det andet af disse til S. 51—57, og sammesteds til Kant's Dom om de Gamles Berker, som de fortrinligste Mønstere, og om deres Esterliqning, samt til Slutningen hvor det gjøres opmærksom paa, hvorledes al Dannelse er afhængig af den lærde. Om de gamle Sprogs Studium i Skolen vil man og finde noget Mere i mit Program for 1835, "Tanker og Erfaringer det lærde Underviisningsvæsen angaaende", fra S. 59 indtil Enden.

Den offentlige Examen i Roeskilde Cathedral-
skole for Aaret 1836, hvilken Disciplenes Foræl-
dre og Bærger, samt Enhver, som interesserer sig
for Skolen og dens Vijsomhed, herved indbydes til
at være med deres behagelige Nærværelse, vil, efter
de skriftlige Prøvers Fuldendelse, blive afholdt i
følgende Orden: om Formiddagen fra Kl. 8, om
Eftermiddagen fra 2½.

Den 27 Sept. Form. Kl. 8 Latin 4 Cl. — Arithmetik 2.

— Kl. 10 Historie 3. — Dansk 1.

Efterm. Latin 2 b. — Geometrie 3.

— 28 — Form. Kl. 8 Religion. 4. — Dansk 3. — Re-

— Kl. 10 Tydsk 1. Religion 2.

Efterm. Latin 3 Sallust. — Fransk 4. —

— 29 — Form. Kl. 8 Latin 2 a. — Arithm. 3.

— Kl. 12 Tydsk 4.

Efterm. Latin 3 Livius. — Religion 1. —

— Kl. 3½ Historie 4.

— 30 — Form. Kl. 8 Hebraisk 4. — Dansk 2.

— Kl. 10 Geographie 1.

Efterm. Tydsk 3. — Arithm. 4.

— 1 Octbr. Form. Kl. 8 Græsk 3. — Fransk 2.

Efterm. Latin 1. — Geometrie 4. — Histø-
rie 2.

— 3 — Form. Kl. 8 Græsk 4. — Fransk 3.

— Kl. 10 Geographie 2.

Efterm. Hebraisk 3. — Tydsk 2.

— 4 Octbr. Form. Kl. 8 Græff 2 a. — Geographie 4. —
Religion 3.

— Kl. 10 Historie 1.

Efterm. Græff 2 b. — Geographie 3.

I de Fag, som her ere anførte i een Linie, vil blive
examineret til samme Tid i forskjellige Bærelser.

Examens Udfald og Disciplenes Translocation bekendtgøres
den 13de Octbr. Formiddag Kl. 10.

Til Universitetet dimitteres de tvende
øverste Disciple:

1. Søren Bloch Thrige, Søn af afg. Overlærer ved
Roeskilde Kathedralskole, Dr. H. P. Thrige.
2. Hans Jørgen Theodor Haar, Søn af afg. Sogne-
præst til Himmelev og Roeskilde Frøkenkloster, E. N.
Haar.

Roeskilde i September 1836.

S. Bloch.
